

T.C
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ
ZAZA DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TUNCELİ BURMAGEÇİT VE AKTULUK KÖYLERİNİN
FOLKLORU

Tansu AYDIN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof.Dr. Hasan ÇİFTÇİ

Bingöl 2023

**UNİVERSİTEYA BİNGOLİ
ENSTİTUYA ZONUNÊ GANIYAN
QISIMÊ EDEBİYAT U ZONÊ ZAZAKİ**

**FOLKLORÊ DEWANÊ ŞIVZOĞ U TURMEG Ê
MERKEZÊ DERSİMİ**

TANSU AYDIN

Tezê Lisansê Berzi

**Şormend
Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ**

Bingöl, 2023

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “*Tunceli Burmageçit ve Aktuluk Köylerinin Folkloru*” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

... / ... / 2023

Tansu Aydın

TEZ ONAY SAYFASI

YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TANSU AYDIN tarafından hazırlanan “*Tunceli Burmageçit Ve Aktuluk Köylerinin Folkloru*” başlıklı bu çalışma 04.01.2023 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi Üyeleri (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan (Danışman) Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ İmza: .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi. Yılmaz KAVAL İmza: .....

Üye :Dr. Öğr. Üyesi. İbrahim DAĞILMA İmza: .....

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../...../ 2022 tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi. Abdullah BEDEVA

Enstitü Müdürü

ZERRE / TEDEY / İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	I
TEZ ONAY SAYFASI.....	II
ZERRE / TEDEY / İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
KILMVATE	IX
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	X
KISALTMALAR	XII
1. GİRİŞ	1
1.1 TEZLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	1
1.1.1 Tezin Konusu.....	1
1.1.2 Tezin Amacı.....	1
1.1.3 Tezin Önemi	1
1.1.4 Tezin Kapsam ve Sınırları.....	1
1.1.5 Tezin Araştırma Yöntemi.....	3
1.1.6 Tezin Kaynakları.....	4
1.2 GEÇMİŞTEN BUGÜNE TUNCELİ’NİN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	4
1.2.1 Türk Fetihlerinden Önce Tunceli.....	4
1.2.2 Türklerin (Selçukluların ve Osmanlıların) Fetihlerinden Sonra Tunceli.....	7
1.2.3 Cumhuriyet Döneminde Tunceli	8
1.3 TUNCELİ’NİN BULUNDUĞU COĞRAFYA	9
1.4 DERSİM’İN ADI.....	10
1.5 BUĞULU, AKTULUK KÖYÜ.....	10
1.6 BURMAGEÇİT KÖYÜ	11
1.7 TUNCELİ YÖRESİNDE KONUŞULAN DİLLER	11
2. HALK BİLİMİ VE FOLKLOR.....	11
2.1 TUNCELİ FOLKLORUYLA İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR	12
2.1.1 Yazılı Kaynaklar.....	13
2.1.2 Akademik Kaynaklar (Tezler)	14
3. AKTULUK VE BURMAGEÇİT KÖYLERİNDE HALK EDEBİYATI	
UNSURLARI.....	16
3.1 TÜRKÜ	16
3.2 NİNNİ	18

3.3 MÂNİ	20
3.4 AĞIT	22
3.5 BİLMECE.....	24
3.6 TEKERLEME.....	26
3.7 DEME (DEYİŞ)	27
3.8 EFSANELER.....	29
3.8.1 Düzgün Baba Efsanesi	30
3.8.2 Efsaneya Dêse Moxindi.....	30
3.8.3 Efsaneye Kureysi (Baxın).....	31
3.8.4 Efsaneyi Munzur Baba.....	31
3.8.5 Seyit Vakkas Efsanesi.....	31
3.8.6 Ayı Efsanesi.....	32
3.9 MASALLAR	32
3.9.1 Sanika Kız Kulesi	34
3.9.2 Sanika Kerzık, Lüye u Kesıke.....	34
3.9.3 Sanıke.....	35
3.10 FIKRA /GÜLMECE /MESELE.....	35
3.11 DUA	36
3.12 BEDDUA.....	37
3.13 ATASÖZLERİ	38
3.14 DEYİMLER	40
3.15 DOĞUM.....	40
3.15.1 Doğum Öncesi.....	41
3.15.1.1 Kısırlığı Giderme	41
3.15.1.2 Aşerme.....	41
3.15.1.3 Gebelik	41
3.15.2 Doğum Anı	42
3.15.3 Doğum Sonrası.....	42
3.15.3.1 Bebeğin Göbeğinin Kesilmesi	42
3.15.3.2 Ad Koyma.....	42
3.15.3.3 Tuzlama.....	42
3.15.3.4 Lohusalık.....	43
3.15.3.5 Alkarası, Yelk, Alkarısı	43
3.15.3.6 Kırk Çıkarma	43
3.15.3.7 Diş Hediği (Diş Buğdayı)	43
3.15.3.8 Sünnet.....	43

3.15.3.9 Kirvelik.....	44
3.16 ÇOCUK OYUNLARI	44
3.16.1 Okula Başlama.....	45
3.16.2 Askere Gitme.....	45
3.17 EVLENME.....	45
3.17.1 Kız İsteme.....	45
3.17.2 Kına.....	45
3.17.3 Düğün.....	45
3.18 MÜSAHİPLİK.....	46
3.19 ÖLÜM.....	47
3.19.1 Ölüm Öncesi.....	47
3.19.2 Ölüm Anı.....	47
3.19.3 Ölüm Sonrası.....	47
3.19.4 Ölünün Önemli Günleri.....	48
3.19.4.1 Ölü Hayrı (XerêMerdo).....	48
3.19.4.2 Kırk Günlük.....	48
3.19.4.3 Yas.....	48
3.20 TARİHİ VE FOKLORİK YAPILAR.....	48
3.20.1 Burmageçit Kadınlar Lokali.....	48
3.20.2 Cami ve Çeşme Bilgileri.....	48
4. SONUÇ.....	50
5. DERLEME METİNLERİ	54
1.METİN.....	55
2.METİN.....	58
3.METİN.....	60
4.METİN.....	63
5.METİN.....	69
6.METİN.....	71
7.METİN.....	73
8.METİN.....	78
9.METİN.....	81
10.METİN.....	86
11.METİN.....	90
12.METİN.....	91
13.METİN.....	92
14.METİN.....	94

15.METİN.....	95
16.METİN.....	96
17.METİN.....	98
18.METİN.....	102
19.METİN.....	106
20.METİN.....	124
KAYNAKÇA VE KAYNAK KİŞİ LİSTESİ.....	127
FOTOĞRAFLAR	132

ÖZET

Halk kültüründe sözlü kültür unsurları, önemli bir yer tutmaktadır. Her bölgenin de kendi yapısına özgü bir folkloru vardır. Folklorun temel bileşenleri de maddi ve manevi değerlerdir. Bu temel bileşenler, her millet için önemli ve değerli unsurlardır. Bu değerler folklor aracılığıyla insanların geçmişi ve geleceği arasında bir köprü kurar. Değişen toplum yapısı ve gelişen teknoloji, kendisiyle birlikte maddi ve manevi değerleri de geliştirip değiştirmektedir. Başka bir ifadeyle modern zamanın etkisiyle geleneksel yapının ve sözlü kültürün zarara uğradığı görülmektedir. Gelişen teknoloji ve hızlı değişen toplum yapısına karşı bu değerler, kayıt altına alınıp gelecek nesillere aktarılmalıdır. Bu bağlamda “*Tunceli Burmageçit ve Aktuluk Köylerinin Folkloru*” adlı bu tez çalışmasında Tunceli’nin merkezine bağlı Burmageçit ve Aktuluk köylerinin folkloru, kaynak kişilerden derlenip türlerine göre incelenmiştir.

Tunceli merkezine bağlı olan Alevi inancı ve kültürünün yoğun bir şekilde yaşandığı Burmageçit ve Aktuluk köyleri, ilin aynı zamanda nüfus bakımından en kalabalık iki köyüdür. Her iki köyde üç dilli (Zazaca, Kürtçe, Türkçe) konuşurların sayısı oldukça fazladır. Bu köylerdeki kaynak kişilerle yapılan görüşmeler neticesinde çok zengin bir folklor sandığı oluşturulmuştur. Unutulmaya yüz tutmuş ve somut olmayan kültürel miras kategorisine alınan sözlü folklor unsurları, bu tez çalışmasıyla birlikte kayıt altına alınmış ve bu kültür değerlerine sahip çıkılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tunceli, Aktuluk Köyü, Burmageçit Köyü, Zazaca, Halk bilimi, Halk edebiyatı, Folklor, Kültür.

ABSTRACT

Oral culture elements have an important place in folk culture. Each region has its own unique folklore. The basic components of folklore are material and spiritual values. These essential components are important and valuable elements for every nation. These values build a bridge between people's past and future through folklore. The changing social structure and developing technology also contribute to material and spiritual values. In other words, it is seen that the traditional structure and oral culture have been damaged by the influence of modern times. Against the developing technology and rapidly changing structure of society, these values should be recorded and transferred to future generations. In this context, in this thesis titled "The Folklore of Tunceli Burmageçit and Aktuluk Villages," the folklore of the Burmageçit and Aktuluk villages of Tunceli was compiled from the local people and examined according to their genres.

Burmageçit and Aktuluk villages, which are connected to the centre of Tunceli, where the Alevi belief and culture are intensely experienced, are also the two most populated villages of the province. In both villages, the number of trilingual (Zazaki, Kurdish, Turkish) speakers is quite high. As a result of the interviews with the local people in these villages, a very rich folklore archive was created. Oral folklore elements, which are on the verge of being forgotten and included in the category of intangible cultural heritage, have been recorded with this thesis and these cultural values have been protected.

Keywords: Tunceli, Aktuluk Village, Burmageçit Village, Zazaki, Folklore, Folk literature, Culture.

KILMVATE

Kulturê şari dı unsurê kulturê feki cayo ki muhim tepişeno. Folklorê her caye zi goreyê xo yo. Unsurî esasi ê folklorê zi çiyê maddi u manevi yi. Ini çiyi temelê folklori semedê her millet muhim u ercayi. Ini unsurî bı wesıtayê folklori benateyê vızeran u sıbayanê insanan dı yo pırt vırazeni. Vurnayışi komeli u averşiyayışê teknoloji eve xo u çiyê maddi u manevi zi hem raver beno hem zi vurneno. Bı yone ifade dı zi aseno ki eve waxte moderni asle folklore u Kulture feki zi zırar diyo, asimile beno. Qerşî teknoloji u vurnayise komeli dı folklori gereki qeyd bi u nesile peyi ra zi bımane. Na teza “Tunceli Burmageçit ve Aktuluk Köylerinin Folkloru” dı folklore merkeze Tunceli dı dewê Burmageçit u Aktuluk kese çımeyi re top beni u goreyê tewrê xo wekeneteni.

Dewê merkezê Tunceli, Burmageçit u Aktuluk dı folklor u itiqatê Aleviya bı zafi cıwıyeni u nufusê inê dewi Tunceli dı nüfuse ki tor zafi. Wırd dewe dı zi 3 zoni (Zazaki, kurmanci, Tırki) zaf qesey beno. İne dewan dı neticeyi mülakate kesi çımeyi dı zaf dewlemendi sandıqe folklori veciyaye werte. Unsurê kulturê feki ki ha hedi hedi bena vini pê na xebata tezi cena qeydi u kulture ke ercayiri wayir veciyiyayi.

Çekuyê Mühimi: Tunceli, Dewê Burmageçit, Dewê Aktuluk, Zazaki, İlime Şari, Edebiyatê Şari, Folklor.

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Bir toplumun sözlü kültürü, inanç sistemleri ve gelenekleri bir önceki kuşaktan bir sonraki kuşağa dil ve folklor unsurları aracılığıyla aktarılır. Bu aktarım sürecinde bir önceki kuşaktan alınan folklor unsurları, birtakım değişikliklere uğratılarak içinde bulunan zamanın gereksinimleriyle sentezlenip zengin bir kültür yapısıyla ortaya çıkarılır. Bir toplumun ortak yaşantısını, duygu ve paylaşımlarını, değer dünyalarını yansıtan unsurlar olan halk kültürü, halk bilimi ve halk edebiyatı o toplumun sürerliliği ve kalıcılığı için oldukça önemlidir. Bu folklor unsurların birçoğu da aynı zamanda somut olmayan kültürel miras öğeleri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Alevi inanç ve kültürünün yoğun bir şekilde yaşandığı Tunceli merkezine bağlı Burmageçit ve Aktuluk köylerinin folkloru bu tez çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır. Bu iki köy aynı zamanda Tunceli ilinin nüfus olarak en kalabalık köyleridir.

Tunceli merkez folklorunun bir protipini temsil edebilmesi amacıyla bu ilin nüfus olarak kalabalık iki köyü olan Burmageçit ve Aktuluk köyleri derleme yerleri olarak seçildi. Bu her iki köy Tunceli'nin en büyük iki köyü olmasıyla birlikte aynı zamanda köylerde Zazaca, Türkçe ve Kürtçe konuşulmaktadır. Bu köylerde derleme çalışmaları yapılmadan önce "keşifsel araştırma" yöntemi çerçevesinde her iki köye de önceden ön ziyaretler yapıp yetkili kişilerle görüşüldü. Gerekli izinler alındıktan ve hazırlıklar yapıldıktan sonra "mülakat tekniği" kullanılarak görüntüsüz dijital kayıtlar, görüntülü dijital kayıtlar ve sadece sözlü kayıtlar alındı. Yörenin folklorunun tam kapsamlı ve doğru bir şekilde kayıt altına alınıp incelenmesi için doğru ve isabetli kaynak kişilerle görüşüldü. Bu kaynak kişilerin genelde 50-100 yaş aralığında olmasına, yörenin folkloruna ve diline hâkim olmasına dikkat edildi. Bu vesileyle yaklaşık 30 kişiyle mülakat gerçekleştirildi. Bu mülakatların deşifre edilmesi esnasında 20 kaynak kişinin derlemeleri yazıya aktarıldı. Bu kaynak kişilerin kadın erkek oranına, belirli bir yaşın üstünde olmalarına ve her iki köydeki konuşulan dilleri biliyor olmalarına dikkat edildi.

Burmageçit ve Aktulukta 3 dili (Zazaca, Kürtçe, Türkçe) konuşan kişi sayısı epeyce fazladır. Her ne kadar Zazaca konuşurlarla derleme yapılma gayretinde olursa da bu tez çalışmasında her iki köyün folklorunu yansıttığı için Türkçe ve Kürtçe kayıtlar da alınıp deşifre edilmiştir.

Bu çalışma, giriş bölümü dışında üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde, Tunceli Tarihi hakkında genel bilgi; ikinci bölümde folklor ve folklor çalışmaları ile ilgili çalışmalar aktarılmıştır. Üçüncü bölümünde ise yapılan derlemeler neticesinde Tunceli'nin Aktuluk ve Burmageçit Köylerinin folkloru incelenip kategorize edilmiştir. Her iki köyde de görüntülü ve görüntüsüz yapılan kayıtlar orijinal biçimleri ve künyeleriyle birlikte ayrı bir şekilde metinler kısmında belirtilip yazıya aktarılmıştır.

Tez yazılmaya başlanılmadan önce Tunceli yöresi, Zazaca ve halk bilimi ile ilgili yapılan çalışmalar, taranıp fişleme yöntemiyle notlar alındı. Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü bünyesinde yapılan çalışmalar ve tezle ilgili güncel çalışmalar incelenip gerekli alıntılar yapıldı. Kaynakça kısmına kaynak kişi listesi de eklenmiştir.

“*Awe çime de biya qılêrın (Su kaynağından bulanıktır)*” atasözünü ““*Awe çime xo da zelalo, Awe quweto xo çime xo ra ceno (Su kaynağından berraktır, su gücünü kaynağından alır)*” diye değiştirerek bu tezin oluşmasını sağlayan, her görüşmemde yoğun mesaisine rağmen desteğini ve kıymetli vaktini benden esirgemeyen güçlü bir su kaynağı gibi yolumu berraklaştıran tez danışmanım Prof. Dr. Hasan Çiftci'ye hürmetle çok teşekkür ederim.

Tez çalışmama katkılarından dolayı Munzur Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. İbrahim Tosun'a, Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz Kaval'a ve Dr. Öğr. Üyesi Ali Koç'a ve değerli arkadaşım Arş. Gör. Buşra Aslan Baynal'a teşekkür ederim.

Ayrıca derleme çalışmalarına önemli katkıları olan Burmageçit Muhtarı Hüseyin Sungur'a, Aktuluk muhtarı Savaş Urtimur'a ve kültürümüzün mirasçıları ve taşıyıcıları olan değerli kaynak kişilerime teşekkür ederim.

KISALTMALAR

Age. : Adı geçen eser

Akt. : Aktaran

Ank. : Ankara

bk. : Bakınız

C. : Cilt

ev. : Çeviren

ed. : Editör

haz. : Hazırlayan

İst. : İstanbul

MÖ : Milattan önce

s. Sayfa

S. Sayı

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

TDK : Türk Dil Kurumu

Üni. : Üniversitesi

vb. : Ve benzeri

Yay. : Yayınları

1. GİRİŞ

1.1 TEZLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1.1 Tezin Konusu

“*Tunceli Burmageçit ve Aktuluk Köylerinin Folkloru*” adlı bu çalışmanın konusu; Aktuluk ve Burmageçit köylerinin folklorudur. Bu köylerde konuşulan diller, bu köylerin gelenek, görenekleri, geçiş törenleri, inanışları, anonim edebiyat ürünleri (masal, ağıt, fıkra, efsane, nini, mani, şiir, deyiş, atasözü...) bu tezin ana konusunu oluşturmaktadır.

1.1.2 Tezin Amacı

Tunceli Burmageçit ve Aktuluk Köyleri zengin bir halk kültürüne sahiptir. Bu tezin amacı, zengin halk kültürü unsurlarına sahip bu köylerin folklor unsurlarını derleyip kayıt altına almak ve yazıya geçirilen bu derlemelerin folklor özelliklerini betimleyip incelemektir.

1.1.3 Tezin Önemi

Sosyal bir varlık olan insan, çağlar boyunca toplumla iç içe yaşamış ve yaşamı boyunca edindiği tecrübelerini, inançlarını, kültürünü, dilini, gelenek ve göreneklerini kuşaktan kuşağa aktararak neslinin kültürel, maddi ve manevi anlamda ayakta kalmasını ve bu kültürel bellek aktarımının yaşanmasını sağlamıştır. Folklor çalışmaları da bu kültürel zenginlikleri kayıt altına alarak maddi manevi kültürel bellek aktarımını sağlayan en önemli etkidir. Bu bağlamda Burmageçit ve Aktuluk köylerinin Tunceli'nin en büyük köyü olması, bu köylerde farklı yerlerden göç eden Tunceli'nin farklı aşiretlerine mensup kişilerin olması ve bu köylerde 3 dilin de konuşuluyor olması bu köyün folklor unsurlarını çeşitlendirip değerli kılmıştır. Tunceli merkezine bağlı her iki köyün çeşitli ve değerli folklor unsurları taşıması aynı zamanda bir nevi Tunceli folklorunu yansıttığı düşünülebilir. Aleviliğin yoğun bir şekilde yaşandığı bu köylerdeki inanç, dil ve kültür unsurlarının tespiti ve değerlendirmeleri oldukça önemlidir.

1.1.4 Tezin Kapsam ve Sınırları

Tunceli'nin merkezine bağlı olan Aktuluk ve Burmageçit köyleri nüfusun en yoğun olduğu köylerdir. Aktuluk'un 2019 nüfus sayımına göre nüfusu 186 kişi

olmasına rağmen son birkaç yılda yapılan ve faaliyete geçen yurtlarla birlikte 1000 kişi olmuştur. Burmageçit'in ise 658 kişidir. Bu köylerde ikamet eden kaynak kişiler köylerin sınırları ve kapsamı içinde yer almaktadır. Aktuluk köyü Tunceli merkezden yaklaşık 7 kilometre uzaklıktadır. Burmageçit köyü ise yaklaşık 20 kilometre Tunceli merkezden uzaktır. Her iki köyün birbirine uzaklık mesafesi yaklaşık 15 kilometredir. Aşağıdaki haritalarda da Aktuluk ve Burmageçit köyleri belirtilerek gösterilmiştir.

Tezin Önemli Kısımları:

1. Giriş
2. Folklor
3. Burmageçit ve Aktuluk Köylerinin Folkloru
4. Sonuç
5. Metinler
6. Fotoğraflar

1. **Harita:** Aktuluk ve Burmageçit köylerinin Tunceli merkez fiziki haritasındaki yerleri.

2. **Harita:** Aktuluk ve Burmageçit köylerinin Tunceli merkez siyasi haritasındaki yerleri. Bu harita coğrafyaharita.com adlı siteden alınmıştır.

3. **Harita:** Aktuluk ve Burmageçit köylerinin Google haritalardaki yerleri.

1.1.5 Tezin Araştırma Yöntemi

Tunceli merkez folklorunun bir protipini temsil edebilmesi amacıyla bu ilin nüfus olarak kalabalık iki köyü olan Burmageçit ve Aktuluk köyleri derleme yerleri olarak seçildi. Bu köylerde derleme çalışmaları yapılmadan önce “keşifsel araştırma” yöntemi çerçevesinde her iki köye de önceden ön ziyaretler yapıp yetkili kişilerle görüşüldü. Gerekli izinler alındıktan ve hazırlıklar yapıldıktan sonra “mülakat tekniği” kullanılarak görüntüsüz dijital kayıtlar, görüntülü dijital kayıtlar ve sadece sözlü kayıtlar alındı. Yörenin folklorunun tam kapsamlı ve doğru bir şekilde kayıt altına alınıp incelenmesi için doğru ve

isabetli kaynak kişilerle görüşüldü. Bu kaynak kişilerin genelde 50-100 yaş aralığında olmasına, yörenin folkloruna ve diline hakim olmasına dikkat edildi. Bu vesileyle yaklaşık 30 kişiyle mülakat gerçekleştirildi. Bu mülakatların deşifre edilmesi esnasında 20 kaynak kişinin derlemeleri yazıya aktarıldı. Bu kaynak kişilerin kadın erkek oranına, belirli bir yaşın üstünde olmalarına ve her iki köydeki konuşulan dilleri biliyor olmalarına dikkat edildi.

1.1.6 Tezin Kaynakları

Tez yazılmaya başlanılmadan önce Tunceli yöresi, Zazaca ve halk bilimi ile ilgili yapılan çalışmalar, taranıp fişleme yöntemiyle notlar alındı. Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü bünyesinde yapılan çalışmalar ve tezle ilgili güncel çalışmalar incelenip gerekli alıntılar yapıldı. Özellikle bir kaynaktan ziyade folklorle ilgili birçok kaynak referans alınarak bu tez hazırlandı. Tezin kaynakçasıyla birlikte kaynak kişi listesi de eklenmiştir.

1.2 Geçmişten Bugüne Tunceli'nin Tarihine Genel Bir Bakış.

1.2.1 Türk Fetihlerinden Önce Tunceli.

Tunceli sahip olduğu toprak parçasının küçüklüğüne rağmen, uzun tarihi geçmişi boyunca çeşitli uygarlık ve devletlere ev sahipliği yapmış bir coğrafya olmuştur. Yörenin, tarih öncesi birçok devrin kalıntılarını (Kalkolitik, Neolitik, Tunç, Paleolitik ve Demir Çağı) bünyesinde barındırdığı, bugüne değin gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar ve bu çalışmalar neticesinde elde edilen kalıntılar ile gün yüzüne çıkmıştır. Tunceli'de 1968-1970 yıllarında yapılan Pulur kazısı sonuçlarına göre İlk Tunç Çağı'na kadar gidildiği belirtilmektedir (Koşay, 1976, s. 32). Adı geçen arkeolojik dönemler içerisinde bölgede varlık gösteren Sümer, Asur, Hurri, Hitit, Urartu, Med, Pers, Roma ve Makedonya Krallığı gibi uygarlıkların Tunceli tarihinde yer aldıkları görülmektedir (Kaya, 2010, s. 116-218; Sevgen, 2003, s. 37-41; Akgül, 2004, s. 11-12;). Tunceli'nin Selçuklular'dan önceki tarihi hakkında pek fazla bir bilgi olunmamasına rağmen bölgenin, tarihin en eski dönemlerinden itibaren bir yerleşme merkezi olduğu anlaşılmaktadır (Akgül, 2009, s. 11).

Bölge üzerinde ilk olarak Sümerler'in hâkimiyet kurduğu iddia edilmekle birlikte (Ağar, 1940, s. 26), M.Ö. 2200'lerde bölge, Subartuların (Hurriler) eline

geçtiği kaynaklarda geçmektedir. Bölgenin bu dönemdeki güney kısmına “İşuwa” kuzeyine “Zuhma” denilmektedir. Anadolu’da büyük bir devlet kuran Hititler, M.Ö. 1375-1335 yıllarında Tunceli’ye kadar gelmişlerdir. Mazgirt ilçesinde bulunan Kale’de yapılan araştırmalarda rastlanan çivi yazılı belgelere göre Hitit devleti yıkıldıktan sonra bölgeye Urartular egemen olmuştur. Muşki adıyla tanımlanan kavmin yerleşim alanı olan yöre, sırasıyla Medlerin ve Perslerin egemenliği altında kalmış ve daha sonra bölge, bir süre Kapadokya eyaletine kalmışsa da M.Ö. 321’de İskender tarafından fethedilerek Makedonyalıların egemenliği altına girmiş (Koşay, 1976, s. 17; Ünal, 1999, s. 7). M.Ö. 12. yüzyılda Hitit Devleti’nin yıkılmasıyla birlikte bölge üzerinde üzerinde farklı uygarlıklar hâkimiyet sağlamıştır. Bu kavimler arasında yer alan ve Asur kaynaklarında “Muşki” olarak bilinen uygarlık, M.Ö. 9. yüzyılda Murat Suyu ile batı Fırat arasındaki bölgeye kadar ilerlerken, aynı şekilde Asurlular’ın da bölge üzerinde bir hâkimiyeti söz konusu olmuştur (Danık, 1993, s. 3). Asurlulardan önceki dönem boyunca da Mitannilerin bölgeyi egemenliği altına aldığı da belirtilmektedir (Aksoy, 1985, s. 53). M.Ö. 9. yüzyılda Doğu Anadolu Bölgesi’nde kurulan ve başkenti Tuşpa olarak bilinen Urartuların, M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren Dersim bölgesini toprakları içine kattığı bilinmek birlikte, Dersim’in M.Ö. 6. Yüzyılın (M.Ö. 560) sonuna kadar bu devletin egemenliği altında kaldığı da varsayımı ortaya atılmaktadır (Danık, 1993, s. 4; Kaya, 2010, s. 202). Elazığ’ın Palu ve Tunceli’nin Mazgirt ilçelerindeki çivi yazılı kitabeler baz alındığında yörenin bu dönemdeki adı “Supani” olduğu görülmektedir (Danık, 1993, s. 4). M.Ö. 715 yılında Med aşiretlerini birleştirerek Med İmparatorluğu’nu kuran Dayarikku (Keyaksar, Daiakku) önce Asurluları, sonrasında da M.Ö 560 yılında Urartuları yenilgiye uğratarak topraklarını ele geçirerek Dersim’i de egemenliği altına almıştır (Aksoy, 1985, s. 63; Danık, 1993, s. 4; Ünal, 1999, s.8). Persler ve Medler arasındaki mücadele sonucunda Persler bu mücadeleyi kazanarak (M.Ö. 550) bölgeyi hâkimiyeti altına almıştır (Ünal, 1999, s. 8; Aksoy, 1985, s. 63-64; Kaya, 2010, s. 214). Daha sonra kral Darius olarak bilinen Pers kralı Dara’nın (M.Ö. 521-486) Pers topraklarını 23 büyük satraplığa bölmesi ile Dersim, tarihçi Herodot’un verdiği bilgilerden çıkarılan sonuçlardan anlaşıldığı kadarıyla 13. satraplık olan Armenia satraplığı içinde kalmıştır (Kaya, 2010, s. 214). Makedonya Kralı Büyük İskender’in M.Ö. 301’de yenilgiye uğratarak tarih sahnesinden sildiği Persler’dan

sonra Makedonya Krallığı'nın egemenliği altına geçen Dersim (M.Ö. 322) (Aksoy, 1985, s. 73-75), İskender'in ölümü sonrasında meydana gelen parçalanmalar sonucu Kapadokya Krallığı'nın topraklarına dâhil olmuştur (Danık, 1993, s. 6-7) M.Ö. 180'li yıllarda Trakya üzerinden gelerek, Kızılırmak bölgesine kadar ilerleyen Galatlar ve bunların da yanı sıra Romalıların, Kapadokya Krallığı üzerinde uyguladıkları baskılar sonucu Dersim, M.Ö 140 yıllarında Part Krallığı'nın idaresi altına geçer (Aksoy, 1985, s. 7; Danık, 1993, s. 7; Kaya, 2010, s. 217). Prenslükler arasında paylaşılan Part topraklarının içerisinde yer alan Dersim, Artavasd'ın oğlu Tigran kontrolünde yönetilmiştir. Partların topraklarını genişletmelerine karşı harekete geçen Roma İmparatorluğu, M.Ö. 69 yılında Lukullus komutasındaki ordu ile Tigran'nın üzerine yürüyerek, Melitene (Malatya) ve Sophane'nin de (Tunceli-Elazığ) arasında olduğu birçok yeri yağmalar. Bu tarihten itibaren Dersim, Romalılar ve Partlar arasında meydana gelen bir dizi savaş sonucu sürekli el değiştirir ve nihayetindeyse Romalıların Anadolu'ya hâkim olması sonucu tamamen Roma İmparatorluğu'nun kontrolü altına geçer (Aksoy, 1985, s. 80-81; Danık, 1993, s. 8-9; Kaya, 2010, s. 218). Tunceli, M.S. 395 tarihine kadar bölge üzerinde egemenlik gösteren Roma İmparatorluğu'nun kontrolü altında idare edilirken, bu tarihten itibaren Roma'nın ikiye bölünmesiyle Doğu Roma İmparatorluğu yani Bizans'ın sınırları içinde kalarak (Danık, 1993, s. 7) bu imparatorluğun hakimiyeti altına girmiştir. Bizans İmparatorluğu ile doğudaki komşusu Sasani İmparatorluğu arasındaki toprak mücadelelerinden ötürü arada kalan Tunceli, Bizans'ın dinsel kavgaları sonucu zayıflaması nedeniyle kısa bir süreliğine Sasanilerin kontrolü altına geçmesine rağmen, Sasani kralı Nuşirevan'ın 579'da ölmesi sonucu, yönetimde meydana gelen aksaklıklar dolayısıyla tekrar Bizans'ın eline geçmiştir (Aksoy, 1985, s. 94). 8. yüzyılda Bizans eyalet sistemine göre Mezopotamya Theması içinde bulunan Tunceli, Sasanilerin çeşitli ele geçirme amaçlarına sahne olmasından ötürü belirli dönemler onların kontrolü altına geçse de nihayetinde Sasanilerin 642 yılında İslam ordusu tarafından ortadan kaldırılmasıyla, Sasanilerin kontrolünden çıkmıştır (Aksoy, 1985, s.96). Bizans İmparatorluğunun Müslüman Arapların kontrolü altına geçen Tunceli'yi ele geçirmeye yönelik çeşitli girişimleri olmuştur.

Tunceli her ne kadar, uzun yüzyıllar boyunca Bizans ve Müslüman Arapların hâkimiyet mücadelelerinin cereyan ettiği yerler arasında bulunmuşsa da her iki

imparatorluk arasındaki nihai galibiyeti sağlayan taraf 970’li yıllardan itibaren Bizans İmparatorluğu olduğu belirtilmiştir (Danık, 1993, s. 10). “Bununla birlikte dağlık ve sarp bir bölge olan ve adeta doğal bir kale görünümündeki Dersim’e tam anlamıyla nüfuz etme hiçbir güç tarafından gerçekleştirilememiştir” (Yılmazçelik, 1999, s. 15).

1.2.2 Türklerin (Selçukluların ve Osmanlıların) Fetihlerinden Sonra Tunceli

1071’de Malazgirt savaşı sonrasında Türk’lerin Anadolu’ya girmesiyle birlikte 1087’de Dersim yöresinde Selçuklular hakimiyet sürmüştür. 1243’ten sonra Moğol istilasına maruz kalan bölge, bir asır kadar İlhanlı Devleti’ne bağlı kalmış ve Timur’un Osmanlı’yı Ankara Savaşı’nda yenmesinden kısa bir süre sonra, önce Şii Karakoyunlu Devleti, ardından Sünni Akkoyunlu Devleti egemenliği altına girmiştir. Bölge, dağılan Akkoyunlu devleti yerine kurulan Şah İsmail yönetimindeki Safevi Devleti etkisi altına girmiş, Şii öğretilerden etkilenmiş, Safevidevri sonlanırken bölgede uzun bir dönemi kapsayacak Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır (Harman, 2016: 15). Moğolların önünden kaçarak Anadolu’ya gelen toplulukların sığınması için ideal bir ortam sunan Tunceli coğrafyası, özellikle de bugün halen bölgede yaygın olarak dillendirilen söylencelerden de anlaşılacağı üzere Harzemşahlar’a da yurtluk yaptığı anlaşılmaktadır. Celaleddin Harzemşah’ın Tunceli’de öldürüldüğü ve mezarının bugün yörede bulunan Sultan Baba-Tacik Baba dağında olduğu yönündeki iddiaların çeşitli araştırmacılar tarafından da kabul edilmesi, Tunceli’nin Anadolu’ya gelen Harzemliler ile tarihi bir ilişkisinin olduğunu göstermektedir (Sevgen, 2003, s. 45-46; Yılmazçelik, 1999, s. 17). 1340 yılına değin İlhanlıların kontrolü altında bulunan Tunceli, bu tarihten itibaren sırasıyla bağımsızlığını kazanan Eretna Beyliği ile Mutahharten Emirliği’nin hâkimiyeti altına girer (Ünal, 1999, s. 14; Yılmazçelik, 1999, s. 20). Timur’un Doğu Anadolu’yu kontrolü altına alması ile tekrar Moğol hâkimiyetine giren bölgede, bu süreç içerisinde beliren iki siyasal güç olarak Karakoyunlular ve Akkoyunlular görülür (Danık, 1993, s. 13; Yılmazçelik, 1999, s. 20). İki rakip güç olarak sürekli birbirleri ile mücadele eden Akkoyunlular’ın hâkimiyet alanı Diyarbakır ve çevresinden meydana gelirken, Karakoyunlular’ın Erzurum, Erzincan, Sivas ve Tunceli oluşmuştur. Akkoyunlular, Timur’un Anadolu’yu terk etmesi sonucu XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tunceli’yi ele geçirerek kontrolleri altına almış, fakat 1473 tarihinde Osmanlı Devleti’ne Otlukbeli’ de yenildikleri için bölgeyi

kaybetmişlerdir (Yılmazçelik, 1999, s. 20). Tunceli (Dersim) uzun süre Safevi propagandacılarının etkisi ve yönetimi altında bulunmasından ötürü (Ünal, 1999, s. 17), Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'i Çaldıran'da (1514) mağlup etmesine müteakip Osmanlı idaresi altına alınmış (Ünal 1989, s. 13; Gündüz, 2008, s. 452-453), Pir Hüseyin Bey'e sancak olarak tevcih edilmiştir. 1566 yılına değin Çemişgezek Sancağı olarak anılan bu yer, kendi içinde daha da küçültülerek Mazgirt, Sağman, Pertek ve yine aynı adla anılan Çemişgezek olmak üzere 4 sancağa ayrılmış olup yönetimi Pir Hüseyin'in çocuklarına verilmiştir (Ünal, 1999, s. 22). Buna göre, Çemişgezek, Pertek, Sağman ve Mazgirt'ten oluşan bu bölgeye Çarsancak adı verilmiş (Danık, 1993, s. 17) olup, bu isim evvela Pertek sancağına, daha sonraları da Pertek kazasına alem olmuştur (Sevgen, 2003, s. 54). Uzun bir dönem boyunca Pir Hüseyin Bey'in çocukları tarafından idare edilen bölge, 17. yüzyılın sonlarına değin Osmanlı Devleti ile çeşitli çatışmalara girmiştir. Ayrıca bölge üzerinde Safevi etkilerinin sürdüğü ve bir kısım Kızılbaş Dersimli'nin Safevi hükümdarı Şah Abbas tarafından kuzeyden Sünni Özbeklerin ve Türkmenlerin İran topraklarına saldırmasını önlemek amacıyla göç ettirilerek Horasan bölgesine yerleştirildiği görülmektedir (Bruinessen, 2006, s. 201; Aksoy, 2009, s. 78; Kaya, 2010, s. 308). Çarsancak beylerinden Kulu Ağa ve evlatlarının bölgede nüfus kazanmaya başlamaları ile (1788-1789) Pir Hüseyin ve evlatlarına tevcih edilmiş olan Dersim bölgesi, Ovacık ve Sağman olmak üzere iki kadılığa taksim edilmiş ve Harput Sancağına bağlanmıştır (Yılmazçelik, 1999, s. 22-23). Osmanlı kontrolü altında olduğu süre boyunca Bayburt Sancağı, Diyarbekir ve Erzurum Beylerbeyliği'ne bağlanan Dersim, Tanzimat sürecine değin yapılan yönetsel taksimatlarından ötürü sancak statüleri çok kere değışen bir yer görünümüne sahip olmuştur (Yılmazçelik, 1999, s. 24). 1848'de Dersim, hükümetin üzerinde tam bir otorite kuramadığı ve Hozat'tan idare edilen bir kaza olmuştur (Yılmazçelik, 1999, s. 24). Özellikle de bu tarihten itibaren bölgede Şah Hüseyin, Gülabi, Mansur ve Şeyh Süleyman gibi aşiret reisi ve şeyhlerin idareyi elinde bulundurdukları ve Hüseyin Bey'in Pülümür'e, Gülabi Bey'in ise Mazgirt'e kaymakam olarak atandığı görülmektedir (Danık, 1993, s. 18-19; Yılmazçelik, 1999, s. 24).

1.2.3 Cumhuriyet Döneminde Tunceli

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti döneminde Dersim ile geliştirilen ilişkiler Osmanlıya nazaran daha kanlı olmuş ve dolayısıyla Cumhuriyet ile yöre insanı

arasındaki ilişkinin türü sürekli bir çatışma mantığı üzerine kurulmuştur. Dersim'e dair Osmanlıdan alınan sorunlu bakiye, Kurtuluş Savaşı boyunca bölgede çıkan Koçgiri İsyanı (1920) ile devam etmiştir. Adı geçen isyan, Sivas'tan Erzincan'a kadar uzanan bölgede Koçhisar, Zara, İmranlı, Suşehri, Refahiye, Kangal ve çevre köylerde yaşayan Alevi inançlı Koçgiri Aşireti (Çay, 1996, s. 317) mensuplarının katıldığı ve sonuçları itibarı ile Dersim'i de olumsuz etkileyen bir isyan olmuştur (Akyürekli, 2011, s. 49-50). İsyanın bastırılmasına katılan Nurettin Paşa'nın gerçekleştirdiği uygulamaların o dönem meclisi içerisinde bulunan mebuslar tarafından bile şiddetle eleştirilmesi (Kahraman, 2004, s. 270-271), Koçgiri İsyanı'nın bastırılmasında uygulanan tedip hareketinin yarattığı tahribat Dersim'de ciddi bir hassasiyet yarattığı (Akyürekli, 2011, s. 50) için cumhuriyet yönetimine yönelik güvensizlik ve korku hali, ilerleyen yıllarda çeşitli isyanların meydana gelmesinde etkili olmuştur. 1926'deki Koç Uşağı Tedibi ve 1930 tarihli Pülümür Hareketi (Akyürekli, 2011, s. 51-54) ile devlet tarafından gerçekleştirilen müdahaleler, ilerleyen dönemlerde Dersim'e yönelik yapılacak olan 1937-1938 harekâtı öncesinin de adeta bir provasını gibi olmuştur. 1935 tarihli kanun ile ismi Tunceli olarak değiştirilen Dersim'e yönelik uygulamaların şekillendiği meclis görüşmelerinde alınan kararlar ile devlet yönetiminin bölgeye bakış açısını ve olağanüstü tedbirlerini görmek mümkündür (Beşikçi, 1990, s. 10-20). Cumhuriyet dönemi boyunca yöre insanı ile girilen tüm ilişkilerde belirleyici bir unsur olarak sürekli insanların hafızasında kazılı bulunduğu görülen bu yakın tarihin, uzun yıllar boyunca yörede meydana gelen mezhepsel, etnik ve siyasal atmosferin şekillenmesine de temel oluşturduğu söylenilebilir (Çakmak, 2012, s. 34-35).

Cumhuriyetin ilanından sonra 25 Aralık 1935 tarihinde geçici merkezi Elâzığ ili olmak üzere, Erzincan'ın Pülümür, Elâzığ'ın Nazımiye, Hozat, Mazgirt, Pertek, Ovacık ve Çemişgezek ilçeleri bağlanarak Tunceli Vilayeti teşkil edilmiştir. Bu tarihte, daha önce Dersim olan bölgenin ismi Tunceli olarak değiştirilmiştir. 30 Aralık 1946 tarihinde İl merkezi, eskiden Kalan Kasabası olarak bilinen şu andaki yere nakledilmiştir.

1.3 Tunceli'nin Bulunduğu Coğrafya

Tunceli kuzeyde Erzincan-Tercan ve Kemah ilçeleri; doğuda Bingöl- Kığı ve Elâzığ-Karakoçan ilçeleri; güneyde Elâzığ-Palu ve Keban ilçeleri ile batıda Erzincan-Kemaliye ilçesi ile çevrilmiştir. Diğer bir tarif ile tabii sınırları; kuzeyde

Munzur dağları, doğuda Peri suyu, güneyde Murad suyu ve batıda Fırat Nehri ile çizilmiştir (Ağar, 1940, s. 39).

1.4 Dersim'in Adı

Dersim adının kökeni konusunda pek çok varsayım bulunmaktadır. Bunlardan ilki M.Ö. IV. yüzyıldan önce Yunan tarihçi ve coğrafyacıların Dersim yöresine "Daranis" adını verdikleri ve Anadolu'ya ilişkin en eski yer adlarının başında "Daiaini"nin geldiğidir. Bu varsayıma göre I. Dara (Darius) döneminde (M.Ö.521-486), İran'dan Kızılırmak'a kadar yayılan, Doğu Anadolu ile birlikte Dersim'i de içine alan Pers egemenliği kurulur ve M.Ö.519'da Pers kralı Dara'nın sınırlarına katılan Dersim, bu dönemde Pers Kralı Dara'nın adından kaynaklı "Daranalıs" olarak anılır (Danık, 1993, s. 5). Zira Dara'dan önceki dönemlerde, Dersim'e böyle bir isim verildiğine rastlanılmadığı belirtilmektedir (Kaya, 2010, s. 19). Bu adların çoğu yapı bakımından İrani dillerle ilişkilidir; çünkü Farsça, Zazaca ve Kürtçe gramer yapılarına uygun bir şekilde oluştukları söylenmektedir (Tosun-Koç, 2017, s.420).25 Aralık 1935 tarihinde daha önce Dersim olan bölgenin ismi Tunceli olarak değiştirilmiştir. Yöre halkı Tunceli için daha çok Dersim / Dësım adlandırmalarını kullanmaktadır.

1.5 Buğulu, Aktuluk Köyü

Buğulu'nun eski adı TBMM'nin "Köylerimiz" adlı çalışmasında "Çihik" adıyla geçmektedir (TBMM, 1968, s. 105). 1530 yılında Çihik adıyla Çemişkezek sancağının Ribat nahiyesine bağlı bir köy olarak da adı geçmektedir (Coşkun-Özkılıç-Sivridağ-Yüzbaşıoğlu, 1998). Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Mazgirt kazasının Türüşmek nahiyesine bağlı olan bu yerleşim, Tunceli ilinin kurulmasıyla merkez ilçeye bağlanan Türüşmek nahiyesinin merkez köyü olarak konumunu sürdürmüştür. 1955 yılı nüfus sayımında da Çihik adıyla görülen yerleşimin adı, köy adlarının Türkçeleştirilmesi kapsamında Buğulu olarak değiştirilmiş ve 1960 yılı nüfus sayımından itibaren günümüzdeki adıyla kayıtlarda yer almaya başlamıştır (1960 Genel Nüfus Sayımı). 2019'da yapılan nüfus sayımına göre toplam 186 kişi bu köyde ikamet etmektedir.

1.6 Burmageçit Köyü

Tunceli merkezine 20 km uzaklıkta olan bu yerleşimin eski adı "Şihzo"dur (TBMM, 1968, s. 107). 1530 yılı tahririnde yerleşimden Şiho/Şihzor adıyla Çemişkezek sancağının Ribat nahiyesine bağlı bir köy olarak bahsedilmektedir (Coşkun-Özkılıç-Sivridağ-Yüzbaşıoğlu, 1998). 1935 yılı nüfus sayımı kayıtlarında yerleşim, Şihzo adıyla Pertek kazasının Vasgirt (Pınarlar) nahiyesine bağlı bir köy olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır (1935 Genel Nüfus Sayımı)1940, 1945 ve 1950 yılı nüfus sayımlarında Şeyhzo olarak kaydedilen yerleşim, 1955 yılında yeniden Şihzo olarak kaydedilmiş ve 1960 yılı nüfus sayımından itibaren ismi günümüzdeki Burmageçit şekliyle kayıtlarda yer almaya başlamıştır (1960 Genel Nüfus Sayımı). Uzun yıllar Pertek ilçesine bağlı kalan yerleşim, köylülerin yapılan oylamada aldığı karar sonucunda 9 Eylül 1972 tarihinde İçişleri Bakanlığınca Tunceli'nin merkez ilçesinin Çiçekli (Türüşmek) bucağına bağlanmıştır (Sertel, 2012, s.42). 2019'da yapılan nüfus sayımına göre toplam 658 kişi bu köyde ikamet etmektedir.

1.7 Tunceli Yöresinde Konuşulan Diller

Tunceli yöresinde çoğunlukla Türkçe, Zazaca ve Kürtçe konuşulmaktadır. Yöre halkı Zazaca için "Sobe", "Dersimce", Kürtçe için "Herewere", Türkçe içinse Tırki adlandırmalarını kullanmaktadır. Zaza dili, Kuzey ve Güney lehçeleri olmak üzere iki temel lehçeye ayrılmaktadır. Kuzey Lehçesini konuşanların Alevi olduğu Güney Lehçesini konuşanların Hanefi ve Şafii olduğu belirtilmektedir (Arslan, 2018, s. 6). Tunceli yöresinde de Zaza dilinin Kuzey Lehçesi konuşulmaktadır. Burmageçit ve Aktuluk köylerinde bu üç dilin de konuşulduğu görülmektedir. Bu açıdan tez çalışmasına da konu olan bu köyler aynı zamanda multilingualist (çok dilli) yerleşim yerleridir. Çünkü bu yerleşim yerlerinde ikiden çok dil konuşulmaktadır. Bu da bu yerleşim yerlerinin tercih edilme etkenlerinden bir tanesidir.

2. HALK BİLİMİ VE FOLKLOR

Boratav'a göre "halkbilim" birçok bilimlerin kavşak yerinde bulunan ya da onlarla birçok konuları ortaklaşa paylaşan bir bilim dalıdır. (Boratav, 2015: 8). Folklor sözcüğünde halk(folk) ve bilim(lore) sözcüklerin birleşmesiyle oluşmuştur. Aynı ülkede yaşayan; gelenek, görenek, kültür ve yaşam biçimi benzeşikliği olan

insan topluluğuna “halk” denilmektedir. Ortak yaşamın vücuda getirip pekiştirdiği kültürel kimlik, çoğu zaman sözlü kanallarla taşınma imkânı bulmuştur. Bu nedenle halkbilimin, kaynağını halkın yaşayışından alan, sürekli olarak değişen, kendini yeniden üreten, insana ve coğrafyaya zihinsel ve biçimsel olarak uyum sağlayan bir malzemeyle iç içe olduğu görülür (Dundes, 2006, s. 19). Halkbilimin alanı ve malzemesi tarih, coğrafya, edebiyat, sosyoloji, antropoloji, arkeoloji gibi farklı disiplinlerin arasında bir noktada durmaktadır. Halkbilim, “bir ülkede ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada da bir birleşime vardırmayı amaçlayan bir bilim”dir (Örnek, 2014, s. 21). İhtiyaçlar ekseninde insanlığın yaşam kültürünün değişip, evrilip yeni bir boyut kazanması halk bilimine konu olan malzemeleri de değiştirip genişlemektedir. Bu yüzden halk biliminin tanımı ve fonksiyonuna yeni eklemeler de yapılmaktadır.

2.1 Tunceli Folkloruyla İlgili Yapılan Çalışmalar

Tunceli, tarihi, coğrafyası ve sahip olduğu inanç ve kültürüyle birlikte son yıllarda araştırmacıların ilgisini oldukça çekmekte birçok akademik araştırmaya kaynaklık etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında, Kanuni Sultan Süleyman devrinde tutulan tapu tahrir defterlerinin Diyarbakır Beylerbeyliğine ait olanları, Tunceli yöresine dair bilgiler içerdiği görülür. (Aksoy, 1985, s. 21). Tunceli’ye Batılı seyyahlar tarafından 19. ve 20. yüzyıllarda geziler yapılarak bu bölgeye ait bilgiler içeren kaynaklar yazılmıştır. 1862 yılında Wilhelm Strefe’ın çeşitli yöresel bilgiler verdiği kitabının adı “Mundart der Duzik in Dersim”dir. 19. yüzyılda Prusyalı Feldmareşal Helmut von Moltke, 1839’da Çemişgezek ve Pertek’e uğrar. Fakat buralarla ilgili çok az bilgi verir. 1892’de D. Butyka’nın yöre ile ilgili olarak Viyana’da “Das Ehemalige Wilayet Dersim” (Eski Dersim Vilayeti) adlı bir değerlendirmesi yayımlanır (Aksoy, 1985, s. 20). L. Molyneux 1911 yılında Tunceli’ye yaptığı gezisini 1914’te yayımlar. 17. yüzyıl Seyyahı Evliya Çelebi, on ciltlik Seyahatname adlı eserinde kısaca Pertek, Sağman, Çemişgezek bölgelerine değinir. (Evliya Çelebi, 1969, s. 865). Cumhuriyet döneminde Tunceli’ye ilişkin birçok çalışma yapılmıştır. T.C. Dâhiliye Vekâleti Jandarma Umum Komutanlığı’nın “Dersim” adlı değerlendirme içerikli eseri ve Burhan Özkök

tarafından 1937’de yayımlanmış “Osmanlı Devrinde Dersim İsyancıları” adlı kitap yapılan çalışmalar içerisinde (Aksoy, 1985, s. 20). Elâzığ Halkevi orkestra 22 şefi Ferruh Arsunar’ın Tunceli yöresinden derlediği türküler, Elâzığ Halkevi’nin 6 sayılı neşriyatı olarak 1937’de yayımlanır Ömer Kemal Ağar, Elazığ’da öğretmen olarak bulunurken Halk Evi bünyesinde çalışır ve 1941 yılında Tunceli ile ilgili oluşturduğu araştırma dosyasını kendi imkânlarıyla 1941 yılında “Tunceli-Dersim Coğrafyası” adı altında kitaplaştırır (Aksoy, 1985, s. 21).

Tunceli folkloruyla ilgili yapılan diğer çalışmaları da şu şekilde sıralayabilir:

2.1.1 Yazılı Kaynaklar

1. Osman Yalçın (1959), Vilayetlerimiz.
2. Kemal Bilbaşar (1967), Cemo.
3. Vedat Dalokay (1980), Kolo.
4. Mustafa Muhtar Kutlu (1989), Elâzığ, Tunceli ve Bingöl İllerinde Türk İskân İzleri (XI.-XIII. Yüzyıllar).
5. Saim Sakaoğlu (1989), 101 Anadolu Efsanesi, Munzur Baba Efsanesine yer vermiştir.
6. Tunceli Valisi Kenan Güven (1991), Tabiat Güzellikleri ve Kültürel Değerleriyle Tunceli.
7. Şükrü Elçin (1991), Munzur Güzellemesi (şiir).
8. Ertuğrul Danık (1993), Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezar Taşları.
9. Ali Berat Alptekin (1993), Fırat Havzası Efsaneleri.
10. Hatice Gülensoy (1992), Tunceli Yöresi Efsaneleri.
11. Mesut Özcan (1992), Dersim (Zaza) Atasözleri.
12. Ali Kaya (1995), Tunceli Kültürü.
13. Mehmet Ali Ünal (1999), XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı.
14. M. Fethi Ülkü (2001), Anılarla Tunceli.
15. Ahmet Hezarfen (2001), Osmanlı Belgelerinde Dersim Tarihi.
16. Ali Kaya (2002), Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi.
17. Serkan Erdoğan (2003), Yerli ve Yabancı Kaynaklara Göre Dersim ve Çevresindeki Arkeolojik Araştırmalar
18. Doğan Munzuroğlu (2004), Toplumsal Yapı ve İnanç Bağlamında Dersim Aleviliği.

19. Ahmet Kerim Gültekin (2004), Tunceli’de Kutsal Mekân Kültü.
20. Mesut Özcan (2008), Öyküleriyle Dersim Ağıtları.
21. Burhan Gündoğan (2009), Dağların Sokakları Var.
22. Tunceli Üniversitesi (2010), I. Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu.
23. Erdal Gezik-Hüseyin Çakmak (2010), Raa Haqi/Riya Haqi: Dersim Aleviliği İnanç Terimleri Sözlüğü.
24. Tunceli Valisi Mustafa Taşkesen (2012), Geçmişten Geleceğe Tunceli.
25. Hüseyin Çakmak (2012), Dersim Aleviliği: RaaHaq.
26. . Dilşa Deniz (2012), Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmi.
27. Hıdır Dulkadir (2012), Kutsal Mekânlarımız ve Efsaneler.
28. Mustafa Aksoy (2015), Tarihin Sessiz Dili Damgalar.
29. Erdal Gezik (2016), Geçmiş ve Tarih Arasında Alevi Hafızasını Tanımlamak.
30. Caner Canerik (2018), Dersim Masalları I.
31. İltar İğit-Mehmet Kulaz (2018), Tunceli’deki Mezarlıklar ve Mezar Taşları.
32. İbrahim Tosun- Ali Koç (2021), Seyit Hüseyin Erdoğan.

2.1.2 Akademik Kaynaklar (Tezler)

1. Hıdır Öztürk (1972), Tunceli’de Alevilik Üzerine Sosyolojik Bir Deneme.
2. İbrahim Tosun (1996), Çemişgezek, Hozat, Pertek Yöresi Ağızları.
3. Erdal Yıldırım (2003), Çemişgezek ve Pertek Yörelerinde Yaşayan Şavak Türkmenlerinde Dinî ve Sosyal Hayat.
4. Bünyamin Kara (2000), Tunceli’de Türk Dönemi Mimari Eserleri.
5. Ahmet Hamdi Akbaba (2002), Çemişgezek ve Köylerindeki Alevi Vatandaşlarımızın Dinî Yaşayışı.
6. Mehmet Polatcan (2006), Pertek ve Çevresi Yaygın Halk İnançları.
7. Ahmet Kerim Gültekin (2007), Tunceli’de Sünni Olmak: Ulusal ve Yerel Kimlik Ögelerinin Tunceli- Pertek’te Etnolojik Tetkiki.
8. Şükrü Aslan (2010), Herkesin Bildiği Sır: Dersim.
9. Yalçın Çakmak (2012), Tunceli-Hozat Bölgesinde Sarı Saltık Ocağı ve Bektaşılık: Tarih- İnanç ve Doktrin-Ritüel.

10. Seher Kont Erdoğan (2012), Tarihi Gelişim Süreci İçerisinde Alevilikte Dedelik Kurumu (Tunceli-Erzincan Örneği).
11. Sümeyye Gülbay Küçük (2012), Elazığ Fevzi Çakmak, Esentepe ve Yıldız Bağları Mahallelerinde Oturan Tunceli Göçmeni Alevilerde Halk İnanışları ve Bunlara Bağlı Uygulamalardaki Değişimler.
12. Kibar Taş (2012), Tunceli (Dersim) Çevresindeki Aşiretler ve Sosyokültürel Yapıları.
13. Muharrem Parlayan (2012), Tunceli ve Çevresindeki Halk İnançları.
14. Savaş Sertel (2012), Cumhuriyet Döneminde Tunceli (1940-1970).
15. Erdal Yıldırım (2013), Tunceli Aleviliği.
16. Yıldız Yıldırım (2013), Cultural Memory in Post-1937-1938 Dersim Laments: Reflektions on Trauma and Violence (1937-1938 Sonrası Dersim Ağıtlarında Kültürel Bellek: Travma ve Şiddet Yansımaları).
17. Serkan Erdoğan (2015), Yazılı ve Arkeolojik Verilere Göre M.Ö. II. ve I. Binyılda Tunceli- Bingöl Bölgesi.
18. Hüseyin Yıldırım (2016), Tunceli’de Doğum, Sünnet, Nikâh ve Cenaze Merasimlerinin Dinler Tarihi Açısından Tahlili.
19. Hasan Hakan Ulutin (2016), II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet Döneminde Dersim 1908-1938.
20. Serpil Koçoğlu (2016), Tunceli Çemişgezek İlçesindeki Yaygın Halk İnanışları.
21. Ali Koç (2016), Tunceli Yer Adları.
22. Hayriye Güngör (2017), Tunceli Yöresi Ağızları.
23. Muhammet Faruk Ekici (2017), Tuncelili Halk Şairi Ahmet Yurt Dede (Hayatı, Sanatı, Şiirleri).
24. Eylem Güzel (2017), Tunceli Yöresi Düz Dokumaları.
25. Raziye Günay (2018), Dersim’de Sosyal Yapının Tarihî Arka Planı (XVI–XVIII. Yüzyıllar).
26. Sibel Taş (2019), Tunceli’de Geçiş Törenleri: Doğum, Evlenme ve Ölüm.
27. Erkan Mengüş (2019), Alevi Geleneğinde Ölüm İnanışları Bağlamında Müziğin Önemi ve İşlevi: Tunceli Örneği.
28. Perihan Dalgıç (2019), Deyişler: Tunceli Örneği.

29. Kaval, Yılmaz (2019), Tunceli'den Derlenen Masallar.
30. Hıdır Sönmez (2020), Dersim Zaza Alevlerinde İnanç ve Ritüeller.
31. Burhan Satun (2021), Tunceli Yöresi Müzik Kültüründe Klarnet Geleneği.
32. Onur Köse (2021), Tunceli Yöresindeki Eski Türk İnançlarının İzleri.

3. AKTULUK VE BURMAGEÇİT KÖYLERİNDE HALK EDEBİYATI UNSURLARI

3.1 Türkü

Türküler, Zaza Halk Edebiyatında Türkçedeki türkü kavramından farklı olarak onun icra edilme biçimi, ezgisi, ortamı ve tarzına göre lawık, klam-kelum, şıwar, deyr diye isimlendirilen zengin bir literatüre sahiptir. Söz konusu bu kavramlardan lawık en yaygın bilinen türkü terimi olarak çoğunlukla aşk, hüznün temalı ayrıca düğün-halay versiyonları olan ezgilerdir. Zazacada klam veya kelum olarak bilinen türküler ise çoğunlukla dengbejler veya hozanların seslendirdiği hikayesi olan uzun hacimli manzumelerdir (Alay, 2019, s.46). Başka bir ifadeyle türküler, insanların gerek bireysel gerekse toplumsal hayatları süresince yaşadıkları mutlu anları, hüznü anları, coşkuyla ya da hüznü duygularla kendilerinden sonraki nesillere aktardıkları metinlerdir. Bazı türkülerin ilk söyleyeni zamanla unutulmuştur. Fakat söyleyeni belli olan türküler de vardır. Kuşaktan kuşağa ve yöreden yöreye aktarılırken gerek içeriğinde gerek türkü yapısında bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Türküler, bent ve kavuştak adı verilen iki bölümden oluşmaktadır. Türkülerin asıl sözlerinin yer aldığı bölümlere “bent” adı verilmektedir. Her bentten sonra gelip bu bentleri birbirine bağlayan bölümlere “bağlama” ya da “kavuştak” adı verilir. Türkülerin tekrarlanan kısımlarının da pek çok konuda söylenen ezgileri adlandırmak için tercih edildiği belirtilmektedir (Alay, 2019: s.47). Anonim halk edebiyatında ezgiyle söylenen bir nazım biçimi ve nazım türü olan türküler, şekil yönünden kıtalar biçiminde, duraklı veya duraksız hece ölçüsüyle yazılmaktadır (Artun, 2009, s. 468). Türkü kavramı için Türkçe’de “Şarki”, “Deyiş”, “Hava”, “Deme” gibi sözcükler kullanılırken; Zazacada Türkü kavramı için “lawık”, “kılam”, “deyiri” veya “deyr” terimleri kullanıldığı görülmektedir (Bor, 2014, s. 18). Türküleri seslendiren kişilere de Zazacada lawıkbêj, deyirbaz, stranbêj, dengbêj denilmektedir (Karaca, 2019, s.11). Yöreden

yöreye Türkü terimi için farklı adlandırmalara rastlanmaktadır. Burmageçit ve Aktuluk köylerinde Türkü terimi için daha çok “lawık” sözcüğü kullanılmaktadır. Burmageçit ve Aktuluk Köylerinden derlenen türküler, köy halkının ve toplumun özelliklerini, tarihini, gelenek, göreneklerini ve inançlarını yansıtan unsurlar olmuştur. Bu köylerde bazı türkülerin Zazaca, bazılarının Türkçe bazılarının da Kürtçe söylendiği görülmektedir. Bu köylerdeki Alevi inacı ve kültüründen dolayı Türkülerin içeriğinde de bu inanç unsurları yoğun olarak karşımıza çıkar:

Ax to şiya ware,
Lemine çıqa serdo,
Çene to ez caverdo,
Ez biyo wayirê derdo,
Daye hal yamano,
Bawo hal sebeno,
Munzur baba mıradiyo,
Serê zerya ma zondano,

Ax to ware usari,
Ma gureto derde sari,
Çene ti veyva ma biya,
Şiya biya veyva sari,

Daye hal yamano,
Bawo hal sebeno,
Munzur baba mıradiyo,
Serê zerya ma zondano (16. Metin)

Vardım dostun bahçasına
Dost bahçası küllü güldür
Oturmuş tahtı sarayına
Taht-ı saray küllü güldür
Gülden terazi yaparlar
Gülü gülünen tartarlar

Gül alırlar gül satarlar
Çarşı pazar küllü güldür

Çıktım seher köşküne,
Çıktım seher köşküne,
Çağurdım hak aşkına,
Çağurdım hak aşkına,
Hak bizi kavuştursun,
Hak bizi kavuştursun,
Hesen Hüseyin aşkına,
Hesen Hüseyin aşkına (8. Metin)

Çay berverna çay jibena
Suçê to çiko marê nêvana
Çay berverna çay jibena
Suçê to çiko marê nêvana
Ezo şine derê dewe
Dewe emser vera biya kewe
Dewe emser vera biya kewe
Kutko kerdo hewe
Hewe marê kerdo
Suretê hewnê sewe (4. Metin)

3.2 Ninni

Ninni, bir bebeği uyutmak amaçlı olması veya bebeğin yaşı, ninninin ezgisi ve ninnilerin şekliyle ilgili bilgilerin ya hep beraber ya da ayrı ayrı ele alınması şeklindedir (Kunos, 1925, s. 5). Cem Dilçin ninniye, “Annenin çocuğunu kucağında, salıncakta ya da beşikte uyutmak için kendine özgü bir besteyle söylediği basit sözlü türküler olarak açıklamaktadır (Dilçin, 2005, s. 290). Halk Edebiyatının önemli bir bilim adamı Şükrü Elçin, “Halk Edebiyatına Giriş” adlı kitabında ninni için şu tanımı yapmaktadır: “Annelerin süt emen çocuklarını uyutmak için ezgiyle söyledikleri manzum ve mensur sözlerdir (Elçin, 1986, s. 271). Çelebioğlu da ninni, annenin çocuğunu uyutmak ya da çocuğun ağlamasını susturmak için söylediği birtakım ezgilerden oluşan sözler olarak tanımlamaktadır

(Çelebioğlu, 1995, s. 9). Annelerin çocuklarını uyutmak amacı ile ezgili bir şekilde söyledikleri manzumeler olan ninniler aynı zamanda bebeklerin sesler yolu ile dünyayı ve çevresini tanmasına yardımcı olurlar.

Ninniler uyutulmaya çalışılan çocuğa veya çocuğu hoplatıp severken söylenen ve birtakım duygu, düşünce, inanç, umut ve hayalleri, sevinç ve acıları ihtiva eden; çoğunlukla dört mısra ile söylenen ve mısra sonlarına birtakım klişe sözler ilave edilerek ezgi ile terennüm edilen manzum sözlerdir (Kaya 1999, s. 341). Halk kültüründe ninni türünün önemli bir yeri vardır. Ninniler toplumdan topluma farklılık gösterir. Her toplum kendi halk kültürünü ve yöre söz varlığını ninnilerine yansıtırlar. Tunceli Burmageçit ve Aktuluk köylerinde de konuşurların söylediği ninnilerde de bu yansımalar yer verilir. Bu köylerde ninni için “lorık” terimi kullanılır. Burmageçit ve Aktuluk köylerinde ninniler daha çok bir bebeği sakinleştirerek uyutmak niyetiyle onunla baş başa kalan, öncelikle bir kadının (anne, nine, hala, teyze, abla) bazen de bir erkeğin (baba, dede, ağabey gibi) o andaki duygu, algı ve düşüncelerini, içinde yaşadığı toplumun şiir, ezgi anlayışı ve kültürel birikimi çerçevesinde sevgi ve şefkat ile yoğurup manzum olarak dile getirmek amacıyla söylenir. Özellikle konuşurlar tarafından yörede söylenen ninnilerin acıklı bir ezgi eşliğinde söylendiği görülür:

Lore lore
Lore vane torê
To keno pile
Derde xorê
Lore lore
Lorika vane torê
Cigero keno pile
Derdê qulê xorê (4. Metin)

Lori lori lori
Bexemın lori
Lori lori lori
Cigeramın lori
Derguşa berxê mı
Kewne xori

Çımaneto kor ve
Sona welatê tori
Lori lori lori
Berxamin lori (6. Metin)

Ayi luri luri
Lur gıckeka
Luri kena
Luri nêbena
Ayi kena
Ayi nêbena
Luri luri
Berxemin luri. (3. Metin)

Lori lori güzel bebek,
Ayağımda yat bebek,
Her kim seni sevmese
Yakasından tut bebek (14. Metin)

3.3 Mâni

Maniler, yazarlarının kim olduğu bilinmeyen, daha çok dört mısradan oluşan, Türk Halk Edebiyatının önemli bir türüdür. Günlük hayat içerisinde her yerde söylenen maniler, Türk Halk Edebiyatının en yaygın şiir türü olarak da açıklanabilir. Geçmişten günümüze birçok araştırmacı, mâni üzerine çeşitli tanımlar yapmıştır. Bu çerçevede anonim halk şiirinin en küçük nazım biçimi olan mâni genellikle yedi heceden oluşan dört dizelik bir türdür. Bir tek dörtlük içinde bir anlam bütünlüğü gösterir. Anlamın ağırlığı genellikle üçüncü ve dördüncü dizelerdedir. Manilerde anlamın dört dizeye yayılması, ilk iki dizede çizilen tablo maniyi estetik bir yapıya kavuşturur. İlk iki dize maninin dış dünya ile bağıdır. Üçüncü ve dördüncü dizede duygu ve düşünce ortaya konulur (Boratav, 1988, s. 185-197). “Manilerde şehir, kaza, bucak, köy adları sık sık kullanılmaktadır. Ayrıca yurdumuzun denizleri, dağları, ovaları, ırmakları da sevgiliyle ilgi kurularak, manilerimizde dekoru oluştururlar.” (Tan, 2007, s: 183)

Az sözlerle çok anlamların ifade edildiği, sevda konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş, yedi heceli, müstakil dördüklü anonim şiirlere mâni denilmektedir (Kaya, 2014, s. 40). Mâni, Lexicon sözlüğünde de “şarkı, duygusal şarkı ve balad” olarak, “çoğu birinci, ikinci ve dördüncü mısraları uyaklı halk koşuğu, dörder mısralık ve her biri bağımsız bir anlam taşıyan tekerlemeler” olarak açıklanmıştır (Akt. Kaya, 2004, s. 28). Mânilerin ilk kaynağı halkın hafızası olması yanında cönkler, mecmualar, sözlükler, divanlar, halk hikâyeleri, Ramazannâmeler, bazı destanlar mânilerin yazılı kaynağını temsil eder (Bakırcıoğlu, 2007, s. 80). Burmageçit ve Aktuluk köylerinde mâni terimi için mahnı ve manı terimleri kullanılmaktadır. Bu köylerdeki manilerin kullanım amacı eğlence maksadıyla basit sözler söylemek değil, aynı zamanda insanların çeşitli konular karşısındaki tavrını yansıtmaktır:

Tarlaların hardalı
Kapıların mandalı
Beni alacax oğlan
3 gün düğün yapmalı. (3.Metin)

Kiremitte biz olsam
Bir nişanlı kız olsam
Nişanlım gelirken
Keşke ilk gören ben olsam. (3. Metin)

Ay doğar senin gibi
İkindi gülü gibi
Yârim çiçek
Dersim'in gülü gibi (3.Metin)

Kara gözlüm baksana
Sevdalandım ben sana
Yar üstüne yar sevmek
Yaraşır mı insana? (6.Metin)

Üzüm koydum sepete
Yar oturmuş tepede
Dersimden bir kız aldım
Şan olsun memlekete (6. Metin)

3.4 Ağıt

Ağıt, acıklı bir olayı konu alan ve metni de bu olayı hatırlatmaya, bütün yoğunluğuyla yaşatmaya uygun, insanlığın ortak acılarını canlı şekilde tutan sözlerdir. Ağıt, bir ölüm üzerine yapılan törenlerde yakılmış ve söylenmiş; bir de törenlerde yakıldığı halde daha sonra da hatıralarda yaşayan acıklı türkü anlamlarında kullanılmaktadır (Artun, 2009, s. 153). “Halk ozanları; sevdikleri kişilerin depremde, su baskınında, savaşta can verenlerin ardından ağıtlar yakmışlardır.” (Kutsi, 1978, s. 15). Bir evin herhangi bir bireyi öldüğü zaman o evin veya yakınlarının ölen kişinin sağlığında yapmış olduğu iyilikler, hatıralar, onun meziyetleri göz önüne getirilerek ağıtlar yakılarak ağlanmaktadır. Başka bir ifadeyle kılamlar gibi anonim halk edebiyatı ürünü olan ağıtlar, acı ve üzücü olaylarda insanın iç dünyasının sözcüklere yüklenerek dışa vurumu şeklinde açıklanabilir. Ağıtlar içeriği, ölüm, doğal afet, kaza, ayrılık, ihanet, hasret gibi duygusal durumlarda ortaya çıkıp genellikle çıplak sesle söylenen ve ortama duygusal etki bırakan acıklı sözlerden oluşmaktadır (Barca, 2021, s. 16).

Burmageçit ve Aktuluk köylerinde yaşayanlar ölüm karşısında veya canlı cansız bir varlığı kaybetme üzüntüsü karşısında o anki feryatlarını, üzüntüsünü, şikâyetlerini düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade ederler. Köy halkı yas anında bir refleks duygusuyla da ağıt yaktıklarını belirlemektedir. Özellikle de beklenmedik bir ölüm anında ve ölen kişinin çok genç olması durumunda ağıtın yakılma derecesi daha da artmaktadır. Yas tutmayla beraber ortaya çıkan ağıt geleneği aynı zamanda saç yolmak, hıçkırarak ağlamak, yüz kesme, sineye vurmak, yakınına seslenmek, Allaha yalvarmak gibi tutum ve davranışları da içermektedir. Bunlar matem sürecinin bir gerekliliği olarak bilinir. Anonim halk şiirinin yaygın nazım türlerinden biri olan ağıt terimini Burmageçit ve Aktuluk köylerinde “şiware” terimi karşılamaktadır. Bu köylerdeki yakılan ağıtlar özellikle ölüden sonra, mezar ziyaretleri ve ölü anma günlerinde yakılır. Alevi inanç ve kültürünün etkisiyle bu köylerdeki yakılan ağıtların içeriğini bu inancın bileşenleri oluşturur. Bu ağıtlara örnek olarak şunlar gösterebilir:

Saye mî çiye gevdino
Kou ra dî segirdino
Vano bırayê panema panime
Kafir ke sona mî tora nêqerdino
Serê bınê asmene gejdıyo
Ma rê wa aylıx vejino
Aylıxe hukmati pê gırsena
Fincane xuyo nêwegerino
Saye mî çiye gevdino
Koura dî segirdino
Kıŝiya bıra dî qursino
Dırwetino Sa Heydero
Ez bırane Sa Heyderege
Hoviye kosteke ge sere sale
Zına Sa Heydere mî bıyare
He şiya gavyale
Dorme ma dõŝte dıŝmeno
Sa web ı sılbigı nale
Ez bırane Sa Heydere xo bıye
Kosteke serê sale
Vana daye kese merdene kî insane bıyo
Dına onderê keşe nêmane
Viya ax e male. (9.Metin)

Ya meso meso meso
Kamile me gimeso
Helale çeyi bure
Ax bıko to re beso.
Vano da medeniyet kowton dera
Mamekiye herkesi cıra weso
Taliv tezelê ma re zalıme
Sofore reqi sımıto serxoşo
Tı ke eve des hotme keme

Sona zalime şoföre ra mêbe rıza
Kanuni xo ki qıymeti gerendo
Zalime dano wager ceza
Bejna kamili rında
Qawaqa mına reze
Bejna kamili rında
Uşira mı ce gereze. (9.Metin)

Bıra mı şıyo pošta mı ra
Ez se bıkerine
Hard ranêqılaşino
Ez bıray xo bıvini. (4. Metin)

Ez mua xo ra bımiri.
Mua mı şıye
Şıye mua mı şıye
Mı nêdiye muaxo
Hard nêqılaşino
Cıra kes tever nêbeno. (4. Metin)

Oy oy ciğerim parçalandı
Yüreğim dağlandı
Beni almadın onu aldın
Ciğerim daha çok gençti
Daha yirmi yaşındaydı
Ciğerim parçalandı
Yüreğim dağlandı
Oy oy cigeremin (5.Metin)

3.5 Bilmece

Bilmecelerin de yöreden yöreye değıştiğı, ağız, söyleyiş özelliklerinin yanında anlam farklılıkları taşıdığı görülür. Birçok halkbilgisi ürünleri gibi bilmecelerin de kimlerce türetildiğı bilinmez. Bir kişi türetip ortaya atınca, bilmece ondan kopar, onunla ilgisini keser, bütün toplumun ortak ürünü olarak ortaya çıkar

(Eyuboğlu, 1977, s. 142). Şiir, güzelliğe duyulan hayranlıktan dođmuŐtur. Bilmeceler de çocuğun yeni gördüğü Őeylere karşı duyduğu hayretin bir ifadesidir.” (Güney, 1971, s. 161). Bilmeceler tabiat unsurlarıyla bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eŐyayı, akıl, zekâ veya güzellik nevinden mücerret dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir Şekilde, yakın-uzak münasebetler ve çađrıŐımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize yönelterek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış Őzlerdir (Elçin, 1989, s. 1). İlhan Başgöz ve Andreas Tietze birlikte hazırladıkları kitapta bilmeceyi; sözlü edebiyat türlerinden biri, Őiirsel bir klişe içinde karŐılıklı bekleyen bir küçük soru, genellikle nesneyi veya ilkeyi tek bir kelime ile ifade eden metinler olarak aktarır (Başgöz-Tietze 1999, s. 2).

Veyvika de mı esto, sonde xemaline sodır texelina. (Kınc)

Sandıqa mı esta, zerrêxo de ron vezena. (Goze)

iyede mı esto tora bestno. (Name)

Her zırıra dım para. (Tıfonk)

Fekê deri dero ne verg veno ne dızd tıreno. (Arê)

iye de mı esto mezelê xo ve xokıneno. (Dılape) (17. Metin)

Dal üstünde al yanak

İnanmazsan ye de bak

Bir küçücük kırmızı kalpak

İçinde yıldızdan yatak (Elma)

Tepesi aŐađı sarkar

DüŐerim diye korkar

Kırmızısı, sarısı var

Şeker gibi tadı var (Dut)

Deveden büyük

Serçeden küçük

Zehirden acı

Őekerden tatlı (Ceviz)

Dağdan gelir tak gibi
Boynuzları budak gibi
Eğilir su içer
Bağırır oğlak gibi (Geyik)

Başında tacı var, gelin değil
Ayağında mahmuzu var, süvari değil
Kırk çocuğu var, evli değil (Horoz) (10. Metin)

3.6 Tekerleme

Vezin, kafiye, seci veya aliterasyonlardan istifade ederek hislerin, fikirlerin, hal ve hayallerin abartma, tuhafılık, zıtlık, benzetme, güldürü, kısa tanım yahut çağrışımlar yoluyla ortaya konulduğu manzum nitelikli basmakalıp sözlere tekerleme denilmektedir (Kaya, 2014, s. 546). Akalın ise “Edebiyat Terimleri Sözlüğünde” tekerlemeyi; genellikle ölçülü, kafiyeli, simetricali, onomatopeli ve sürrealist anlamlı söz dizisi ve özellikle de masalların giriş bölümünde sık görülen metinler olarak tanımlar (Akalın, 1970, s. 178). Tekerlemeler dünyanın çok değişik bölgelerinde oynansa ve söylense de birbirine oldukça benzerlikler göstermektedir.” (Özhan, 1995, s. 443). Tekerlemeler bağımsız bir tür olmaktan çok diğer türlere bağımlılık özelliği de göstermektedir.

Vatene
Son Çe Riyê Triwon
Son Çe Tıriyê Tıriwon
Son Çe Riyê Triwon
Son Çe Tıriyê Tıriwon. (9.Metin)

Son Çe Terinde Terinde Won
Son Çe Mere Terinde Won
Son Çe Terinde Terinde Won
Son Çe Mere Terinde Won
Son Çe Terinde Terinde Won
Son Çe MereTerinde Won (13. Metin)

Vergo Vergo Dıme Dergo

To Verda Siqulinga Mı
To Verda Mı
Çayê Nina Cengê Mı
Mı Verda SiqulingaTo
Hem Verda GulingaTo
NaWo Yen CengêTo. (19. Metin)

3.7 Deme (Deyiş)

Deyiş, Alevi inancı ve kültüründe şiir ve müziğin birleştiği bir form olarak kabul edilir. Özellikle de semahla beraber bağlama eşliğinde kimi zaman ağır kimi zaman ise hareketli yani hızlı bir şekilde söylenen söz ve bestelerdir. Alevi ve Bektaşilerce yüksek anlamlı koşuk ya da deme, söyleme işi olarak da açıklanmaktadır (Duygulu, 1997, s. 8-10). Deyiş adlandırması Anadolu Aleviliğinde *'Deme, beyit, dime, deylem* gibi adlandırmalarla da kullanılmaktadır (Ayhan, 2009, s. 102-103). Deyişlerin, Alevi inancını öğrenme ve bu kültürü aktarmada önemli bir iletişim aracı olduğu belirtilir (Ayhan, 2009, s. 103). Iréne Mélikoff deyişleri kutsal dini bağlama çalgısı eşliğinde yapılan semahtan oluştuğunu belirterek ilahi aşk müziği olarak tanımlı yapmaktadır (Mélikoff, 2002, s. 42-56). Alevi kültüründe akla gelen âşıklar; Davut Sulari, Şah Hatayi, Nesimi, Pir Sultan, Âşık Daimî, Mahsuni Şerif, Yeminî, Viranî, Teslim Abdal, Kul Ahmet, Kemter dede, Tuncelili Kırmancı dilinde Sey Qaji, Weliye Namê Uşeni gibi ozanlar Aleviler arasında kabul görmüşlerdir. Pir sultan Abdal, Nesimi, Seyrani, Gevheri, Hallac-ı Mansur gibi Alevi ozanları toplumsal olaylardaki gelişim ve değişimlere tepkilerini müzik ile dile getirmişlerdir. (Dalgıç, 2019, s. 29). Müzik ve deyişler, bu halk ozanları için kendi inanç ve kültürlerini yansıtan bir iletişim unsuru olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda da deyişler; Alevi kültür ve inancının temsiliyeti noktasında önemli bir yapı taşı durumundadır.

Burmageçit ve Aktuluk köylerinde yaşayanlar, Alevi inanç ve kültürünü taşıdıkları için kendi inançsal teşkilatlanmalarını sağlayan dört kapı, kırk makam, mürşitlik, musahiplik, pirlük, seyitlik, rehberlik gibi kavramların ve kurumların önemi oldukça fazladır:

Hasretin beni yakıyor
Boynuma zincir takıyor
Pirim kaldı Dersimde

Seyitler yola bakıyor
Seyidim ağlattın bizi
Viran ettin evimizi
Kimse bilmez halimizi
Issız koydun hanemizi
Seyidim sen nasıl ettin
Bizi bırakıp da gittin
Yaralım göz göz ettin
Bizi dosta hasret ettin (17. Metin)

Eşrefoğlu al haberi
Bahçe biziz gül bizdedir
Biz de Mevla'nın kuluyuz
Yetmiş iki dil bizdedir

Erlik midir eri yormak
Irak yoldan haber sormak
Cennetteki on dört ırmak
Coşkun akan sel bizdedir

Adam vardır ismi semiz
Alır abdest olmaz temiz
Halkı tan eylemek nemiz
Bir cümle küstahlık bizdedir

Arı vardır uçup gezer
Teni tenden seçip gezer
O can bizden kaçıp gezer
Arı biziz bal bizdedir

Kimi sofı kimi hacı
Kimi sofı kimi hacı
Cümlemiz Hakk'a duacı

Resulüekrem'in tacı
Aba hırka şal bizdedir

Biz erenler gerçeyiğiz
Has bahçenin çiçeğiyiz
Hacı Bektaş köçeğiyiz
Edeb erkan yol bizdedir

Kuldur Hasan Dede'm kuldur
Manayı söyleyen dildir
Elif Hakk'a doğru yoldur
Cim sorarsan dal bizdedir (17. Metin)

3.8 Efsaneler

Efsane sözcüğünün, Fars kökenli ‘‘fesane’’ sözcüğüyle ilgili olup Türkçe’ye sonradan girdiği belirtilmektedir. Batı dillerinde Lâtince ‘‘legendus’’ kökünden çıkarak ‘‘legenda, legend, leggenda, leyenda’’ gibi sözcükler efsane terimi için kullanılır (Sakaoğlu, 1980, s. 4). Buna ek olarak da Arapça’da ‘‘ustûre, esâtir’’, Rusça ‘‘predaniya, skaz’’, Almanca ‘‘sage’’, Yunanca ‘‘mythe/mythos’’ terimleri de efsane kavramını karşılayan sözcüklerdir (Ergun, 1997, s. 1). Efsane eski çağlardan beri söylene gelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayali hikâyeye ve söylencelerdir. Tunceli ilinde de geçmişten günümüze anlatılagelmiş birçok efsane vardır. Genelde efsanelerde inanç ön plana çıkmış ve toplum efsanevi olayların olduğu yerleri ziyaret olarak belirleyip, sık sık bu ziyaretlere gidip kurban keserek ve niyaz dağıtarak dualar etmiştir. En çok bilinen efsaneler ise Munzur Baba efsanesi, Düzgün Baba efsanesi, Baba Mansur efsanesi. Ele Tere Efsanesi, Çoribori Efsanesi, Coşık Bawa Efsanesi’dir. Efsaneler toplumların yaşam ve inanç şeklini yansıtan edebi bir türdür. Bu mitolojik hikayelerin olay içindeki rolleri ve ilişkileri aynı zamanda toplumun karakteristik, ahlaksal, yaşam ve yaşama bakış açısını da yansıtır. Bir toplumun içerisindeki efsane çokluğu ve çeşitliliği o toplumun kültürel zenginliğinin ne derece geniş olduğunu gösterir.

Tunceli ilinde efsaneler özellikle doğa temelinde etkisel olarak da ezilme temelinde gelişmiş efsanelerdir. Bu yöredeki evliyalar, ziyaretler, melekler, pirlere, kerametler ve onların bağlı oldukları coğrafik yerler; doğa sevgisi, doğaya olan

saygı; saygısızlık halinde uğrayacağı felaket ve zararlar göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Bu yörenin efsanelerine bakıldığında birbirleriyle savaşan birbirleriyle ayak oyunu yapan bir tek seyit, pir, evliya, ziyaret, ocak ile karşılaşmak mümkün değildir. Hemen hemen hepsi birbirlerini tamamlayan efsaneler zinciri ile oluşmuştur. (Alevi Kürtler’de Dua ve Gülbenkler, s.7-62, Seyfi Muxundi, Kalan Yayınları)

Burmageçit ve Aktuluk köylerinde bilinen ve anlatılan efsaneler genellikle Tunceli ilinin tüm kesimlerinde bilinen efsanelerle benzer olduğu görülmektedir. Yörede en çok bilinen efsaneler, “Munzur Baba” ve “Düzgün Baba” efsaneleridir. Bu efsanelerin geçtiği mekân ve yerler de ziyaret olarak kullanılmaktadır. Bu efsanelerin kutsallığı burada yaşayan insanların inanç ve kültürlerine de büyük bir oranda etkilemiştir: Kişi adları için özellikle Munzur ve Düzgün adları çok kullanılmaktadır, deyiş ve türkülerin içeriğinde bu adlandırmalar sıkça geçmektedir: Bave Dızgino, Munzurlu...; Dua ve Beddaulara da bu efsanelerin kutsal, mitolojik ve inançsal karakterleri yer almaktadır: Dualar için, Duzgın Baba seni korusun, Düzgın yoldaşın olsun... Beddular için, seni Munzur Babaya havale etmişim, seni Düzgın Babaya havale etmişim, Düzgın Baba hesabını sorsun, Düzgın baba seni alsın.... Yeminler için de Düzgün Baba olsun, Düzgın Baba çarpsın...

3.8.1 Düzgün Baba Efsanesi

Düzgün lace kureşiyö. Zımıst sone mal. Dane pıro bır bene kewe. Pi sono mal vesan yeno Kureys sono mal vesan yeno Düzgün sono mal mırd yeno. Eyle eyle kureys laze xo takip keno. Vana Sa heyder vana mal qey mırd yeno. Ey mı qey vesan yeno? Laze xo takip kena bize hapsırmis kena. Vano Kureysö qul vejıya dı to. Xo çarneno ki piye xuyo. Utanmis beno, hire adım dı tepe ceno. Kureys elçiye xo rusneno vano ke şere hele sa Heyder çı durumdarö. Elçi sone yene ki Sa Heyder şıyo caye xo rındo duzo dorme xo yeşillik ö. Name de Düzgün Babayo. (5. Metin)

3.8.2 Efsaneya Dêse Moxındi

Kureş nişte ro heş, mor canlı kullanmis kerdo. Kamçi diye dane pır ö ya. Baba Mansur zi des vıristo Darıkent de. Nameyê xo ye viren Moxındiye vane. Baba Mansur sone tellewe vano to hes çıtur ništa cı cesaret kerd ramıt. Kureş Vano mı canlı ramıt to cansız ramıtö vano ez lewnan deste to. Baba Mansur Waxte ki dêsi ra

vano deh! Dês raver sono. Kureys zi Vano ye mı canli bi mı ramıt to dês fiştere raye. Ez lewnan to desta to. Dıma pirê ma Baba Mansuri biyo. (9. Metin)

3.8.3 Efsaneye Kureyşi (Baxın)

Baxın de firine fişte ra cı hire sew hire roc vesnen vato ne ezi bere firine kere va biveso u ve zu dewreskeris lewe de çırake xo viyo. Ew zi tew berdo ew zi tew beri vaz do. Ey waxto ke ye ber destê firine ey yine re pij deste zu gureto tey berdo. Kureyş deste ju gureto teyi berdo. Çond roj firine de mende vato şere ra kere wele dine ta ki dūr berdi. Çevver firine kerde ra kı zımerunê Kureyşi bırune buz bağlamış kerdo eke o çıraxe xo ji wele de miyaro cı. O kı teyn pe deste gurete berdo. Desto kı destê Kureyş dı mendo oyi biveso firineda. Nıka coka cı ra vane dewresê gewr (9. Metin).

3.8.4 Efsaneye Munzur Baba

Vato amo çe axay xo şıyo hac. Amo şıyo Xatuna xo ra vano axay mı hewla wazeno. Aye zi vato dema cane eyi wazeno axa hacdero o çı zano ki cane axa hewla wazeno. Ana pozena dana cı. Tabi beno hac da dana cı yeno. Eke axa hac ra yeno milet ver acı sono ke lewe destano hac ra yeno da. Vano lewe mı dest ra meni. Mordeme kı lewe destan Munzur o. Vano hac dı mı ra hewla ardo. O sırada Munzur miye doseno fincika sıt dest de beno milet hete dey ser dı ş ere lewe destane urzeno ra vozdanı. Her kı game dan ora her caye dı dest de sıt çılkeno. Sıt ki koti dı gına ro waro itadı fişkırımı beno. Sono en peyniye dı fincike dest dı xeleşine ra vıroşi bena. O çıme daha gur vejino çevres caye dı gineno waro çevres çıme vejino. O çıme dı fincike gineno waro sırı karısmıs beno (9. Metin).

3.8.5 Seyit Vakkas Efsanesi

2 tane mahkemelik adam varmış, sürekli biri diğere hakaret ediyormuş yani mallarını elinden alıyormuş hayvanlarını alıyormuş. Mahkemede tanıdıkları da olduğu için masum olan adam uzun süre haklarını alamamış. Hozatın köylerinde Seyit Vakkas diye biri varmış. Bu adam da gitmiş Seyit Vakkasın yanına gitmiş demiş böyle böyle bu adam bana haksızlık yapıyor varımı yoğumu alacak mahkemede de tanıdıkları var ne yapacağımı bilmiyorum. Seyit Vakkas ta tamam o zaman sen git ben yarın gelir mahkemede bir ok atar onu öldürürüm demiş. Tam mahkeme başlarken kayıptan bir ok geliyor adamın kalbine saplanıyor ölüyor. O

olaydan sonra biri birine kızdığı zaman hep Seyit Vakkasın okuna rast gelesin der (19.Metin).

3.8.6 Ayı Efsanesi

Ayı zamanında çok zengin bir adammış sürü sürü koyunları varmış. Bir gün hızır bir yerden giderken bakıyor ki bu adamın sürülerinin koyunlarını kırıyorlar. Adam da uzaktan hızırı görünce diyor ki:

Ben bu yünlerin arasına saklanacağım o adam gelip bizden yün isteyecek siz diyin ki sahibi burda yok biz veremiyoruz. Hızır gidiyor gerçekten de diyor: bana biraz yün verebilir misiniz? Çobanlar da diyor:

Bizim ağamız burada değil biz veremeyiz.

Hızır da elindeki sopa ile yünlere vuruyor diyor:

Bu yünlerle beraber ayı ol dağa çık diyor.

Adam da gerçekten ayı olup dağa çıkmış (19. Metin).

3.9 Masallar

Geçmiş çok eskilere dayanan masal sözcüğünün; “Habeşçe ‘mesl’, Aramice ‘masla’ ve İbranicedeki ‘masal’ dan Araplara ‘mesel, misal’ şekli ile geçtiği belirtilmektedir (Elçin, 2013, s. 368). “*Halkbilim Terimleri Sözlüğü*”nde ise masal sözcüğü; “insanoğlunun evren, dünya, yaşam, doğa, toplum ve kendisiyle ilgili tarihsel oluşum, düşün, istek ve izlenimlerinin az ya da çok değişikliğe uğrayarak ağızdan ağıza geçme yoluyla çağımıza ulaşan geleneksel anlatı türü” (Acıpayamlı 1978, s. 74) olarak tanımlanmaktadır. Masal, olayların geçtiği yer ve zaman belirli olmayan, dev, peri, cinler, ejderha, arap, hacı vb. gibi kavramları, belirli kişileri temsil etmeyen metin türüdür (Tezel, 1985, s. 6). Halk arasında yüzyıllardan beri söylenen ve içinde olağanüstü kişiler ve olağanüstü olayların yer aldığı, bir varmış bir yokmuş gibi anlatımlarla başlayan, belli bir uzunlukta olup, sonuç kısmında ise yedi, içti muratlarına erdiler ya da onlar erdi muradına biz çikalım kerevetine, gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana gibi belli başlı sözlerle sona eren, zaman ve mekân unsurlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türüdür (Seyidoğlu, 1975, s. 149).

Boratav masalın mensur yapısına ve özellikle hayal ürünü olduğuna dikkat çekerek, “Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası

olmayan kısa bir anlatı” şeklinde masalın tanımını yapar. (Boratav, 2016, s. 85). Tunceli ili ve çevresinde yaygın olarak kullanılan “masal” sözcüğü ile birlikte, Zazaca “sanik”, Kürtçe “çîrok”, sözcüklerinin de kullanıldığı görülmektedir (Kaval, 2019, s. 11).

Zazacada sanike olarak bilinen masalın vistonik, estaneke gibi farklı versiyonları ve ayrıca az da olsa mesla gibi bir karşılığı bulunmaktadır (Alay, 2019, s. 40, edt. Beltekin-Kırkan). Zazaca masalların çoğuna bakıldığı zaman her ne kadar diğer toplumların masallarıyla kısmen benzer yapı ve içerik özellikleri taşısa da onu diğerlerinden ayıran motif, formel ve üslup gibi özgün bazı öğelere de sahiptir. Masalların olmazsa olmazlarından olan başlangıç ve bitiş formellerinde Türkçe bir masal çoğunlukla “Bir varmış bir yokmuş” gibi formellerle başlarken farklı yörelerde söylenen zazaca masalarda “Beno nibeno”, “Ceyk benû ceyk nibenû”, “Cêk ben cêk niben” (Bingöl); “Bi w’ çinê bi” (Mutki); “Waxtê de beno nibeno” (Varto); “Rojêk”, “Wextêk” vb. Bitiş formelleri olarak; “Mi ra zur, Homay ra raşt / Mi yew taway helaw viraşt / Mi goştarûn ra kerd raşt” veya “Mi ra zur, Hûmay ra raşt, Mi uja d’ ca verda ez ûmeya”, (Bingöl); “Şanike bi diyare, rahmeti ma yi piye goşdara rê” (Varto), “Mi ra zur, Homay ra raşt, ina mesela tiya de qediya” vb.

Zazaca masallar hususunda farklı yörelere ait metinler incelendiğinde şahıslar, kişiler, hayvanlar, yer, sayı ve renk gibi öğeler bakımından şahıs kadrosunda gerçek ve hayali unsurlar iç içe geçmiş, insan ve hayvanların, bazen de insan-hayvan ve diğer olağanüstü varlıklar bir arada aynı atmosfer içinde yer alabildiğini söylemek mümkündür. Padişah, paşa, ağa, mire(bey), beg(bey), muhtar, tüccar, çoban, molla(imam), pir, seyid, üç kardeş, yedi kız kardeş, fakir köylü, deli adam/kadın, köse, pire (yaşlı kadın, cadı) gibi kişiler ile masalların anlatıldığı yörede sıkça kullanılan özel isimler yer almaktadır. Ayrıca olağanüstü kahramanlar, yerler ve olaylara sıkça rastlanılmaktadır. Dev, peri, konuşan hayvanlar, insan yiyen canavarlar, sırtında insan taşıyabilen kuşlar vs. sıkça geçen kahramanlardır. Yer olarak yeraltı dünyası, Kafdağı, devler ülkesi vb. ütöpik yerler kullanılırken öte yandan gerçek coğrafyadan ülke, şehir, kasaba ve köy isimleri yer almaktadır. Dönemin sosyal yapısına ve hayat şartlarına bağlı olarak köy yaşamı, göçebelik, hayvancılık, ağalık ve beylik gibi sosyal statülerin varlığı, doğa ve hayvanlarla içli dışlı olunması dikkat çekmektedir.

Hayvanlardan ayı, kurt, köpek, tilki, kedi, kuş, yılan, inek, tavuk, horoz, keçi, leylek, öküz sıkça kullanılırken ayriyeten ejderha, şahmaran gibi fantastik-mitolojik hayvanlar da yer almaktadır. Masallarda rakam olarak üç, yedi, kırk formülistik sayı olarak kullanılırken başlıca renkler olarak ta beyaz, kırmızı, siyah, ve yeşil kullanılmaktadır. (Alay, 2019: s. 17-62; 40-41-42).

Burmageçit ve Aktuluk köylerinden derlenen masalların daha çok hayvanlarla ilgili olduğu, insan yerine kahraman olarak hayvanların yer aldığı; (ayı, tilki, yılan, kurt, karga, horoz, tavuk, kurbağa, kaplumbağa, keçi, koyun, kartal) görülmektedir. Masal kahramanı olan hayvanlar, genelde Tunceli ya da Burmageçit ve Aktuluk coğrafyasında bulunan ve sıklıkla karşılaşılan hayvanlardır. Bu bağlamda yöre halkının çevresinde var olan hayvanlara kayıtsız kalmadığı, onlara çoğu zaman insan özelliği yükleyerek masal dinleyicisine çeşitli iletiler verdikleri anlaşılmaktadır: Aluk ve Fatuk/Alik ve Fatik, Pepuk Kuşu, Keçi Kurt Masalı...

3.9.1 Sanıka Kız Kulesi

Zu mordem çena xo biya. Zarança çena xo biya. Çena xo ra zaf haskerdo. Roze şıyo falci vate çena xo de falde niyadene. Falci amo vate çena to ra fal da niyadon, no herediyo, to kamciya kî çena mı ra fal dî niyadere. Peydo falci zora tey niyada vato to kî çena xo bena kot bere roze mor dana çena to de. No şüphelenmiş beno jara deniz dî kulûbe vırazeno. Roze hizmetçi ra vano ke na sepete kom pıra hengure bere çena mı re. Beno çena re, mor uza ra vejino dana çena re çena zere aye Kız Kulesi de mîrena, Kız Kulesi padişahi çena xo re vırasta kî o karsi çena mı nebo. Onca ji uzka vasıteyi qeda yena. (1. Metin)

3.9.2 Sanıka Kerzık, Lüye u Kesike

Cınık kerde sofi lüye xapite vato kam kî na tıxe ser de çında tıx yê deya buxday yê deyo. E tabi kerzık qurnazo zeliqne lüye ra kerzık peçeno ya. Kesıke xo ra bese nekena. Zeliqına lüye ra lüye ser dî çınena kerzık zi pa sono. Va mı ça mı ra çında o bare keme. Sone cite vana: tı nire bize ey bine ra zi vana tı henga bize na teyna darek qıckek cena ey ra zi vana qertime. Ew zi Qerto qerto qertimejo. Name kena gıran ki vaze gırso ha. Pe huyino çiyeki bin vatene lüye ha qerte qerte qertimejo. (9. Metin)

3.9.3 Sanıke

Dı tene lüye est bi. Zu nero o bin ki maykeko. O nere name xo Hacı Yusuf. Maykek ki name xo awreso. İne zübini re zeweciye. İne maxara dı yasamis bene. Roce Awres sodır ra beno vano:

Merik merik Hacı Yusuf hele ra urzo mı na sew hewnek di. Vano:

Awres tı çı hewne di? Vano:

Hacı Yusuf mı hewnek di, mı sodır urzo terlike xo kerdo linge xo, son siye feke maxareki lese heri vere maxare da mın u to once dı zere werd. Rabeno ke ser sono vere key. Vano:

Hacı Yusuf Hacı Yusuf hewne mın rast bi. Her amo vere maxare direz biyo. No here ki ye cıtkariyo. Hacı Yusuf sono meşke cıtkariye dıstano ano ki here x ora vano:

Tı ki sona Hacı Yusuf ma ra biana ez tene cew dana to. Her ki yeno teklide mıriye keno. Sone oncene oncene neeşkene ke biyare zere maxare se bikerime se bikerime Awres vano:

Tı son ire cıtkari biya ma bikerime sere here pe bıncime biyarime zere. Hacı Yusuf sono ke nire cıtkari biyaro cıtkari tuzak keno pe gureto. Poste yi çıır kena orte goni de mendo. Awres zi şıyo sere kemere da rayera niyadana ko züyi raye ra yeno suro. Vano ke:

Çık suru çık suro çuklıbani heri Hacı Yusufu mı i het ra berdo. Tı qe xevere xer mı ra niardo. O ki seyr keno vano:

Awrese awrese tı ke awresa mına bomo, tı ke hewne xo de kut u gıra gosta vineno hama ne çat kedera se Hacı Yusufu xo ra ano. Vano ke:

Hacı Yusuf ez ilaci zana. İlaci bı vırazi to ra keni tı wes beno. Solo keno zere awe keno, suravık vırazena. Her caye Hacı Yusuf ra keno. Sol ki keno yâre yi qareno qareno mıreno sono. (19. Metin)

3.10 Fıkra /Gülmece /Mesele

Fıkra, Arapça „f,k,r“ kökünden gelmektedir. Sözcük olarak omurga kemiklerinden bir boğum, omur, alamet tepe, nükte demektir. Çoğulu fikar ve fikarâttır. Fıkraya latife, daha sonraları da anekdot, mesele, güldürücü hikayecik ve şakalı öykücük de denilmiştir (Tural, 2003, s. 488).

Bir gün bir Zaza askere gitmiş Türkçe bilmiyormuş, komutan rahat ol deyince Zaza kendini salmış ve demiş ki:

-Ez rahato

Komutan tekrar rahat ol deyice Zaza kendini salarak tekrar:

- Ma ez rahato komutanım demiş.

Komutan da Zaza'yı tokatlayarak pata küte dövmüş,

Zaza da:

Ma komutan ez rahato to hiç rahat niyo (10. Metin)

Zu memo esto biyo. Roze sono bine dare da keno kuyi embaze xo sono zımbele yi bıneno. Rabeno xo ser dest erzena ki zımbele xo çino. Veng dano cınıye xo. Name cınıya yi ki fate bi. Vano:

Fate Fate hele be. Ez Mema yan Mem niya. Fat sona seyr keno vano:

Merik merik tı memo, memo. Vano:

Ez ki Mema Mı ciye werd (19. Metin)

3.11 Dua

Dualar, bir toplumun maddi ve manevi kültürünü, inançlarını, değer yargılarını yansıtan, kısa ve derin anlamlı, etkileyici ve duygu yüklü söz kalıpları olarak tanımlanır. Duaların belirleyici özelliklerinden biri, yeryüzündeki kötülük ve tehlikelerden korunma, dünya nimetlerinden yararlanma isteğidir (Seyfeli 2002, s. 853). Bugün kalıp söz olarak adlandırılan dil birimlerinin büyük bölümünü dualar oluşturur. Dualar ilgili kişi ya da duruma karşı iyi dilekleri ifade eder. Dua, bize ya da başkalarına yardım etmesi ve ihtiyaçlarımızı yerine getirmesi için bir yakarış, ricada bulunma, Tanrılara sunulan içten bir istektir. Dualar insanın Hak ile Hakkı olmanın aracı köprüleridir. Bu şehirde dualar genellikle evliyalara (ziyaretlere), Hz. Muhammed ve Hz. Ali'ye, Hızıra ve Allah'a yapılır.

Ev içinde söylenen dualar, Güneş doğmadan önce okunan dualar, baharda yeni yıl karşılması ile ilgili dualar, 9 martta (NouMard) ile ilgili söylenen dualar, banyo sonrası çocuklara okunan dualar, tarla ve harmandan kaldırma da ve çift sürme sırasında bazı zazaca dualar okunurdu. (Alevi Kürtler'de Dua ve Gülbenkler, s.85-127, Seyfi Muxundi, Kalan Yayınları)

Hıdır Sönmez "Dersim Zaza Alevilerinde İnanç ve Ritüeller" adlı yüksek lisans tezinde duaların tanım ve açıklamalarını Zazaca yaparak şunları ifade etmektedir:

"Kokê qese Gulvangi Farski ra yeno. Farski de gul گل + bāng بانگ nida. Yeno mana qesê guli, qeseo rındek. Gulvang dıya piriya. Pir gulban dano talıvunê xo.

Tore tore gulvangi este; gulvangê cemi, gulvangê misayivêni, gulvangê kewrayêni, gulvangê qırvani, gulvangê more birnaene, gulvangê jiaru, gulvangê meyit wedardaene uçb. Dêrsım de Eleviy çitur venga Heqi do, çitur venga jiaru do ey eve misalunê gulvangu keme eskera. Herkes besenêkeno ke gulvang bıdero. Musiri, piri, rayberi, dewreşi gulvang danê. Cêr taê gulvangu ra nimuneyi estê” (Sönmez, 2020, s. 112).

Tunceli'nin kutsal mekanlarına hemen her köyde, her dağda rastlamak mümkündür. Bu şehirde bu kadar çok kutsal mekân olmasının sebebi, şehir halkının doğaya ve doğa kanununa olan saygısı, sevgisidir. Aktuluk ve Burmageçit köylerinde farklı kesimler ve durumlar karşısında yapılan dualar da farklılık gösterir. Çocuklar için yapılan dualar, gençler ve yaşlılar için yapılan dualardan daha farklıdır. Evlenecek çiftler için yapılan dualar, aile, yolculuk ve uğurlama, sofraya ve bereket için edilen dualar farklı söz unsurları barındırır. Yapılan bu duaların geneli kalıplaşmış söz kalıplarıdır. Yöredeki duaların çoğunluğu Alevi inancı ve kültürünü yansıtmaktadır:

Genel Dualar:

Duzgın Baba seni korusun

Duzgın yoldaşın olsun

Pir Ali seni korusun

Xızır yardımcın olsun (8. Metin)

Zazaca

Haq çeyê sıma sa bıko

Haq to umbazê Xızır bıko

Haq to umbazê Dızgın Bava bıko

Ma kêmno, Haq bızêdino (4. Metin)

Haq Teâlâ can weşiyi sıma do

Ortalıxe ma rındiyi bıdo

Rastê insani rınd kero

Ya Xızır bexto to dero bextê lingonê todero Xızır

Tı pero merde ra cömerdiye koseki ji ma re bere cömerdiye. (7. Metin)

3.12 Beddua

Birleşik yapılı “beddua” ismi incelendiğinde “bed” Farsça’da kötü, fena anlamına gelmektedir. “Dua” da Arapçada isteme, dileme anlamını karşılamaktadır.

Bu iki sözcüğün birleşmesinden oluşan “beddua”, yapılan bir kötülük ve bir çaresizlik durumu karşısında kişinin başkası veya kendisi için iyi olmayan duygu ve düşüncelerini ifade etme durumunda kullandığı söz kalıplarıdır (Yavuz-Telli, 2020, s. 428). Başka bir ifadeyle halk ağzında bedduanın diğer bir karşılığı olan kargış; sevgi, saygı, övünç ve duanın zıddı anlamlar içeren olumsuz söz kalıplarıdır (Buran, 2015, s. 169). Beddua, halk ağzı ve edebiyatında “kargış” olarak geçmekte ve beddua eden/söyleyen kişi “kargışçı” olarak adlandırılmaktadır. Kaşgarlı Mahmut’un Divânü Lügati’t Türk adlı eserinde bugün kullanılan beddua sözcüğünün karşılığı olarak kargamak, lanetlemek, kargalmak biçimlerinin kullanıldığı görülür (Albayrak, 2010, s. 77). Derleme Sözlüğünde ise “kargıç, kargış, karış, karkış, karvuş” biçimlerinde Anadolu’nun çeşitli yöre ağzlarında kullanıldığı görülmektedir (Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü C.8, 1993). Halk ağzlarında farklı söylem ve biçimleri olan bedduanın Burmageçit ve Aktuluk köylerindeki Zazaca karşılığı “zewt” sözcüğüdür. Beddua, halk ağzı ve edebiyatında “kargış” olarak geçmekte ve beddua eden/söyleyen kişi “kargışçı” olarak adlandırılmaktadır (Koç, 2021, s. 281-282). Başka bir ifadeyle halk ağzında bedduanın diğer bir karşılığı olan kargış; sevgi, saygı, övünç ve duanın zıddı anlamlar içeren olumsuz söz kalıplarıdır. Burmageçit ve Aktuluk köylerinde beddua terimi için Zazaca zewt; Kürtçe nıfır kavramları kullanılmaktadır:

Munzur Babaya seni havale etmişim,
Düzgın Babaya seni havale etmişim,
Düzgın Baba hesabını sorsun,
Düzgın baba seni alsın (5. Metin)

Zazaca:

Adır bıko çeyê sıma,
Haq to mı ra bıgero,
Destê to wusk bo,
Çımê to biteqo,
To geber bıbo
To zıqım bori (7. Metin)

3.13 Atasözleri

Atasözü, ataların uzun denemelere, gözlemlere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak veren ve kalıplaşmış biçimi olan halk

tarafından benimsenmiş kısa özlü sözler olarak tanımlanır (Püsküllüoğlu, 2008: 178). Atasözleri, ataların, uzun gözlem ve deneyimleri sonucu oluşan birtakım genel kuralların öğüt biçiminde veya hikmetli sözler olarak kalıplaşmış hali olarak da kabul edilir.

Atasözleriyle ilgili farklı dillerde birçok tanım yapılmıştır. Atasözlerinin anlambilim, dilbilim, sanat, edebiyat ve tarihsel sosyoloji açısından çok özellikli ve geniş boyutlu ve halk kültüründe töre, adet ve geleneklerde çok işlevsel olmasından dolayı atasözleriyle ilgili yapılan tanımlama ve adlandırmalar çeşitlilik göstermektedir (Çiftci, 2016, s. 12). Arap ve Fars dillerinde “atasözü” terimini ifade etmek için en çok kullanılan sözcük tekil hali mesel ve çoğul hali emsâl (atasözleri) sözcükleridir (Çiftci, 2016, s. 10).

Milletlerin ortak düşünce ve duygularının tezahürü olan atasözleri, didaktik nitelikte olup insanlara öğüt vermeyi amaçlayan anlamlı söz dizileridir. Atasözleri, tıpkı bir fotoğraf gibi Kirdkî-Zaza-Dimilî toplumunun geçmişinde tecrübe edinmiş ve geleceğinde yaşanabilecek olanlara dair yol gösteren önemli kültürel unsurlar olarak da açıklanabilir (Asna, 2014, s. 1)

Tilkinin yüz masalı varmış, doksan dokuzu tavuk üstüne.

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.

Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir.

Sağır işitmez uydurur.

Kuru laf karın doyurmaz.

Horozu çok olan köyün sabahı geç olur (3. Metin)

Zazaca

Pis o pak, şırın o tall, sir o guzin pê niyên

Verg, roca mijin pawen

Awk heta lêl nibo zelal nibena

Boçê heri nê derg bena nê zi kılm bena (1. Metin)

Ga mireno çerme/çere moneno, inson mireno nameyê yi moneno

Her vas kokê xo ser beno zergun

Kar ri wext, pasay ri text

Kutık goştê kutiki niweno (7. Metin)

Ciniki estê, cüaniki estê (Türkçesi: Kadın var, hanımefendi var!); Bıza ke yan şıye, vergweno (Türkçesi: Sendeleymen keçiyi kurt kapar). Uwa bêvenge ra biterse

(Türkçesi: Durgun sudan kork); Her çı zano wenca boro (Türkçesi: Eşek ne anlar yoncadan). Ziwan derg dar kotekê sere wayerê xo yo. (Türkçesi: Ağızdan çıkan başa değer) (Selcan, 2013, s. 1-165).

3.14 Deyimler

Deyimler, bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce" şeklinde açıklanmıştır (Aksoy, 1988: 52).

Deyimler

Adır kewto zerrê yi

Rıyê xu siya kerdış (4. Metin)

Aqıl sarı ra guretene (2. Metin)

Çene kerdene

Rıyêxu siya kerd (4. Metin)

3.15 Doğum

İlk insan Hz. Âdem'in ve eşi Havva'nın yaratılmasından sonra cennette yaşarken bunlar yer yüzüne gönderilmiş, sonra insanların ilk doğumu gerçekleşmiştir. Yıllar, asırlar boyunca insanların doğum pratikleri ve gelenekleri oluşmuştur (Kalafat, 1990, s. 83). Tunceli'de atalarının Orta Asya'dan geldiğini söyleyen Sarı Saltık, Kûreyşan ve Pilvenk aşireti gibi yörede yaşayan Alevî toplumu var olan doğum gelenekleri ve inanışları açısından Orta Asya'dan izler (Yaman, 2011, s. 61) taşımanın yanında, kendine has yerel dinamikler ile şekillenmiş hâlâ da şekillenmeye devam etmektedir. Tunceli Alevî inancı ve kültüründe de bu yerel dinamiklerin etkisi oldukça fazladır. Tunceli'de Alevî toplumunda eskiden beri Seyyid olan dedeler halkın her konuda ilk başvurduğu etkin toplumun dinî lideri ve kanaat önderi olarak tanımlanmaktadır. Tunceli'de çocuğu olmayan kadınlar öncelikle dedeye/seyitlere ve ocaklara giderler. Aynı zamanda yeni evli çiftler dahi dede veya bir ziyaret mekanına giderler. Ziyaret yerleri genellikle bir mezar (türbe) olmaktadır. Yapılan ziyaretlerde ilk olarak kişi bir mum yakma ritüelini gerçekleştirir, imkânı varsa kurbanını keser ve dua ederek ziyaretini tamamlar. Genellikle Tunceli Alevîliğinde ziyaret fenomeni en çok kabul görmüş ve hala devam eden geleneklerden biridir (Yıldırım, 2016, s. 121).

Tunceli’de Alevî aileler genellikle dede ve ocakzade pirlerden çocuk olması için himmet ve dua isterler. Burmageçit ve Aktuluk köylerinde de bu inanç ve kültüre bağlı kişilerin aktardıkları doğum öncesi ve doğum sonrası bazı gelenek ve görenekler şunlardır:

- 1.Kısırlığı Giderme ve hamile Kalma ile ilgili İnanışlar ve Riüeller
- 2.Hamillelik ve Aşerme
- 3.Cinsiyet Tayini
- 4.Doğuma Hazırlık
- 5.Doğum Hızlı ve Kolay Olması
- 6.Yıkama-Kundaklama
- 7.Ad Koyma
- 8.İlk Diş ve Diş Hediği
9. Niyaz

3.15.1 Doğum Öncesi

3.15.1.1 Kısırlığı Giderme

Tunceli’nin Burmageçit ve Aktuluk köylerinde çocuğu olmayan kimseler için ziyaretlere gidip kurbanlar kesme, niyaz dağıtma inancı belirgindir.Çocuk sahibi olmak isteyenler Düzgün babaya, Sultan, Buyer Baba gibi ziyaretlere giderek çocuk sahibi olmak istedikleri için mum yakıp, dua etmişlerdir. Bunun haricinde kiremitiısıtıp suya koyarak kısır olan kişinin üstüne oturmasını sağlayarak, çıkan buharın kısır olan kişiye iyi geldiği ve çocuk sahibi olmasını sağlayacağına inanılmıştır.

3.15.1.2 Aşerme

Burmageçit ve Aktuluk köylerindeki kadınlar gebelik dönemlerinde canlarının özellikle ekşi elma, üzüm, erik, turşu, soğan çektiklerini dile getirip koşullar zor olmasına ve sürekli bir iş yapıyor olmalarına rağmen gebeliğin verdiği aşerme duygusunu epeyce tattıklarını dile getirmişlerdir.

3.15.1.3 Gebelik

Burmageçit ve Aktuluk köylerinde eski zamanlarda gebelik daha zor geçen bir süreç olmuştur. Gebe kadınlar zamanın olumsuz koşullarından dolayı zorlandıklarını ve gebeliklerini zor geçirseler bile yine de davar olatmaya gittiklerini, bostan ekip biçtiklerini, ekmek pişirdiklerini, yemek yaptıklarını, süt

sağıp, peynir, çökelek, yağ yaptıklarını dile getirmişlerdir. Çocuğun cinsiyetini karın şeklinden anladıklarını çocuk kız olursa karınları top gibi, oğlan olursa ise karınlarının uzun olduğunu aktarmışlardır.

3.15.2 Doğum Anı

Burmageçit ve Aktuluk köylerinde gebe kadınlar eski zamanlarda doğum zor olursa eve bayan(ebe) getirip doğumu onun yardımıyla gerçekleştirdiklerini dile getirmişlerdir. Normal doğumlarda ise eve bir komşu getirip doğumu onunla yaptıklarını aktarıp, köylerin bazı kadınları doğum yaptıkları zaman tam uzanmadıklarını iki dizlerinin üzerine çöküp o şekilde doğum yaptıklarını belirtmişlerdir.

3.15.3 Doğum Sonrası

3.15.3.1 Bebeğin Göbeğinin Kesilmesi

Doğumdan sonra çocuğun göbeğinin kesilme işleminde iki tırnak önde, bir tırnakta arkada kalacak şekilde önce göbeği iple bağlanıp daha sonra kesilme işlemi tamamlanmıştır.

3.15.3.2 Ad Koyma

Tunceli’de doğumun üç veya yedinci günü Seyit, Mürşid, Pîr, Dede ya da âdeti iyi bilen biri tarafından isim verme geleneği gerçekleştirilir. Genellikle aileler doğumun üçüncü günü “üç yemeği” hazırlamaya başlarlar. İmkânı iyi olan aileler ad verildiği günü bir kurban keserler. Yemeğe aile ve çok yakınları davet edilir. Ön hazırlık olarak bebek yıkanır, kundağı yenilenir. Dede ve baba loğusa yatağında olan annenin yanına gelir. Anne önce dedeye niyaz (el öper) eder. Bebeği kucağına alan dede üç defa Maşallah diyerek bebeğin yüzüne doğru üfürür. Dede çocuğa verilecek ismi babanın adıyla beraber yüzüne veya kulağına üç defa fısıldar. Dua ettikten sonra çocuğu babasının kucağına verip ad verme geleneğini tamamlanmış olur (Yıldırım, 2016, s. 137-138). Bu ritüeller, Tunceli Burmageçit ve Aktuluk köylerinde bugün önemini yitirdiğini bu inançlarının çok azının, bazı aileler tarafından yapıldığını derleme kayıtlarından anlaşılmaktadır.

3.15.3.3 Tuzlama

Çocuk olduktan sonra kokmasın, alerji olmasın ve pişik olmasın diye önce yıkanıp ondan sonra koltukaltlarına, bacaklarının arasına, azıcık da ağzına tuz sürüp vücuduna da da uygulama ile tuzlama işlemi yapılmış olur. Kışın sacın üzerine kum

koyup kızartarak çocuğun altına döküp bir bez yardımıyla sararak bağlanırdı. Böylece çocuğun gaz derdi ortadan kaldırılırdı.

3.15.3.4 Lohusalık

Burmageçit ve Aktuluk köylerinde kadınlar doğum yaptıktan sonra altlarına kum koyarak ağrı, sızılarından kurtulmuşlardır. Yatağın üstüne naylon, naylonun üstüne bez, bezin üstüne de kum koyup üstünde yatmış ve bu sayede sancularından kurtulmuşlardır.

3.15.3.5 Alkarası, Yelk, Alkarısı

Yeni doğum yapan bir kadının ailesi ve komşuları 40 günlüğe kadar Yelk (Alkarısı) gelip zarar verir diye dikkat etmişlerdir. O zaman doğum yapan kadının üstüne bıçak, etrafına süpürge ve su indirmişlerdir. Doğumdan sonraki 3 gün doğum yapan kadını ve çocuğu hiç yalnız bırakmayıp yanlarına su, süpürge koyup soğan çuvaldıza takıp başının dibine indirerek, ekmek ve varsa ufak bir kitap koyularak her ikisini de korumuşlardır.

3.15.3.6 Kırk Çıkarma

Kırkında bebeğin tüm elbiseleri yıkanıp dışarı asılır. Kırk tane arpa sayılıp, kırk kaşık da su sayılıp bir kaba dökerek bebek yıkanılır. Bebeğin üstünde kalbur tutulurdu. Bebeğin ismini annesinin ve babasının ismini üç sefer söylenerek dökülür daha sonra kuşlara atılırdı.

3.15.3.7 Diş Hediği (Diş Buğdayı)

Bebeğin ilk dişleri çıktığında diş hediği yapıp komşulara dağıtılır. Buğday haşlanıp üzüm, leblebi serpilip dağıtılır. Buğday yapıldıktan sonra bebeğin yanına makas, kalem, para indirilir çocuk hangisini alırsa mesleğinin o olacağına inanılır.

3.15.3.8 Sünnet

“Sünnet” sözcüğü Arapça kökenli bir isimdir. Yol, tavır, gidiş, âdet, davranış, yöntem, örf ve gelenek gibi çeşitli anlamlar taşımaktadır (Yıldırım, 2016, s. 146). Tunceli Burmageçit ve Aktuluk köylerinde sünnet merasimi eskiden varlıklı aileler tarafından üç gün üç gece davul zurna eşliğinde yapıldığı belirtilmektedir. Sünnet merasiminde dede ya da pir gülbang dua verir:

“BismiŞah Allah, Allah. Erliğin erliğine, Hakk’ın birliğine, inancımızın yüceliğine, aşk ile diyelim, Allah, Allah, Allah. Eli kan, kılıç kan, sinesi üryan,

ciğeri püryan, Kerbela Şehidi İmam Hüseyin demine, devranına, aşk ile diyelim, Allah, Allah, Allah. Öncesi gaza, sonrası gaza, inayeti Hüda, kuvveti enbiya, himmeti evliya, Resülü Kibriya Muhammed Mustafa sav, Ali' yel Mürteza demine diyelim, Allah, Allah, Allah. Cümle Gaziler, Üçler, Beşler, Yediler, Oniki İmamlar, OndörtMahsum Paklar, Onyedikemerbestler, Kırklar aşkına gülbengi Muhammed, Nuri Nebi, Keremi Ali Pîrimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Erenler, Evliyalar, Veliler, Nebiler yüzü suyu hürmetine, gerçekler demine hü. Mümine ya Ali. Allah, Allah, Allah.” Sünnet olan bu yavrumuz sağlıklı olsun. Ehlibeyt inancıyla beslenip yurdumuza ve tüm insanlık alemine yararlı bir insan olsun”, diye dua verildikten sonra sünnet olan çocuğa hediye takdim edilir (Şener, 2008, s. 50). Sünnet töreni bu dualarla gerçekleşir.

Kimisi sünnet düğünü yapar kimisi yapmazdı. 3 gün 3 gece kadınlar toplanırdı def çalarlardı, eğlenirlerdi. Durumu iyi olan aileler davullu zurnalı eğlence yapar durumu kötü olan aileler ise davul zurnalı yapmaz. Kurban keserler xonçayı (Hz. Muhammet'in Honçası) indirirler. Kim geldiyse honçaya para atarlar. Meyve suyu, kavun, karpuz gibi yiyecekler de getirirler.

3.15.3.9 Kirvelik

Tunceli'de “Kirvelik” en eski ve en köklü dostluk bağı olarak görülüp benimsenmektedir (Munzuroğlu, 2012, s. 63). Alevîlik inancı ve kültüründe kirvelikte peygamber dostluğunun var olduğuna inanılır ve kirve kardeş kabul edilir. İki aile arasında bağlayıcı özellikler oluşturan bir gelenek olduğu söylenir Kirvelik merasiminde mutlaka kurban kesilmeli ve kan akmalıdır (Kaya, 2014, s. 15). Tunceli Burmageçit ve Aktuluk köylerinde kirveliğe oldukça önem verilir, kirvelikle dostluk bağı güçlenir, aileler birbirlerini kardeş olarak görür, yedi göbek kuşağa kadar da kız alıp verme durumları mümkün kılınmaz. Bu köylerde “kirve” sözcüğü yerine “kivra, kewra” adlandırmaları yapılır.

3.16 Çocuk Oyunları

Oyun sözcüğü, oldukça geniş ve köklü bir kavramdır. “Oyun, oyuncağın ve çocuk oyunlarının geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir. Tarih boyunca çocuklar, genellikle oyunlarını kendi sahip oldukları şartlar çerçevesinde oluşturmuşlar ya da büyüklerin oynadıkları oyunları değiştirerek oynamışlardır (Başal, 2007, s.246).

3.16.1 Okula Başlama

Çocuklar 6 ila 7 yaşına geldiklerinde köyde ilkokul varsa oraya kaydedilip başlatılır. İl merkezinde bir okula kaydedilirler.

3.16.2 Askere Gitme

Çocuk büyüüp vakit geldiğinde askere gönderilir. Askere gittiği zaman niyaz dağıtılıp, sağ salim dönünce kurban kesilir. Asker giderken yolu açık olsun ayna gibi gitsin gelsin diye arkasından ayna tutulur.

3.17 Evlenme

3.17.1 Kız İsteme

Birsefer kız istemeye gidilip kapı ağzı açılırdı. İlk seferde adetten kız verilmez fakat ikinci gidişte gidip Allah'ın emri ile isteyip kız verilirdi.

3.17.2 Kına

Tunceli'nin Burmageçit ve Aktuluk köylerinde kına gecesinden önce komşu ve akrabalara mum dedikleri yani davetiye olarak kullanılan şeker ve elmalar ile düğün daveti iletilir. Bervu olanlara elma olmayanlara şeker verilir. Kına gecesini kızın evinin önünde davul zurna çalar halaylar çekilir. Kızın etrafında oynayıp kına sürülür. Sabah olunca kız evden çıkarılır. Düğüne erkek tarafından gelen Yengeler(berbu) gelini evden çıkardıktan sonra davul zurnalı olarak atlarla köyün etrafında gezilir, yolda giderken bazı yerlerde durup halaylar çekilir, mezarlığa yaklaşınca davul durdurulur en sonunda akşam erkek evine giderek, düğün orada yapılır.

3.17.3 Düğün

Evlilik insanlık tarihinden beri tarihsel bir geçmişi olan insanların inanç ve kültürüne göre farklı ritüelleri olan bir gelenektir. Kişilerin; eğitim, inanç, kültür, şehirlere göç ve medyanın etkisiyle geleneksel evlilik anlayışlarında değişimler meydana gelmiştir (Yaman, 2011, s. 71). Buna bağlı olarak Tunceli Alevi inanç ve kültürüyle geleneksel hayat tarzını benimseyen kişilerde Dede'nin izni olmadan eşlerin boşanmadığını ve ikinci bir evlilik yapamadığı görülmektedir. Tunceli genelinde evlilik kurumu geleneksel olarak kutsal kabul edilmektedir. Tunceli

Burmageçit ve Aktuluk köylerinde nikah ve düğünle ilgili şu gelenek ve inanışlar vardır:

Kız seçme ve tanışma merasimi, söz kesme, nişan, dini nikah merasimi (Allah'ın Emri), süt hakkının bazı ailelerde istenmesi, kurban kesimi ve yemek ikramının yapılması, resmi nikah yapılması; gelinin evden çıkışı ve eve gelmesi, elma atma gibi...

Zazacada nişan takmaya dilbağı takmak denilmektedir. Nişan takıldıktan sonra düğün tarihi belirlenir ve hazırlıklar yapılır. Kız evinde kına gecesi yapılır ve eğlence yapılır. Ertesi gün kız evden telli duvaklı çıkarılarak düğüne gelen erkek tarafı ile yenge(bervu) dedikleri damat tarafından gelen akraba ve komşu kadınlar eşliğinde köyün etrafında gezdirilir. Mezarlık olan yerlerde davul zurna durur geçtikten sonra ise çalmaya devam edilir. Ardından erkeğin köyüne gidilir.3 günde damat evinde düğün yapılır. Geline bir çorap ya da onun gibi bir hediye verilir, gelinin kucağına oğlan çocuğu konulunca gelinin bu hediyeyi onlara vermesi istenirdi. Düğüne yemeği vermek için davar kesilir, hamur yoğurup zervet yapılırdı. 8 kilo kadar yağ eritip ekmeğe dökerekzervet yapılır.Kadınlar atlara binerler,gelin belli olsun diye gelinin başına bir kırmızı kurdele bağlarlar. Sonra getirip damın önüne getirip elma atarlar. Damadı başka eve götürürler gerdeğe uğurlayınca arkadaşları döverek uğurlar. Yeni gelin 1-2 sene ağzını burnunu kapatır, kayınpeder ve kayınvalide ile konuşmaz, onlarla yemek yemez.

3.18 Müsahiplik

Arapça kökenli bir sözcük olan Müsahip sözcüğü; “arkadaşlık eden, sohbetleşen, sohbeti güzel” anlamları taşımaktadır. Toplumsal, ekonomik ve psikolojik bir paylaşım temeline dayanan “Müsahiplik”, iki aile arasında kardeşlik bağını oluşturmayı amaç edinmekte ve “biz” duygusunun güçlendirilmesinde etkili olmaktadır. Alevi inancı ve kültüründe “Müsahiplik”, yardımlaşma ve dayanışma işlevlerinin yanında topluluk üyelerinin birbirleriyle ilişkilerini düzenleme işlevlerini de yerine getirme çabası gütmektedir (Yazıcı, 2014, s. 740). Başka bir ifadeyle Alevi inancı ve kültüründe “Müsahiplik” kavramı ve bağı çok önemlidir. Müsahiplik bağıyla bağlanan iki aile dünyada ve ahirette kardeş olarak görülmektedir. Tunceli Burmageçit ve Aktuluk köylerinde “Müsahip” sözcüğüne Mısayıp, Mısaip, Musaip adlandırmaları yapılmaktadır:

3.19 Ölüm

Ölüm evresi, doğum, evlenme gibi tüm toplumlarda insan hayatının üç önemli evresini oluşturan olaylar içerisinde en derinden bir dönüşüm yaratandır bir son buluş halidir. (Taş, 2019, s. 240-241). Tunceli’de ölüme bakış açısı farklı kavramlarla dile getirilmektedir. Bu farklı kavramlar inanış gereği ölüm sırasında ve sonrasında belirtilen kavramlardır: “Felek, ahiret, cennet-cehennem, ölülerin şahı, kantar, Ali Divanı, Bu Dünya, O dünya, diğer dünya, hak yolu, Nekir, Münker (Hekir) Ana Fatma ... (Taş, 2019, s. 243). Hem Tunceli genelinde hem de Burmageçit ve Aktuluk köylerinde ölüm esnasında ve sonrasında bazı gelenekler vardır bunlar: Ölüm olayının öncelikle yakınlarına duyurulması, yıkama işlemi, dedenin cenaze namazını kılması, cenazeye katılanların sembolik olarak para bırakması, defin işlemi; baş sağlığının dilenmesi, ölü yakınlarının ağıtlar yakması, üç günlük yemeği ve kırk yemeği...

3.19.1 Ölüm Öncesi

Burmageçit ve Aktuluk köylerinde ölüm döşeginde olan kişi için hocayı getirip Kuran okutulur. Böylece ölümü zor olan kimseler için daha kolay bir ölüm olması amaçlanır.

3.19.2 Ölüm Anı

Öldükten sonra çene bağlanır, ayaklar yan yana getirilerek merhumun bacakları ayrılmasın diye bağlanır. Köylülere haber verilip ölüm haberi duyurulur. Mevsim yaz ise bekletmeden hemen mezara gömülür kış ayı olursa da uzaktan gelen akrabalar beklenir, merhum bir eve koyulur, mum yakılarak etrafında beklenilir. Beklenen akrabalar gelince erkek cenazelerini hoca, dede kadın cenazelerini ise bilen bir kadın yıkar.

3.19.3 Ölüm Sonrası

Ölümden sonra 3 günlüğü verilir. Helva pişirilip verilir. Daha sonra bizik(kete) yapılır dağıtılır. Sonra bir ay mezara gidilir 40 günü dolunca hayır yemeği verilir. 52. Günde de hayır yemeği verilir. Helva yapılanaya kadar her gün ölü hayrı olarak komşuya yemek verilir. Verilen tabaklar da geri alınmaz.

3.19.4 Ölünün Önemli Günleri

3.19.4.1 Ölü Hayrı (XerêMerdo)

Ölümün üstünden üç gün geçtikten sonra büyükbaş ya da küçükbaş hayvan kesilir. Bu et pişirilir, yanında pilav pişirilir ve ölü hayrı verilir.

3.19.4.2 Kırk Günlük

Ölen kişinin ölümünün ardından 40 gün geçtikten sonra Cemevi ya da merhumun evinde yemek verilir. Bu verilen yemeğe köy ahalisi, komşular ve akrabalar çağırılır. Toplu bir şekilde mezarlığa gidilip dualar edilir.

3.19.4.3 Yas

Televizyon, radyo açılmaz. Bir düğün ya da eğlence varsa iptal edilir, yas tutulur. Ölen kişinin annesi 40 gün yıkanmaz, köylüler bir hafta on gün radyoyu açmaz.

3.20 Tarihi ve Foklorik Yapılar

3.20.1 Burmageçit Kadınlar Lokali

Türkiye'de ilk kez 2001 yılında bir köyde kurulan kadınlar lokalinin açılışı OHAL Valisi Gökhan Aydın tarafından yapılmış, dönemin valisine 8. Kolordu Komutanı Korgeneral Engin Alan eşlik ettiği söylenilmektedir. Kadınlar lokalinin açılmasındaki amaç kadınların eğitim ve sosyal yaşamına katkıda bulunmaktır. Lokal, devlet ve köylülerin dayanışması sonucunda inşa edilip hizmete girmiştir. Özellikle de yöre kadınlarının bazı konularda bilinçlendirmek amaçlanmıştır. Lokalde ilk etapta iki dikiş nakış makinası, bir televizyon, küçük bir kitaplık ve bir bilgisayar olduğu yazın köy işlerinden pek kimsenin gidemediğini fakat kış aylarında gelen gidenin çok olduğu söylenilmektedir. 2001 yılında açılan kadınlar lokali bugün bu işlevinden uzak, köyde çalışanlar için lojman olarak kullanılmaktadır (Metin.12).

3.20.2 Cami ve Çeşme Bilgileri

Köy halkı tarafından cami ve çeşme ile ilgili pek bilgi olmasa da köy sakinleri Tarihi eser olarak köyün camisinin ve çeşmesinin Selçuklular tarafından yapıldığı söylemekte. 1984'te cami onarıldığını Köy çeşmesi Erzurum İl tarihi eser müzesine bağlanıldığını tarihi bir eser olarak Tunceli'de 3 tane olduğunu çeşmeyi yapanların

alevi olduğunu sözlerine eklemekteler. Çeşmenin üstünde eski Farsça yazılar var. Hatta Farsça bilen İnan'dan gelen bir dede çeşme kitabesini tercüme etmiş. Tercümesi: Bu çeşmeyi köye ilk yerleşenlerden Muhammed İbn'in oğlu Abdullah Sultan Selimoğlu Sultan Mehmet zamanında Hicri 900, 1495 yılında yaptırmıştır. Yaklaşık 530 yıla tekabül etmektedir (11. Metin).

4. SONUÇ

Her milleti diğer milletlerden farklı kılan, diğer milletlerle bazı noktalarda benzeştiren bir kültür varlığı vardır. Milleti millet yapan temel unsur da bu kültür varlığıdır. Milletler geçmişten bugüne taşıdığı tüm maddi ve manevi değerlerini oluşturan kültürü ile varlığını gösterip sürdürür. Aksi takdirde kültürünü, dilini ve inancını korumayan milletler varlığını da koruyamaz. Bir millete ya da topluma ait folklor unsurları o toplumun kültürünü, inancını, yaşama biçimlerini gösteren değerlerdir.

“*Tunceli Burmageçit ve Aktuluk Köylerinin Folkloru*” adlı bu tez çalışmasında Tunceli merkezinin nüfus olarak kalabalık iki köyü olan Burmageçit ve Aktuluk köylerinin yaklaşık üç bin nüfusu vardır. Burmageçit ve Aktuluk Köyleri, hem doğal hem de tarihi zenginliklerini fazla tahrip etmeden günümüze kadar getirebilmiştir. Alevi inanç ve kültürünün yoğun yaşandığı bu bölgede taş, su, toprak ve her canlı yaratandan ötürü kutsal sayılmaktadır. Bu yüzden bu köylerdeki doğanın ve tarihi yerlerin korunmasındaki en önemli neden ziyaret kültürüne dayanan inanç sistemidir. Bugün farklı etnik gruplarının bir arada yaşadığı Burmageçit ve Aktuluk köylerinde, gerek inanç kültürü gerekse diğer kültürel değerler konusunda tam bir ortaklık bulunmaktadır. Yörede konuşurların Türkçe, Kürtçe ve Zazaca olarak farklı üç dilden en az ikisini konuşabildiği etnik gruplar arasında inanç ritüelleri ve inançlarını yaşama biçimleri bakımından önemli farklılıklar yoktur. Kendi kökenlerini Hz. Âdem’in oğullarından olan Şit ve ona gönderilen meleklerden Naciye’ye bağlayan Tunceli Alevi’lerinin inanç kültürlerinde çok eski inançların izlerine rastlamak mümkündür. Tunceli’nin genelinde olduğu gibi bu köylerinde de doğmuş ve orada yaşayan her insanın dualarında, beddualarında ve yeminlerinde Munzur Baba ve Munzur nehri, Düzgün Baba (dağ), Er Mustafa (dağ), Gömülgen (dağ), Sultan Baba (dağ), Zel dağı; Üryan Hıdır (türbe), Ağu İçen (türbe), Pir Ali (ziyaret), Şih Delil-i Berhecan (türbe) gibi kutsal mekânların adları geçmektedir. Yöre halkı kutsal günlerde kurbanlarını götürüp bu yerlerde kesmekte ve yaşamla ilgili bütün beklentilerinin gerçekleşmesi için kutsal olarak gördükleri bu mekânlardan bir yardım eli uzanacağına inanmaktadır.

Derleme teknik ve yöntemlerine uyularak seçici kayıtlar alınıp deşifre edilen mülakat tekniğiyle yapılan görüşmeler neticesinde 20 kişinin kayıtları incelenip folklor türlerine göre kategorize edilmiştir. Derleme kayıtları alınırken kaynak kişilerin ana dilinin Zazaca olmasına özen gösterilmesine rağmen her iki köyde Kürtçe ve Türkçe konuşur sayısının fazla olmasından ve yörenin dilini ve folklorunu bu topluluklar yansıttığından bu dillerden de kayıtlar alınıp incelenmiştir. Yörede aynı halk ürünleri (masallar, deyişler, maniler...) farklı kaynak kişiler tarafından söylenilmesine rağmen anlatılarda farklı bir varyanta rastlanmamıştır. Burmageçit ve Aktuluk köylerinin geçiş törenleri (doğum, evlilik, ölüm..) dışında folklor unsurları yaklaşık olarak; 17 türkü, 4 ninni, 6 mani, 9 ağıt, 19 bilmece, 12 tekerleme, 2 deme/deyiş, 12 efsane, 13 masal, 5 fıkra; 44 dua, 34 beddua (kargış), 22 atasözü, 7 deyim bu köylerin folklor hazinesini oluşturmaktadır.

Halk Edebiyatı Unsurları		
1.	Türkü	17
2.	Ninni	4
3.	Mani	6
4.	Ağıt	9
5.	Bilmece	19
6.	Tekerleme	12
7.	Deme/Deyiş	2
8.	Efsane	12
9.	Masal	13
10.	Fıkra	5
Kalıplaşmış İfadeler		
1.	Dua	44
2.	Beddua	34
3.	Atasözü	22
4.	Deyim	7

Tunceli Aktuluk ve Burmageçit köylerinde yapılan folklor araştırması neticesinde bazı sözcüklerin farklı adlandırmaları, ifadeleri ve yöresel söylemleri tespit edildi. Yörenin kültürel ve dilsel soz varlığını temsil eden bu ifadeler aşağıdaki tabloda belirtildi.

TUNCELİ AKTULUK VE BURMAGEÇİT KÖYLERİNDE BAZI SÖZCÜKLERİN FARKLI ADLANDIRMALARI/İFADELERİ/YÖRESEL SÖYLEMLERİ			
1.ZAZACA	SOBE, DIMILKİ, KIRMANCİ	12.Fıkra	Mesele, gülmece
2.KÜRTÇE	HERE WERE, KURMANCİ, KURDKİ	13. Dua	Gulvank, Gulbang
3. TÜRKÇE	TIRKİ	14. Beddua	Zewt, Nıfır
4. SUNİ	KIRO	15.Alkarası	Yelk, Alkarası,Elq
5.ALEVİ	ELEWİ	16. Kirve	Kivra
6.Türkü	Deyiş, Hava, Deme, Lawık, Kılam, Deyiri, Deyr	17. Dünür	Xınami, Xılamı
7.Türkücü	Lawıkbêj, Deyirbaz, Stranbêj, Dengbêj	18.Müsahiplik	Mısayip, Mısaip, Musaip
8.Mani	Mahnı, Manı	19. Ölümle İlgili	Ahiret, Cennet-Cehennem, Ölülerin Şahı, Kantar, Ali Divanı, Bu Dünya, O Dünya, Diğer Dünya, Hak Yolu
9.Ağıt	Şiware	20. Ölü Hayrı	Üç günlük, Xerê Merdo
10. Deyiş	Deme, beyit, dime, deylem		
11. Masal	Sanike, Sanik, Çirok		

Bir milletin, bir toplumun folklorunun sonraki nesillere aktarımı sağlayan en önemli unsur dildir. Dil ile maddi ve manevi değerler sonraki kuşaklara aktarılır. Somut olmayan kültürel miras çalışmaları, saha çalışmaları; tarihimizin, dilimizin en önemli taşıyıcılarıdır. Burmageçit ve Aktuluk köylerinden derlenen metinlerin incelenip bu metin unsurların türlerine göre kategorize edilip folklor, dil ve inanç bağlamında incelenmesi Tunceli folklorunu ortaya çıkarmıştır. Bu köylerin en kalabalık iki köy olması farklı etnik grupların bir arada yaşaması ve üç dilin de konuşuluyor olması nedeniyle Tunceli folklorunun da ortaya çıkarılıp incelendiği söylenebilir. Köylerden derlenen farklı folklor unsurları diğer çalışmalara da kaynaklık edecek özellikler taşımaktadır. Dilin, inanç sisteminin ve folklorun

kaybolmaması için bu tür saha çalışmaları artırılıp bu tür çalışmalara her türlü katkı sunulmalıdır.

5. DERLEME METİNLERİ

Aktuluk ve Burmageçit köylerinin folklor unsurlarını tam kapsamlı ve doğru bir şekilde kayıt altına alınıp incelenmesi için doğru ve isabetli kaynak kişilerle görüşüldü. Bu kaynak kişilerin genelde 50-100 yaş aralığında olmasına, yörenin folkloruna ve diline hâkim olmasına dikkat edildi. Bu vesileyle yaklaşık 30 kişiyle mülakat gerçekleştirildi. Bu mülakatların deşifre edilmesi esnasında 20 kaynak kişinin derlemeleri yazıya aktarıldı. Bu kaynak kişilerin kadın erkek oranına, belirli bir yaşın üstünde olmalarına ve her iki köydeki konuşulan dilleri biliyor olmalarına dikkat edildi.

Burmageçit ve Aktuluk'ta 3 dili (Zazaca, Kürtçe, Türkçe) konuşan kişi sayısı epeyce fazladır. Her ne kadar Zazaca konuşurlarla derleme yapılma gayretinde olunsa da bu tez çalışmasında her iki köyün folklorunu yansıttığı için Türkçe ve Kürtçe kayıtlar da alınıp deşifre edilmiştir. Burmageçit'ten yazıya geçirilen 13 kayıttan 4'ü kadın 9'u erkektir. Aktuluk köyünden derlenip yazıya geçirilen 7 kayıttan 3 ü kadın 4'ü erkektir.

Derlenen metinler orijinaleri bozulmadan yazıya aktarılmıştır.

1. METİN

Kaynak Kişi: Altın Seyhan

Doğum Tarihi: 1951

Derleme Yeri: Burmageçit Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Sanıka Kız Kulesi

Zu mordem çena xo biya. Zaranca çena xo biya. Çena xo ra zaf haskerdo. Rozê şiyô falci vate çena xo de falde niyadene. Falci amo vate çena to ra fal da niyadon, no herediyo, to kamciya kî çena mı ra fal dî niyadere. Peydo falci zora tey niyada vato to kî çena xo bena kot bere rozê mor dana çena to de. No şüphelenmiş beno leyê deniz dî kulûbe vırazeno. Rozê hizmetçi ra vano ke na sepete kom pıra hengure bere çena mı re. Beno çena re, mor uza ra vejino dana çena re çena zere aye Kız Kulesi de mîrena, Kız Kulesi padişahi çena xo re vırasta kî o karsi çena mı nêbo. Onca ji uzka vasıteyi qeda yena.

Kaykerdışê Domoni

Zamanê ma de toa çine bi. Ma dî kırso nêma dare sere kerdene tik, goj gurete nat vînetene hata kî kuya pıra ça goj şî bu geq goj pero o kî qarşı dî beklemiş kene goj pero ye de bi. Oyuna ma a biye.

Zu kî ma kemere nene ro daylene kaykerdene. Kemere jüye tik nine ro kam kî pe kemere est dane cı ama eye zi daylene bi zamane ma hema oyuncak çine bi kî ez howtay seri dero.

Xerê Merdo

Eke merd Hire roj ra tepiya ya mal sere bîrnani ya gos tewneni pilav nane ser her çi. Xerê merdo dani.

Dewe dî zu roz

Dewe de vîndene ye kî dewe de sodır uzene ra sone axire mangonê xo der kene, axure gez kene uza ra tepiya sît kene germ, gayo kene tever, newede kami bere bere ara xo kî kerden, sonê bostanê xo esto se sone bostanê xo de sebze ane,

eke imise xo este sa top kene, bostanê xo top kene yani inê ki dewe de yasamis bene qe zamane xo çino hata sonde urasmis bene.

Dua- Zewt

Züyi ke rınd bene niye hend cı ra duayow kene. Zuyo ke zaf fena bi xıravın bi zi cı ra zewti dane. Misalê zewti: Haq bela xo to do.

Misalê duaow: Haq toa domane to nikero. Haq tao bı sıtara to nikero.

Qeseyi Veri

Pis o pak, şırım o tall, sir o guzin pê niyên

Verg, roca mjın pawen

Awk heta lêl nibo zelal nibena

Boçê heri nê derg bena nê zi kılm bena

Mesele

Ez bı çeneka xo bı torna xora ma piye şime rayi ra fetelime tornê mı vırniye mı da bi zu ki birayê mı. More şia amawo ortê gornê tornê mı ra verde ra bi çika çika perine ez biyo lazeke ra se bıki feke lazeke zi kapat nêbeno eke terso. Mı feke averi da dıdane lazeki da goni yeno. Biraye mı ve çena mı ra hona çikeni. Mor zi kaleka ma de vejiyo dare sero xo pılusno pır o ma de niyadano. Ez van ki bıkişime herkeşi çikeni va mı gurete amayi çeye, çena mı dı roji eve lazê xo ra zerê çeyi ra niveji, mor yeno.

Tore

Nıka ma de tore çine hema raveri est bi. Dı tene akraba mı hen bi. Merdê xo merd. Veyve ma tever niseru, torne ma niseri bere züyi bin nikuy guret dayo bırayo bin. Fakat no milet pero vake ne zaf rınd niyo adete inê rayi ra nivo wadare. Yani na son zaman de çiyu herin çino. Cenc bilhassa nikeri çiyu herin.

Rozê Xıziri

Rozê xıziri genelde çile de beno made. Ma de hire rozi rozê xıziri esto. Zamanê ma de hen bi. Uza ra roza çarine ma de şine jara Sarı Saltık dewa ma de. Herkesi lokme gureti şine uza çenekê azebo sonde awo nêsimıtene ke kam

awo dano ma. Mavene çeno da inanmis biyeni. Sodr çeni urzene ra iyê vat niya awo da mı i vate ni. Çeno zi tene vejine kam k1 awo da c1 hire şıye. Ma de rozê Xızırı hire roz k1 biye tamam taye tusk sero b1rnene, kene sorbıke, daxıtms kene. Taye niyaz pocene kene parçe parçe dane. Ma de rozê xızırı önem dane c1. Qawuta xızırı esta. Genım ra kene ser, b1 dıstarine ra de heni kene tene kerdene tase pesi nene ro taye ci ronde kavurms kene top top lokme dane m1let. M1letê mayê vıreni heni kerde nıka çıyo herin kes nıkeno. Vatene naye k1 ma ita na ros sonde xızırı yeno niya lapa xo nano puro sono.

2.METİN

Kaynak Kişi: Gülâbi Seyhan

Doğum Tarihi: 1936

Derleme Yeri: Burmageçit Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Fıkra

Bizim burda Keçe Belêk denilen bir adam varmış, çok silahşor bir adammış. Herkes ondan korkuyormuş. Bir o köyde Allah'ın Emri olmuş demişler Kekıl amcayı çağırın. Demiş o başka köye gitti. Yemek yiyorlar Allah'ın emrini kılıyorlar, orada birisi diyor ki ya biz yanlışlık yaptık amca gelmiş, ama Allah'ın emri yapılmış yemek yiyilmiş her şey tamam. Adam diyor ki git bir adamı çağır gelsin o sabahtan kalktı mı bizim kökümüzü getirir. Adam gidiyor çağırıyor o dönem saat falan yokmuş. Kekıl amca bakıyor saat gece yarısını geçmiş.

Vano: No kamo, çıkoro?

Vano: Apo veng dane to bê emre heq esto.

Vano: Bıko, Sıma nonê xo werd?

Vano: Ya

Vano: Emrê heq dekerina?

Vano: Ya

Vano: Meso ez amo.

Silahına sarılıyor. Karısı kendisini kapıya vuruyor diyor:

Ulan aç var nıka gıno amo hem maa to ... hem zi maa mı ...

Deyim

Adır kowte zerrê yi

Adır kowte çeyê yi

Aqıl sarı ra guretene

Müzik Aletleri

Zamanê made Temur bi kemançe bi tuliye bi. Yani yaşliyê ma cınıtene cencu kes nêcınıtene. Davul biye zurna biye yani veyve dı leteye ra zede davul bi zurna ra cınıyene. Temur çıye nêcınıyene. Davul u zurna acayip bi.

Vaji vaji vaji bawayê xo sero vaji.

Bawa ezo to sero dimo pero bedel bı bedel az bı aci

Oy bawo bawo bawo kamo kı merdene to ra sa vo

3.METİN

Kaynak Kişi: Halide Güzel

Doğum Tarihi: 1980

Derleme Yeri: Aktuluk

Derleme Konuları: Folklor

Sanıka Pepuqi

Zu waye bena zu bira benu. Sonê kengeru kenger kene top kene top binê torb dıra beno. Bira waya xo ra inam nêkeno vano ke tı werdi, waya xo kısına ki kenger zereda çine. Ondan sonra vano ke ez keko pepo kam kişt mı kişt kam şut mı şut.

Ninni

Ayi luri luri, lur gjkeka

Luri kena luri nêbena

Ayi kena ayi nêbena

Luri luri berxemin luri.

Mani

Tarlaların hardalı

Kapıların mandalı

Beni alacax oğlan

Karakol kumandanı.

***

Kiremitte biz olsam

Bir nişanlı kız olsam

Nişanlım gelirken

Keşke ilk gören ben olsam.

***

Ay doğar senin gibi

İkindi gülü gibi

Yârim çiçek

Dersim'in gülü gibi

Şiware

Zoro derdê cigera hare

Dersimi vera sona kare,

Mordem ke sono ra Dersimi ser,

Cêro yêno vengê şin u şiware,

Cenu xo do dewursu sero,

Vanê: "Zoro, zoro derdê cigera hare",

Nê zalim u bê dina xortê Dersimi qırkerdê,

Cêr u cor kerdê tê vırare,

Dersimi sero mız u dumano,

Usar nawo ame,

Derdê marê pepug u sosın,

Gılê kowu ra niso, bıwano.

Kami zowt dave pıro,

Vake mırodê pêrunê çimde bımano,

Vato Dersim de az nêmano.

Atasözü

Tilkinin yüz masalı varmış, doksan dokuzu tavuk üstüne.

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.

Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir.

Sağır işitmez uydurur.

Kuru laf karın doyurmaz.

Horozu çok olan köyün sabahı geç olur.

4.METİN

Kaynak Kişi: Elif Akmaz

Doğum Tarihi: 1955

Derleme Yeri: Aktuluk Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Dua

Ya mihemed tu esto

Esto ortê hometa xo

Hometa xo ra xelesne

Lazê mı kusuzu da ra xelesne.

Hometa xo wo nidare

Xızır to de yardımci bone

Kureys to de yardımci bone

Düzgün Baba to de yardımci bone

Sultan Baba to de yardımci bone

Baba Mansur to de yardımci bone

Sılvıs u Buyer u Bahar pero bımbareken to de yardımci bene.

Haq çeyê sıma sa bıko

Haq to umbazê Xızır bıko

Haq to umbazê Dızgın Bava bıko

Ma kêmmo, Haq bızêdino

Zewt

Haq bela xo vo to done.

Tı ki nêvinena lacê to bivino.

Eke to de tever nêken domonê to de tever ken.

Tı ke neqara tı hevale heq kerda.

Deyim

Belayê xu rusna sari ra

Bınê na qal çino

Çene kerdene

Rıyê xu siya kerdene

Efsaneyê Hesi

Fıqara amo şıyo xızır biyo, niyadane kı miye pejnêni, vato fıqara ame pırç wazeno. Şıyo kewto bınê pırç. Bımbareko şıre dano pıro vane tı hes bi ena bır kuyi. Ewk beno hes kumara bır.

Efsaneyê Kirpi

O ki inson biyo, şıyo derzine terziye tırte. Vato tı derziyê mı tırte. Vato mı derziye nêtırte eke mı ke tırte dikene serê mı bi o ki biye dikene serê dey.

Efsaneyê Kesek

Kesekeki inson biye, a ki teneke non tırto, vato 64ab er tırto vake mı nêtırto eke mı tırto teneke sere mı biyo, o teneke biyo kabuxa sere ay.

Efsaneyê Darnıkurtık

Darnıkurtık zi inson biye. Tıçuko nıçuko vana. A ki ağaç delmişkena. Rozek xıravi keno beno darnıkurtık.

Hekimcilik

Piyaz

Destê mı veso aciyo esto, dezeno o zaman piyaz kene cı tene aciyo vındeno.

Buke yena pıro, sodır zincira çevver pak ke hire sefer kene bene weş,

Baluq (Siğil) kemere ya ina morena kemere ye cena ya cew cena ine cena hona çond teneyi k1 amo pır o ya ine morena paç kena ya raye ser erde ya zi lozine 65ab erde bene wes.

Mileçık vejiya k1, yena pıro ama tae derzina bıneni tae ki qeleme ra bıneni. Qeleme kullanmış nêkena ke ki biye wesi tamomo.

Pune guredo newe linga to bıjero kena pak kena pune nana ser pune onceno. Kezik kerdene adır niye nene ser ontene.

Aşerme

Hamileyken davardaydım kadın geldi gitti ki üzümler böyleydi. Canım öyle çekti ki. Akşam geldi kızımın babasına dedim canım üzüm çekti gitti getirdi.

Oğlandan hamileyken canım erik istiyordu. Davarı bıraktım geldim gittim erik aldım. Kızda üzüm çekmişti canım.

Çocuğu olmayanlar için ziyaretlere gidip kurban kesiyorduk, Düzgün Baba'ya gidiyorduk, Sultan'a gidiyorduk Allah muradımızı veriyordu.

Çocuk kız olursa karım top gibi olur oğlan olursa ise uzun olur.

Eskiden doğum zor olursa eve bayan(ebe) getiriyorlardı. Normal doğumlarda bir komşu gelirdi doğum olurdu.

Doğumdan sonra çocuğun göbeği kesilir iki tırnak önde kalıyordu bir tırnakta arkada kalıyordu. Önce göbeği bağılıyorduk sonra kesiyorduk.

Tuzlama bebeğin ağzına biraz tuz atıyordum ağzı kokmasın diye. Vücudunu ise tuzlayıp sabaha kadar bekletip sabah yıkıyorduk.

Alkarası (Yelk)

Şimdilerde yok ama 40 günlüğe kadar yelk gelir diye Allah göstermesin o zaman doğum yapan bayanın üstüne rese etrafına süpürge ve su indiriyorduk.

40 günlük

Kırkında tüm elbiselerini yıkarsın dışarı atarsın.

Diş buğdayı

Buğdayı yaparsın, indirirsin, makas indirirsin, kalem indirirsin yani para indiriyorsun çocuk hangisini alırsa mesleği o olur. Çocuğun olursa göbeğini kes devlet dairesine at.

Sünnet Düğünü

Durumu iyi olan aileler davullu zurnalı eğlence yapar durumu kötü olan aileler ise davul zurnalı yapmaz. Kurban keserler xonçayı indirirler(Hz. Muhammet'in Honçası) kim geldiyse honçaya para atar. Meyve suyu, kavun, karpuz gibi yiyecekler de getirirler.

Askerlik

Çocuğu askere gönderiyorduk. Sağ salim dönüğü zaman kurban kesiyorduk.

Düğün

Bir kere kızın ailesi ile tanışmaya gidilir daha sonra istemeye gidilir. Düğün yapılıyordu kurban kesiliyordu, yemek veriliyordu. Bervular vardı. Bervulara davetiye olarak elma dağıtılırdı diğer köylülere şeker dağıtılırdı. Gelin ata biniyordu fişekler atılıyordu. Bazen 3 gün bazen bir gün yapılıyordu. Herkesin maddi durumuna göre oluyordu.

Ölüm döşeği

Bekliyorsun ölüm Allah'ın Emri yanında duruyorsun bu akşam mı ölecek sabah mı ölecek diye. Öldükten sonra düzeltirsin ayaklarını yan yana getirirsin ipe bağlarsın azından yukarıya tülbent bağlarsın ağzı açık olmasın çenesi düşmesin diye. Ölümü kötü olan zor olan kişilerin başında Kuran okutulurdu.

Defin işlemleri

Yıkıp yağlayıp defnedilir. 3 günlüğü var helva pişirilip verilir. Daha sonra bizik(kete) yapılıp dağıtılır. Sonra bir ay mezara gidilir 40 gün dolunca hayır yemeği verilir. 52. Günde de hayır yemeği verilir. Helva yapılanaya kadar her gün ölü hayrı olarak komşuya yemek verilir. Verilen tabaklar da geri alınmaz.

Yas

Televizyon, radyo açılmaz. Düğün eğlence varsa iptal edilir yas tutulur.

Şiware

Bıra mı şiyö pošta mı ra, ez se bıkerine hard ra nêqılaşino ez biray xo bıvini.

Ez mua xo ra bımırı. Mua mı şiyê, şiyê mua mı şiyê mı nêdiye mua xo, hard nêqılaşino cı ra kes tever nêbeno.

Türkü

Çaye berverna çaye jibena

Suçê to çiko mı re nêvana

Çaye berverna çaye jibena

Suçê to çiko mı re nêvana

Ezo şine derê dewe

Dewe emser vera biya kewe dewe

Emser vera biya kewe

Kutko kerdo hewe

Hewe ma rê kerdo

Suretê hewnê sewe

Ninni

Lore lore lore

Vane to re to keno pile derdê xo rê

Lore lore lorıka vane to re

Cigero keno pile derde, qulê xo re

El işleri

Patik, orap, ristik, puık.

Yöresel yemekler

Sir, zervet, sırım, orvık.

5.METİN

Kaynak Kişi: Hüseyin Akmaz

Doğum Tarihi: 1949

Derleme Yeri: Aktuluk Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Efsaneyê Bawa Duzgîn

Duzgîn lacê kureysiyo. Zımıst sone mal. Dane pıro bır bene kewe. Pi sono mal vesan yeno Kureys sono mal vesan yeno Duzgîn sono mal mırd yeno. Eyle eyle kureys lazê xo takip keno. Vana Sa heyder vana mal qey mırd yeno. Ey mı qey vesan yeno? Lazê xo takip kena bıze hapsırmis kena. Vano Kureyso qul vejiya dı to. Xo çarneno ki piyê xuyo. Utanmis beno, hire adım dı tepe ceno. Kureys elçiyê xo rusneno vano ke şere hele sa Heyder çı durumdaro. Elçi sone yene ki Sa Heyder şıyo cayê xo rındo duzo dormê xo yeşillik o. Name de Duzgîn Babayo.

Çocuk oyunları

Koçık vırastene, domono mezal vırastene, top kaykene, hanıma kaykerdene.

Xızır

Asma Xızır ki ame roze cena, duva kena, roze xızır ki biye tamam taye loqme kene vıla taye qırvan keni. Vanê xızır fetelino. Hire roj dı heta des roca roze cena. Poseme roze cena sonde awe nêsımıta. Kam awe dana. Asma xızır roze ki bi tamam qırvan kena, niyaz kene vıla. Züye ki durumo xo rında qırvan kena züye ki rınd nêbeno niyaz kena vıla.

Rozunê Des u Dı İmamı

İyê ki cene Des u dı roc roze cena. Ama eke nêwesı nêceno qevul nêbeno. Eke des u dı roc cene des u ser kena tamam des u dı dı qırvano nana ser sare bırnana. Des du qazanuna dana ser. Aşure nana ser kena vıla.

Kara Çarşamba

Mart dı sona jiyara, rew urzene ra niyaza xo pocena cena sona jiyara.

Qırvan bayramı

Hire roc roze cena. Qırvan cena o ki dene xo çino bo qırvan cena kena eke dene xo esto nebeno.

Aşiretler

Kudanlar Nazimiyeden gelmiştir. Haydero, Demeno este.

Ağıt

Ciğirim daha çok gençti

Daha yirmi yaşındaydı

Ciğirim parçalandı

Yüreğim dağlandı

Oy oy cigere mın

Beddua

Munzur Babaya seni havale etmişim,

Düzgün Babaya seni havale etmişim,

Düzgün Baba hesabını sorsun,

Düzgün baba seni alsın

6.METİN

Kaynak Kişi: Menevşe Geven

Doğum Tarihi: 1929

Derleme Yeri: Burmageçit Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Dualar

Heq kedere nêdo.

Oxire sîma açix bo xer weşi seri.

Hz. Muhammed sîma ra yardımci beno.

Ağıt

Sene eskide tufan koptu bekes hanede

Teşrini saninin 17'sinde

Yüklenmiş göçü, gidiyor Hasan ile Hüseyin'in,

Asırlar da vaki değil bu acı keder, bu acı zulüme

Ayrıldı, süzüldü sevgili Hasan ile Hüseyin.

Mazlum Hasan'ın yaşı kırkına varmadı.

Muratsız Hüseyin'in yirmisini bulmadı.

Kefen içre girdi Yakup olmadı.

Mecal vermedi Hasan ile Hüseyin'e.

Şam esirleri gibi soran olmadı.

Bu acı yaraya tahammül olmadı.

Ah vah ile doldu bütin mezarlar

Gözü yaşı döktü ana, kardaş, bacılar Hasan ile Hüseyin'e.

Ninni

Lori lori lori berxemin lori

Lori lori lori cigeramin lori

Derguşa berxê mı kewne xo ri

Çımanê to kor ve sona welatê tori

Lori lori lori berxamin lori.

Atasözü

Pers ve pers sonê qers

Adır weşo la wel nêbo

Aqılê sıvık baro girano

Ters sey dımışkulo.

Mani

Kara gözlüm baksana

Sevdalandım ben sana

Yar üstüne yar sevmek

Yaraşır mı insana?

***

Üzüm koydum sepete

Yar oturmuş tepede

Dersimden bir kız aldım

Şan olsun memlekete

7.METİN

Kaynak Kişi: Emine Kaşal

Doğum Tarihi: 1950

Derleme Yeri: Burmageçit Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Dua

Haq Teâlâ can weşiyi sîma do.

Ortalıxe ma rındiyi bıdo.

Rastê insani rınd kero.

Ya Xızır bexto to dero bextê lıngonê todero Xızır.

Tı pero merde ra cömerdiye koseki ji ma re bere cömerdiye.

Beduua

Adır bıko çeyê sîma

Haq to mı ra bıgero

Destê to wusk bo

Çımê to bıteqo

To geber bıbo

To zıqım bori

Atasözü

Ga mıreno çerme moneno, inson mıreno nameyê yi moneno

Her vas kokê xo ser beno zergun

Kar ri wext, pasay ri text

Kutık goştê kutıki niweno

Hızır inancı

3 gün oruç tutulurdu. Kawut yapılırdı, kawut eldaş ile çekilip cuma günü leğenlere koyulup gizli bir yere indirilirdi. Üstüne mum (çıra) yakılırdı. Hızır gelip elini vuracak denilirdi. Sabah kalkıp pişirip, kurut ezip, yağ eritip komşuya verilirdi.

Yöresel yemekler

Ma zırvet potene ma sir potene. Nonê cew, keşke potene uza ra tepiya nonê soc potene. Haq sıkıtine ma sere sac dı poteme. Non estene adır ternekerdene tı ra non pırusnene kot ma pe ustone dene pıro ma hazır kerdene kerdene kap orte zi çole kerdene ma ron vilıstine kerdene cı werdene.

Kısırlığa karşı yapılan şeyler

Kiremiti sıcak edip suya koyarlardı. Oradan buhar çıkardı. Kısır olan kişi üstünde otururdu.

Aşerme

Ekşi elma, soğan, turşu, erik

Gebelik

Eskiden gebe kadınlar çok çalışırdı. Sırtlarında toprak taşırlarmış.

Anı

7 sene çocuğum olmadı. Eskiden doktor mktor yok idi. Ziyaretlere giderdik. Düzgün Babaya gidip dua ettim Düzgün Baba gölgesini kesmedi verdi bize. 7 tane çocuğum oldu. (Emine Kaşal 1950)

Doğum

Biz doğum yaptığımız zaman iki dizimizi çökerdik tam yatmazdık. Çocuk dünyaya geldiğinde iki parmak tutardık keserdik iple bağlardık.

Tuzlama

Çocuk olduktan sonra kokmasın, alerji olmasın, pişik olmasın diye yıkarsın ondan sonra koltuk altlarına bacaklarının arasına azıcık da ağzına tuz sürüp vücuduna sürersin.

Kumu getirip kışın sacın üzerine koyup kızartırdık çocuğun altına döküp bezle sarardık. Böylece çocuğun gaz derdi kalmazdı.

Ad koyma

Üç sefer adını kulağına söylerdik.

Alkarısı

Doğumdan sonraki 3 gün doğum yapan kadını tek bırakmazlardı çocuğu da tek bırakmazlardı su indirirdik yanlarına süpürge koyardık soğan çuvaldıza takıp başının dibine indirirdik ekmek koyardık ufak kitap varsa kitap koyardık. Kadınlar da doğum yaptıktan sonra altlarına kum koyarlardı. Yatağın üstüne naylon, naylonun üstüne bez, bezin üstüne de kum koyup üstünde yatarlardı. Bu sayede sancılarında kurtulurlardı.

Kırkı çıkma

Kırk tane arpa sayardık kırk kaşık da su sayıp dökerdik bir kaba çocuğu yıkardık. Üstünde halbur tutardık. Bebeğin ismini annesinin ve babasının ismini üç sefer söyleyip dökerdik. Sonra kuşlara atardık.

Diş hediği

Dişleri çıktığında diş hediği yapıp komşulara dağıtırdık. Buğday haşlardık üzüm, leblebi serpip dağıtırdık.

Sünnet

Kimisi sünnet düğünü yapar kimisi yapmazdı. 3 gün 3 gece kadınlar toplanırdı def çalarlardı, eğlenirlerdi.

Asker

Askere gittiği zaman niyaz dağıtırdık, kimisi kurban keserdi. Asker gidince arkasından ayna tutarlardı. Yolu açık olsun ayna gibi gitsin gelsin diye.

Evlilik

Bir sefer kız istemeye giderlerdi kapı ağızı açılırdı. İlk seferde vermezlerdi fakat ikinci gidişte gidip Allahın emri ile isteyip kızını verirlerdi.

Düğün

3 gün sürerdi. Davar keserlerdi. Hamur yoğurup zervet yaparlardı. Kurut ederlerdi. 8 kilo yağ eritip ekmeğe dökerdiler zervet yaparlardı.

Kadınlar atlara binerlerdi gelinin başına bir kırmızı kurdele bağlarlardı gelin belli olsun diye. Sonra getirip damın önüne getirip elma atarlardı. Damatı başka eve götürürlerdi gerdeğe uğurlayınca arkadaşları döverek uğurlardı.

Yeni gelin 1-2 sene ağızını burnunu kapatırdı, kayınpeder ve kayınvalide ile konuşmaz, onlarla yemek yemezdi.

Ölüm döşegi

Biri artık ölecek duruma geldi mi Kuran okurlardı hocayı getirirlerdi. Öldükten sonra çeneyi bağlarlardı. Ayaklarının ucunu birleştirip iki baş parmağını bacakları ayrılmasın diye bağlarlardı. Birbirlerine haber verirlerdi, duyururlardı. Yaz ise bekletmeden hemen mezara gömülürlerdi. Kış ayı olursa birilerini bekleyeceklerse bir eve koyarlardı mum yakarlardı etrafında bekleyip gelecekler gelince köydeki herkes mezarıkazıp gömerlerdi. Erkekleri hoca yıkardı. Kadınları ise bilen bir kadın gelip yıkardı.

3 günlük

Şorbik, kavurma, pilav, salata yapıp dağıtılırdı.

40 günlük

40 günlük olunca helva yapılırdı. Durumu iyi olan yine hayır yemeği verirdi. 40 gün her akşam güneş açmadan bir eve yemek verilirdi. Durumun iyi değilse bir göme pişirip 40 parçaya ayırıp dağıtılırdı. Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan gecelerde ise yine bir eve hayır yemeği götürülürdü.

Yas

Anne olunca 40 gün yıkanmazlardı, radyoyu açmazlardı. Bir dgn eğence varsa ya iptal edilirdi ya da o da Allah'ın Emri diye l evine gidip konuşulup dgn yapılırdı.

8.METİN

Kaynak Kişi: Cevahir Yıldırım

Doğum Tarihi: 1973

Derleme Yeri: Aktuluk Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Düğün

İlk gün kız tarafına gidilir gece orda kınalar sürülür sabahında ise gelin alınıp getirilir. 3 günde damat evinde düğün yapılır. Kız tarafına yengeler gider. Eskiden mum dedikleri davetiyeler bizde elma ve şekerdi. Yengelere elma verilip düğüne davet edilirdi, diğer köylülere şeker verilip davet edilirdi. Toplanıp araçlarla kız evine gidip kınayı yapıp sabahına gelini alır getirirlerdi. Eskiden araçlarda yoktu atlar ile gidip atlar ile gelinirdi. Atlar ile düğün kafilesi köyün etrafında gezerdi. Bir yerde durup halaylar çekilirdi. Mezarlığa yaklaşınca davul dururdu, çalmazdı. Geline bir çorap ya da onun gibi bir hediye verilirdi gelinin kucağına oğlan çocuğu konulunca gelinin bu hediye onlara vermesi istenirdi.

Türkü

Asmê to sero, hewne to nêno

Eskero amo, lazê to beno

Asmê to sero, hewne to nêno

Eskero yeno, lazê to beno

Wiy cigeramı lemin cigeramı

Zalim zulum keno wiy cigeramı

Wiy cigeramı lemin cigeramı

Zalim zulum keno wiy cigeramı

Çimê mı torê şiyê, zeremı ra goni sona

Xebera xêre niya, wiyy cigerami

Çimê mı torê şiyê, zeremı ra goni sona

Xebera xêre niya, wiyy cigerami

Wiy cigerami lemin cigerami

Zalim zulum keno wiy cigerami

Wiy cigerami lemin cigerami

Zalim zulum keno wiy cigerami

Türkü

Vardım dostun bahçasına

Dost bahçası küllü güldür

Oturmuş tahtı sarayına

Taht-ı saray küllü güldür

Gülden terazi yaparlar

Gülü gülünen tartarlar

Gül alırlar gül satarlar

Çarşı pazar küllü güldür

Çıktım seher köşküne,

Çıktım seher köşküne,

Çağırdım heq eşkına,

Çağırdım heq eşkına,

Heq bizi kavuştursun,

Heq bizi kavuştursun,

Hesen huseyin eşkına,

Hesen huseyin eşkına

Dua

Duzgın Baba seni korusun

Duzgın yoldaşın olsun

Pir Ali seni korusun

Xızır yardımcın olsun

Beddua

Karnahsi (karınağrısı) olasan,

Yetim kalasan

Dar gününde kimse olmaya

9.METİN

Kaynak Kişi: Sultan Yılmaz

Doğum Tarihi: 1947

Derleme Yeri: Aktuluk Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Efsaneya Dêse Moxîndi

Kureyş nişte ro heş, mor canlı kullanmis kerdo. Kamçi diye dane pır o ya. Baba Mansur zi des vırastu Darıkent de. Nameyê xo ye viren Moxîndiye vane. Baba Mansur Sone tellewe vano to hes çitur ništa cı cesaret kerd ramit. Kureyş Vano mı canlı ramit to cansız ramito vano ez lewnan desteê to. Baba Mansur Waxtê ki dêsi ra vano deh! Dês raver sono. Kureys zi Vano ye mı canlı bi mı ramit to dês fiştere raye. Ez lewnan to desta to. Dıma pire ma Baba Mansuri biyo.

Efsaneye Kureyşi (Baxın)

Baxın de firne fişte ra cı hire sew hire roc vesnen vato ne ezi bere firne kere va biveso u ve zu dewreskeris lewe de çırake xo viyo. Ew zi tew berdo ew zi tew beri vaz do. Ey waxto ke ye ber deste firne ey yine re pij deste zu gureto tey berdo. Kureyş destê ju gureto teyi berdo. Çond roj firne de mende vato şere ra kere wele dine ta ki dūr berdi. Çevê firne kerde ra kı zımerune Kureyşi bırune buz bağlamiş kerdo eke o çıraxe xo ji wele de miyaro cı. O kı teyn pe deste gurete berdo. Desto kı destê Kureyş dı mendo oyi biveso firineda. Nıka coka cı ra vane dewrese gewr.

Efsaneyi Munzur Baba

Vato amo çe axay xo şıyo hac. Amo şıyo Xatuna xo ra vano axay mı hewla wazeno. Aye zi vato dema cane eyi wazeno axa hacdero o çı zano ki cane axa hewla wazeno. Ana pozena dana cı. Tabi beno hac da dana cı yeno. Eke axa hac ra yeno milet veracı sono ke lewe destano hac ra yeno da. Vano lewe mı dest ra meni. Mordeme kı lewe destan Munzur o. Vano hac dı mı ra hewla ardo. O sırada Munzır miye doseno fincıka sıt dest de beno milet hete dey ser dış ere lewe

destane urzeno ra vozđano. Her k1 game dano ra her caye d1 dest de s1t ılkeno. S1t ki koti d1 g1na ro waro itadı fışk1rmış beno. Sono en peyniye d1 finıke dest d1 xeleşine ra v1roşi bena. O ıme daha gur vejino ewres caye d1 g1neno waro ewres ıme vejino. O ıme d1 finıke g1neno waro sırıa karismis beno.

Sanıka Kerzık, Lüye u Kesıke

C1nık kerde sofi lüye xapıte vato kam k1 na tıxe ser de ında tıx ye deya buxday ye deyo. E tabi kerzık qurnazo zeliqne lüye ra kerzık peeno ya. Kesıke xo ra bese nêkena. Zeliqına lüye ra lüye ser d1 ımena kerzık zi pa sono. Va mı a mı ra ında o bare keme. Sone cite vana: T1 nire b1ze ey bine ra zi vana t1 henga b1ze na teyna darek qıckek cena ey ra zi vana qertime. Ew zi Qerto qerto qertimejo. Name kena gıran ki vaze gırso ha. Pe huyino ıyeki bin vatene lüye ha qerte qerte qertimejo.

Tekerleme

Vatene son e kel kire keliwon son e gel kire keliwon. Son e kel kire keliwon son e gel kire keliwon.

Son e riye triwon son e tiriye tiriwon Son e riye triwon son e tiriye tiriwon.

Ağıt

Saye mı şıye gevdino kou ra d1 segırdino

Vano bıraye pane ma panime kafır ke sona mı to ra nêqerdino

Serê binê asmene gejdıyo ma re wa aylıx vejino

Aylıxê hukmati pê gırsena fincanê xuyo nêwegerino

Saye mı şıye gevdino kou ra d1 segırdino

Kışıya bıra d1 qursino dırwetino sa Heydero

Ez bıranê Sa Heydere ge ho viye kosteke ge sere sale

Zına sa Heyderê mı bıyare he şıya gavyale dorme ma doste dışmeno Sa web 1 sıl bi g1 nale

Ez bîranê Sa Heydere xo biye kosteke sere sale vana daye kese merdene
kî insane biyo dina öndere keşe nemane viya ax e male.

Ağıt

Ya meso meso meso kamilê me gı meso

Helale çeyi bure ax bîko to re beso.

Vano da medeniyet kowton dera

Mamekiye herkesi cı ra weso

Taliv tezele ma re zalime

Sofore reqi simito serxoşo

Tı ke eve des hotme keme

Sona zalime şoföre ra mebe rıza

Kanuni xo ki qıymeti gerendo

Zalime dano wager ceza

Bejna kamili rında

Qawaqa mına reze

Bejna kamili rında

Uşira mı ce gereze.

Zewt

Mılaket bî tor o do. Koe duzgın to bijero. To boka awo kero. To werte
mılaketi kero. Mılaket bî to ra do, haq belaye xo to do, mı ra dūr so haq ra bîvine.

Dua

Hete Düzgün dera bexte heq dera, rise to rast bero. Cane to wes bo. Qusur
to ra niyare vırandiye to, Xızir to ra yardımci bo ise to biyara huri, rae to açix
bo.

Şiware

T1 vana Kemere ra Usiv ama
Vano kamo ma rê merda kamo weso
Fide xatun way cew rusnena
Vana bira to ra ma rê xer neva to ra saniko
Laşere xo esir amo
Qonaxe to da bi lımın derdo
Mele serra veşaniye vana
Baxe tuya gulu sosına çero
Wax dado dado
Bira axayê mı hegayine vana
Çewres axayı jümin ra gıredayi
Pero dedo derezayi
Dado dado dado
Bira axayê mı hegayiye
Vana sarê wağdadi jümin ra gıredayi
Pero qırkerdi qe venayi
Ax dado ax dado dado
Bira axayê mı berozo
Wan dere qere qur qurmusi kerdo
Ma re pe sev 1 rozu sare dezo
Wax dado dado ax dado
Bira axayê mı berozo
Wan dere qere qur qurmusi kerdo
Ma re pe sev pe rozu sare dezo

Taye cence te reşti bi ra

To vate qana qewaxê rezo.

10.METİN

Kaynak Kişi: Mehmet Ulaş

Doğum Tarihi: 1944

Derleme Yeri: Burmageçit

Derleme Konuları: Folklor

Dua

Kurban Duası

Kurbanlar çığlanıp gülban çekildi gaflet uykusundan uyanageldim

4 kapı sancağı orda dikildi üryan büryan oldum meydana geldim

Evvel eşiğine koydum başımı içeri aldılar döktüm yaşımı erenler yoluna görse vazımı can baş feda edip kurbana geldim

Yarabbi kurbanımızı duamızı rızamızı işimizi hizmet ettiğimiz dualarımızı kabul i makbul eyle diyarına yazıla ya Muhammed ya Ali Bismillahirrahmanirahim.

Arafat Dağından bir kuş indi

Arafat Dağından bir kuş indi İsmail peygambere kurban oldu

33 pir oldu 3 tekbir tekbir i aziz Allah u Ekber dür akse Kuran ola kala kalkan ola Ya şah ı merdan Ali dertlere derman eyle dualarımızı rızamızı kurbanımızı kabul ü makbul eyle dergahında.

Pir eve geldiğinde okunan dua

Sabahtan uğradım pirimin bağını bahçede gül biter bülbül daldadır

Eyübün teninden iki kurt düştü biri ipek sarar biri baldadır

Özümü pak ettim çekildim dara sıtk ile sığındım rabbim ulu stare

Lanet olsun o Yezide kalbi kapkara müminlerin dileği gizli sırdadır

Sırrını her nedende kimseye söyleme dervişlik makamını elinden koyma
ben yolu bilirim dili bilmedim.

Tenim tene sürdü özüm dardadır hakikatin kapısı onlardan açtı

Şeriatın sesi Muhammed sesi 124 bin nebi peygamberler gezi

Onunla gözler hak için yoldadır.

Tıraş olunurken okunan Dua

Tıraş oldum uykuda için yol Muhammed Mustafa için

Senden geçtim sırrından geçmedim heq Muhammed Ali birbirinden
seçmedim

Heq la ilahe illallah heq Muhammeden resulullah Ali için Aliyullah Veli
için Veliyullah Aliy u Murtaza uğur ila fethe Ali la seyfe illa Zülfikar illa
Zülfikar

Beddua

Hey biko tu zı Heq bıvini. Tu zı Şaye merdan bıvini. Zu mın nevini zu
seytanê xo bıvini.

Tu zı sarê Düzgün Bava bıvini. Tu zı evliyanan bıvini. Yarebbi ez nêbi
sebep seytanê xo tu bıvini.

Dara Duası (Dara Mansur)

Eli kalktı dara Yarebbi yakma o dilde nare başta 12 imam Haydar i kerane
eğildikçe hayırlı eğile hayırlı kapı açıla Ali günahınızdan geçile dertseniz
derman ola şifrenir iman ola ya şahe merdan Ali dertlere derman eyle.

Bilmece

Dal üstünde al yanak

İnanmazsan ye de bak

Bir küçücük kırmızı kalpak

İçinde yıldızdan yatak (Elma)

Tepesi aşağı sarkar
Düşerim diye korkar
Kırmızısı, sarısı var
şeker gibi tadı var (Dut)

Deveden büyük
Serçeden küçük
Zehirden acı
şekerden tatlı (Ceviz)

Dağdan gelir tak gibi
Boynuzları budak gibi
Eğilir su içer
Bağırır oğlak gibi (Geyik)

Başında tacı var, gelin değil
Ayağında mahmuzu var, süvari değil
Kırk çocuğu var, evli değil (Horoz)

Fıkra

Bir gün bir Zaza askere gitmiş Türkçe bilmiyormuş, komutan rahat ol deyince Zaza kendini salmış ve demiş ki:

-Ez rahato.

Komutan tekrar rahat ol deyince Zaza kendini salarak tekrar:

- Ma ez rahato komutanım, demiş.

Komutan da Zaza'yı tokatlayarak pata küte dövmüş.

Zaza da:

Ma komutan ez rahato to hiç rahat niyo.

11.METİN

Kaynak Kişi: Onur Asal

Doğum Tarihi: 1983

Derleme Yeri: Burmageçit Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Burmageçit Köyü

Burmageçit Köyü merkeze yaklaşık 20 km mesafededir. Yaklaşık 250 hane var. Çok kozmopolitik bir köy olduğundan dolayı bütün aşiretten insanlar barınmaktadır. Kardeşçe dostça beraber yaşamaktadırlar. Tarihi eser olarak köyümüzün camisi, çeşmesi, 1984'te cami onarıldı. Çok eski bir cami. Köy çeşmesi Erzurum İl tarihi eser müzesine bağlandı. Böyle tarihi eser çeşme olarak Tunceli'de 3 tane var. Üstünde eski yazılar. Farsça yazılar var. Çeşmeyi yapanlar da alevilerdir. Farsça bilen İrandan gelen bir dede çeşme kitabesini tercüme etti. Bu çeşmeyi köye ilk yerleşenlerden Muhammed İbn'in oğlu Abdullah Sultan Selimoğlu Sultan Mehmet zamanında Hicri 900, 1495 yıl'ında yaptırmıştır. Yaklaşık 530 yıla tekabül etmektedir.

12.METİN

Kaynak Kişi: Hüseyin Sungur

Doğum Tarihi: 1945

Derleme Yeri: Burmageçit Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Köy muhtarları

Hüseyin Alan, Veli Öz, Ümit Hare, Hüseyin Sungur

Üç buçuk yıldır köy muhtarıdır. Muhtarlar Hüseyin Alan 2 dönem muhtarlık yaptı. Daha sonra Veli Öz bir dönem yaptı. Ondan sonra ise Ümit Hare muhtarlık yaptı. Daha sonrasında ise Hüseyin Sungur 3,5 yıldır muhtarlık yapmaktadır. Tunceli' de okulu açık olan tek köy. İlkokul 4. Sınıfa kadar eğitim verilmektedir. Köyde 230 hane vardır. Köyün 1500'e yakın nüfüsü vardır. Yazın nüfus artışı olur. Burmageçit her zaman göç alan bir köydür. Altyapısı olan bir köy. Burmageçit Köyünde Sağlık evi, Bayanlar Lokali, Cemevi, Cami, tarihi çeşme ve Halısaha vardır. Geçim kaynağı genelde hayvancılıktır. Ustalar, sanatkârlar vardır. Eğitim öğretime önem veren Burmageçit Köyünde tıp, mühendislik gibi çeşitli bölümlerde okuyan öğrenciler mevcuttur. Köy hizmetlerini valiliğe bağlı Köydesten almaktadır. Tarımsal sulaması olan Burmageçit köyünde köylüler bu sayede bostanlarına sebze meyvelerini ekebilmektedirler. OHAL Valisi Gökhan Aydın bu kadınlar lokalini yapmıştır. Dönemin valisine 8. Kolordu Komutanı Korgeneral Engin Alan eşlik etmiş. O dönemde devlet ve köylüler birlikte açmışlar bu lokali. Kadınlar burada dikiş nakış eğitimi almışlar, Lokalde ilk etapta iki dikiş nakış makinası, bir televizyon, küçük bir kitaplık ve bir bilgisayar varmış. 2001 yılında açılan kadınlar lokali bugün bu işlevinden uzak, köyde çalışanlar için lojman olarak kullanılmaktadır.

13.METİN

Kaynak Kişi: Nihat Seyhan

Doğum Tarihi: 1950

Derleme Yeri: Burmageçit Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Müşahip

Hız. Muhammed Efendi zamanında waxtêki Mekke dı şiyê Medine miyekı göç kerde şıye zulumê Emevi ra ni kışiyê aza tabi ni feqir biyo miletê medine zi zengin biyo. Hız. Muhammed Efendi düşünmüs biyo vato ke milet pero top kerdo, yerli aza zi top kerdo vato ke zu aza ra zu muhacir ra vat sıma müşahipê zümını, sıma bırayê zümını. Mısayiplik uza baslamis kerde. Mısayip demek bıra demektir. Zu kefen de gömülmüş ben. Aza zi va mısayip gereki qelbê zübını nêsıkıtene, zübını re qese nêvaze, zübını ra küfür meke. Misayiv zu ki merd duman iyi mısayibi xeyle este genellikle o misayibi ölünceye kadar qayiti ine bo.

Kirvelik

Kirvelik zi ma ra hewt kuşağê. Yan cıran beno yan zi dewe. Aile zübını rê iyi geçinmiş bene. Dı domone çıxa este zübını ra vane ke eke rızayine sıma esta ma lazê xo lazê sıma ra keno kirve. Karşı ki qebul kerd rozê belli kene sone ma de des dı qurus vane. Na des u dı qurus nişana des u dı imamune. Ni çevır de sone kelê xo zübını ra bırnene, ma de kelê hermera bırneni vırne. Niseno ro xoşbeş kene. Adet u usul gereği ma rae heq de rae des u dı imamu de amune ki laze kewreyini sıma de vane, qebul kene. Ma vazene des u dı qurus usul gereği erzene masa. Aza kelê xo bırnen niyaz yeno dağıtmis ken lokme dane yi iyê ki vane kewre. Urzene ra zübını paç keme, kewralık baslamış kene.

Gaxan

Gaxan vırende usul gore bi. Waxta ki gaxand ame dewa ma de cayê serin zıare bi. Herkes yan bıçike potene yan seker yan goj yan ard guretene çevê

ziare de herkes niştene ro ve veng dene heq yan zuye ke temburê xo cınitene veng dene heq. Venga heq, xızır, düzgün dene. Gaxan demek yeni yıl demek.

Emrê heq demek şahitlik demektir. Waxtê ke zu ki şî çena zu wast emre heq ra vana Allah ın emri peygamberin kavli çeveri sîma ra ameyme emire heq ra çena sîma wazene.

Tekerleme

Son çe terinde terinde won son çe mere terinde won

Son çe terinde terinde won son çe mere terinde won

Son çe terinde terinde won son çe mere terinde won

Bilmece

Gan xo ra dım pera -Tüfek

Duaw

Berxudari be pir u qal be

Cenabe heq sanse to uğurê to açix kero

Düğün

Qal qundır

Kincê cınıke guretene pı ra kulik mulik gıredene kofi gıredene puşi gıredene amene tever ra k1 germ bi cınde piyese kay kene. Kızım Fatma bilmem ne çarpma çiye heni vane.

14.METİN

Kaynak Kişi: Ahmet Gürkan

Doğum Tarihi: 1959

Derleme Yeri: Burmageçit Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Aşiretler

şıx memetler, Mıstaniler, Heyderanlar, Alanlar, Kureşanlılar.

Lakaplar

Sarı Memet, Bondırık Memo, Yalama İsmail, Kartife, Halka, Qalenderli Ali, Qatır Sölo, Xıdırcık, Doktor.

Ninni

Lori lori güzel bebek,

Ayağında yat bebek,

Her kim seni sevmese

Yakasından tut bebek

15.METİN

Kaynak Kişi: Gazel ATALAY

Doğum Tarihi: 1955

Derleme Yeri: Burmageçit Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Zewt

Haq ra to ra bero, tı haq ra bıvini, haq bela xo vo to do.

Efsaneyê Hesi

Hesi cınıke ceno beno, keno zerê lono. Ceno fiştano aye vezeno ano verê çever de erzeno dare ser vano:

-Ez kı şine niyadana cena o nêerzenao ser o umano sono. Na yena sona fiştane xo vezena ana vere çever dı hire tana tık tık kena fiştana xo erzena ser remena, sona. Hes yeno vano:

-Wıyy no daro, beno pıro, remeno wıyy na şiya. Cınık remeno sono.

Efsaneyê Mılakete Çeye (Ev Melaikesi)

Tunceli'nin Burmageçit köyünde her evin bir melaikesi olduğuna inanılır. Zazacada mılaketê çeye, Kurmancide (Here were) ise Xudi Male denilir. Buradaki inanişaya göre bu melaikelerin evin daha bollık ve bereket içinde olmasını sağlarlar ve ev halkından kalbi daha temiz olanlara görünürler.

Sanıka Pepug

Zu wa u zu bira roze sone kengeru. Kengeru vezene kene turık. Eke bene turık cır biyayo. Da xeyle ca kı sone vano waye hele turık rake zere dı xel teri dı niyadane ke toa çine. Vano: na waye tı sekerdi tı verdi? vato: bira mı mı newerdi eyvato: bı zerre mı ra ke eke mı werrdi sone zerre kena ra aye mırena. Biraye niyadana ki bıne turık lolano. Biraye vana pepug pepug kam kışt mı kışt kam şıt mı şıt. Koe bı koe sona ine wanena.

16.METİN

Kaynak Kişi: Zeki TURMUŞ

Doğum Tarihi: 1955

Derleme Yeri: Burmageçit Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Aşiret İsimleri

Baba Mansur, Şadi, Yusufan, Heyderan, Xurmekler, Kureyşanlar,
Pilvenkler vb.

Türkü

Ax to şiya ware,
Lemine çıqa serdo,
Çene to ez caverdo,
Ez biyo wayire derdo,

Daye hal yamano,
Bawo hal sebeno,
Munzur baba miradiyo,
Sere zerya ma zondano,

Ax to ware usari,
Ma gureto derde sari ,
Çene ti veyva ma biya,
Şiya biya veyva sari,

Daye hal yamano,
Bawo hal sebeno,
Munzur baba miradiyo,
Sere zerya ma zondano

Elqajiye

Elqajiye elqajiye
Wiy lemne elqajiye
Ererê maa to zalıma
Piyê to ra ez rajıyo
Wiy lemne derdo derdo
Derdê to zerê mı werdo

Derd perskena derdê yari
To se kenay persê sari
Ererê mı va tı kı bê şımı
To çaye dina ma re kerda tari
Way lemne derdo derdo
Derde to zerê mı werdo

17.METİN

Kaynak Kişi: Hıdır Ataç

Doğum Tarihi: 1937

Derleme Yeri: Burmageçit Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Sanıka Çeneke Bêbext

Zu esto zu çino. Mordemêki beno hire laceko xo beno. Zu ki çeneke xo bena. Na çeneke lêye lacekode bekar manena. Maxo tebê piyêxo mirenê. Lacek zewecino. Vêyvo anê zere. Na çeneke destê veyvora zaf bela oncena. Vêyvanê xo dest ra zaf kuna tenge. Na çeneke roce adır kenawê. Hirê bîranê xora tebê hirê veyvanê xorê non pocêro. Vêyv qaranê çeneke ra ênê adır şaynenê. Vêyve nêverdanê çeneke non pocêro. A waxt hona nê çaxmax tebê nê nıft çinibiyê. Hebê piyê adır kerdênêwe. Na çeneke qaytkenake cayde du darinowe. Teknena hetê du ser sona. Sonake erke tencikê serê adır dero genım tederı girino. Deve lê adırde hêwn dera. Dêvê serêxo no nınganê çenanê xo ser. Howt çenêxo estê. Nê howt çênê xo porê ma xo sonakenê. Na çeneke teknena sona zerê. Nê çeneke deve vanê; to ama çı? Maya ma nıka urzena ra hem to wena, hemma to gurta zere diye ma wena. Çeneke vana; ez sepkerî? Ez amo adır bêw. Vêyvê mıke nıka amay mıra xeredinê. Vêyvê mı mıra vanê to adır saynowe. Marê no nıpotı. Çeneke dêvê vanê; tenê adır bıce, çeneke adır cena. Çênê deve anê tenek genım kenê pıstine çeneke vanê; hem bure hemik çarçke dormê xode. Çenek adırêxo cena sona. Çeneke terso ra genım nêwena. Ana verê fekexo cena erzena. Hên erzena erzena axırî hetan çêyî sona. Çeneke deve nayra vanê; waxtoke to sıya çever xo dıma cadê. Deve êna to wena. Çenekê êna çê çever cadana. Deve tenê manena urzenara kuna çeneke dıma. Sona verê çever dana çever ra. Çenekê ra vana; çever yake tode qesekêw, tode karê mı esto. Çeneke pê qail nêbena. Deve qaytkenake çeneke çever nıkenaya. Çeneke ra vana; bêçıka xo na qula çeverra bıya nahet ez bêçıka to tenê qelênêw. Bêçıka çeneke lêna gonya çeneke pêro oncena. Teze a waxt caverdana sona. Vêyve çeneke ênê adır esto non çino. Non nêkerdo hazır. Vêyv çenekera vanê; to qêy non nıkerdo hazır. Çenekede hal

çinoke. Vêyv teknenê sonê bırayanê wayra vanê; na senên çeneke na kar nıkena, na çıra niyanêna. Bıray vêcino onca sonê tever. Onca zerede vêyv manenê. Vengê çeneke danê vanê; wa bırawo wa bırawo gok köwto hêgay bırayanê to. So goko teverke. Na çeneke sona goko kena tever. Nê vêyv anê mor erzenê zerê satıl. Wa çeneke mêvino diye hebê gıncıgök danê we. Na çeneke bena tesan. Bena satıl ra kena xoser. Lêlikê mor sonê kunê zere. Çeneke pê nêweş bena. Zerê çeneke seftanê morra beno gırs. Tenê waxt derbazbeno. Zerê na çeneke zaf beno gırs. Vêyv sonê bırayanê wayra vanê, na çeneke pê mende. Berê na çeneke bıksirê. Bıray vanê, waya mana ma gereke bıksirime. Bıray na çeneke cênê benê. Benêke bıksire zu mor haw silanêdero. Morroke silanede veng veceno, qêreno. Morroke zerê çenekede zerê çenekede veng vêceno. Waxtê verde hên vanê; morrê zerê silane biyo gırs vanoki zu na şilane adırfıyo ez na silanera raxelesî. Morrê zerê çenekek vanoki zu na çeneke bıksiro ez beri dünya rost. Zu piya êno silane fino adır. Nê bıray wayek çeneke kişenê. Hem morê şilanê hem morê zerê çeneke êno dünya roste.

Mertali

Veyvikade mı esto, sonde xemaline sodır texelina. (Kınc)

Sandıqa mı esta, zerrê xo de run vezena. (Goze)

Çiyede mı esto to ra bestno. (Name)

Her zırıra dım para. (Tıfonk)

Fekê deri dero ne verg veno ne dızd tıreno. (Arê)

Çiye de mı esto mezelê xo ve xo kıneno. (Dılape)

Deme (Deyiş)

Hasretin beni yakıyor

Boynuma zincir takıyor

Pirim kaldı Dersimde

Seyitler yola bakıyor

Seyidim ağlattın bizi

Viran ettin evimizi
Kimse bilmez halimizi
Issız koydun hanemizi
Seyidim sen nasıl ettin
Bizi bırakıp da gittin
Yaralım göz göz ettin
Bizi dosta hasret ettin

Eşrefoğlu al haberi

Bahçe biziz gül bizdedir
Biz de Mevla'nın kuluyuz
Yetmiş iki dil bizdedir
Erlik midir eri yormak
Irak yoldan haber sormak
Cennetteki on dört ırmak
Coşkun akan sel bizdedir
Adam vardır ismi semiz
Alır abdest olmaz temiz
Halkı tan eylemek nemiz
Bir cümle küstahlık bizdedir
Arı vardır uçup gezer
Teni tenden seçip gezer
O can bizden kaçıp gezer
Arı biziz bal bizdedir
Kimi sofı kimi hacı
Kimi sofı kimi hacı
Cümlemiz Hakk'a duacı
Resulüekrem'in tacı
Aba hırka şal bizdedir

Biz erenler gerçeyiğiz
Has bahçenin çiçeğiyiz
Hacı Bektaş köçeğiyiz
Edeb erkan yol bizdedir

Kuldur Hasan Dede'm kuldur
Manayı söyleyen dildir
Elif Hakk'a doğru yoldur
Cim sorarsan dal bizdedir

18.METİN

Kaynak Kişi: Ali Arslan

Doğum Tarihi: 1972

Derleme Yeri: Aktuluk Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Türkü

Dile dile mi sewda
Mine budelay xo re venda
Venge mi si Oli Diwan
Xizir mide di laj u zu zama
Sewt mala dangade qediya
Kinkore mal u gawan Budala
Domunu tawigi guret
Bira derera bi hira
Xewera saye ama m're
Vake six ama cixe hete ma
Sewo budela tora berdi
Di laj u zu zama
Mi tomur kerd ve xo dest
Cix sero kowto sema
Sewda mi si Oli diwan
Tiji silam da gile kowara
Ezo dire gam bine hira
Vake ciko kokum budela
Mi va mı ra berdi
Di laj zu zama

Elqa Jiye

Elqajiye elqajiye
Wiy lemne elqajiye
Ererê mawa to zalıma
Piyê ta ra ez rajıyo
Wiy lemne derdo derdo
Derdê to zerê mı werdo
Derd persena derdê yari
To se kena persê sari
Ererê mı vake Bê şime
To çaye dina ma re kerde tari
Wiy lemne derdo derdo
Derde to zerê mı werdo

Oy Fadike

Zevec çik o, nezonena
Domanan de kay kena
Hona zevec nezonena
Domanan de kay kena
Kam ke ci ra çi vaco
Nisena ro berbena

Oy fadîkê fadîkê
Ewro bîya veyvikê
Wastiyê xo dus ra nîyo
Gunek a na çêneke
Wastiyê xo dus ra nîyo
Gunek a na çêneke

Kesk û surra xemeliya

Binde belî nebena

Kesk û surra xemeliya

Binde belî nebena

Mawa xwo ama teber

Ewro açire berbena

Mawa xwo ama teber

Ewro açire berbena

Oy fadîkê fadîkê

Ewro bîya veyvikê

Oy fadîkê fadîkê

Ewro bîya veyvikê

Wastiyê xo dus ra nîyo

Gunek a na çêneke

Wastiyê xo dus ra nîyo

Gunek a na veyvikê

Hurdî hurdî berbena

Wez vacî zerrîya xo çîn a

Hurdî hurdî berbena

Wez vacî zerrîya xo çîn a

Guna na fadîkê le min

Rocê ma ra pers bena

Guna na fadîkê le min

Rocê ma ra pers bena

Oy fadîkê fadîkê

Ewro bîya veyvikê

Wastiyê xo dus ra nîyo

Gunek a na çêneke

Wastiyê xo dus ra nîyo

Gunek a na veyvike

19.METİN

Kaynak Kişi: İbrahim Tosun

Doğum Tarihi: 1968

Derleme Yeri: Aktuluk Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Sanıke

Dı tene lüye est bi. Zu nero o bin ki maykeko. O nere name xo Hacı Yusuf. Maykek ki name xo awreso. İne zübini re zeweciye. İne maxara dı yasamis bene. Roce Awres sodır ra beno vano:

Merik merik Hacı Yusuf hele ra urzo mı na sew hewnek di. Vano:

Awres tı çı hewne di? Vano:

Hacı Yusuf mı hewnek di mısodır urzo terlike xo kerdo lınge xo, son siye feke maxareki lese heri vere maxare da mın u to once dı zere werd. Rabeno ke ser sono vere key. Vano:

Hacı Yusuf Hacı Yusuf hewne mın rast bi. Her amo vere maxare direz biyo. No here ki ye cıtkariyo. Hacı Yusuf sono meşke cıtkariye dıstano ano ki here xo ra vano:

Tı ki sona Hacı Yusuf ma ra biana ez tene cew dana to. Her ki yeno teklide mıriye keno. Sone oncene oncene neeşkene ke biyare zere maxare se bıkerime se bıkerime Awres vano:

Tı son ire cıtkari biya ma bıkerime sere here pe bıncime biyarime zere. Hacı Yusuf sono ke nire cıtkari biyaro cıtkari tuzak keno pe gureto. Poste yi çıır kena orte goni de mendo. Awres zi şıyo sere kemere da rayera niyadana ko züyi raye ra yeno suro. Vano ke:

Çık suru çık suro çuklıbani heri Hacı Yusufemı i het ra berdo. Tı qe xevere xer mı ra niardo. O ki seyr keno vano:

Awrese awrese tı ke awresa mına bomu, tı ke hewne xo de kut u gıra gosta vineno hama ne çat kedera se Hacı Yusufemı x ora ano. Vano ke:

Hacı Yusuf ez ilaci zana. İlacı bı vırazi to ra kenı tı wes beno. Solo keno zere awe keno, suravık vırazena. Her caye Hacı Yusuf ra keno. Sol ki keno yâre yi qareno qareno mireno sono.

Sanıke

Hebuye tınebuye mışkeki u xirozeki hebuye. Ew hevra bune bıra. Nav malekide yaşamiş dıbın. Roki şılı dıbare dılop te ser xani. Nav maleda ji mışk u xiroz danu dane ser. Danu dikeline ki bıxu. Xiroz dıbe ki bıray mışk ez herıms ser xani loxkım tu ji arasıra dani tevde ki bıni negıre. Ez ku hatım hevra bıxune. Xiroz tere xeni lox dıke mışk ji doçıka xu dıke nav daniyan ki tevde dıkevi nav daniyan dımıre. Xiroz te bıray mışk bıray mışk digere digere nabine. Tencike datine ser erd mızedıke ketiye nav daniyan mıriye. Cengeki xweli dıgre dıke ser sere xe dıbe mışko xirozo xirozo xweli lı seri axayi mışkan ketiye nav danuşkan. Teri bıne dareki dı rudine digiri digiri dıbe:

Xirozo xirozo xweli lı seri axayi mışkan ketiye nav danuşkan

Dar dıbisi dar ji pelge xe kuli dıweşine erdi. Dıbe daru daru çıma wa pelge tu weşiya?

Dar ji dıbe:

Xirozo xirozo xweli lı seri daru daru pelg weşiyen axayi mışkan ketiye nav danuşkan.

Çıçukek ji bıne dare de biye dıbise ew zi pırtukıne xe dıweşine. Dıbe:

Çuçuk çuçuk tı çıma purte te weşiya?

Çuçuk dıbe:

Çuçuko çuçuko pürtük weşiyen Xirozo xirozo xweli lı seri daru daru pelg weşiyen axayi mışkan ketiye nav danuşkan

Neri ji lı bıne dare buye. Ew zi meqese dıgre rüye xe dıbırı. Tere kevirreki lı ber sıkınıye. Kevır dıbe:

Neriyo tı çıma rokrokeko?

Dıbe:

Neriyo neriyo rok rokeko çuçuko çuçuko pürtük weşiyu Xirozo xirozo
xweli lı seri daru daru pelg weşiyān axayi mışkan ketiye nav danuşkan

Kevır ji gındır dıbe tere dıkeve nav nali. Nal dıbe:

Kevıre kevıre tu çıma gergereko?

Dıbe:

Kevıro kevıro gergereko neriyo neriyo nernereko Xirozo xirozo xweli lı
seri daru daru pelg weşiyān axayi mışkan ketiye nav danuşkan

Wer dıbe av ji lı hev dıkevi şöli dıbe ber jer tere wi dere ji cotkareki heyē,
qıza cotkari ji uka runiştıye goran çetıke. Serdıke kı av jorda şeli bu hat dıbe:

Avo avo çıma şerşereko? Av ji dıbe:

Avo avo şerşereko Xirozo xirozo xweli lı seri daru daru pelg weşiyān axayi
mişkan ketiye nav danuşkan

Qıza cotkar ji derzi lı destdaye cave xora dıke xwe qor dıke tere cem bave
xwe. Bave wi ji dıbe:

Keçıke keçıke derzi lı çav ra? Keçık ji dıbe ki:

Keçıke keçıke derzi lı çavda Xirozo xirozo xweli lı seri daru daru pelg
weşiyān axayi mışkan ketiye nav danuşkan

Cotkar zi masi ser lı destda zıke xwe ra dıke tere mal. Tere ku jına wi ji
ber sele non dıpejine. Mere xwe ra dıbe:

Merıko merıko çıma masi ser lı zık ra? Merık zi dıbe:

Merıko merıko masi ser lı zıkra Xirozo xirozo xweli lı seri daru daru pelg
weşiyān axayi mışkan ketiye nav danuşkan

Wer dıbe jınık ji xwe ser sele ra dıke dımıre tere.

Sanıka hes u Fate

Zu ki hes esti biyo. Rozêk o hes yeno dewe cenıke beno keno maxare.
Nameye cınıki zi Fato. Çıxas ki mendo laceke ine biyo. Rozê ke ki hes sono caye
dür cınıke remeno sono dewe xo. O hes yeno nezdiye dewe veng dano vano:

Fate Fate lazek bervenno. Beçıka xo dana fek newano. Her roz yeno heni vano.

Masal

Bir varmış bir yokmuş bir tane yaşlı amca ile 3 oğlu varmış. Bir gün Allahın emri dolmuş adam hakka yürümüş. Fakirlermiş bu üç çocuk birkaç gün evde kalıp adamı gömüyorlar. Sonra para yok pul yok aç susuz diyorlar bari gidip bir yere çalışalım karnımızı doyuralım. Bohçalarını hazırlayıp yola çıkıyorlar. Epey gittikten sonra yaşlı ak sakallı bir amca ile karşılaşıyorlar. Amca diyor hayordır evlatlarım nereye böyle? Diyorlar ki amca babamız vefat etti biz de iş bulmaya gidiyoruz. Yaşlı amca diyor ki:

Bende sizinle gelebilir miyim?

Elbette amca gel tabi diyorlar. Biraz gittikten sonra dümdüz epey uzun bir ova görüyorlar. Büyük kardeş diyor keşke bu ova benim olsa içinde bir evim olsaydı ben burada yaşasaydım. Amca da hadi öyle olsun diyor. Ovanın içinde bir ev de beliriyor. Büyük kardeşi oraya yerleştirip yollarına devam ediyorlar. Bir müddet gittikten sonra bir yaylaya denk geliyorlar. Ortanca kardeş de iç geçiriyor. Yaşlı amca sorunca yayla keşke benim olsa sürü sürü hayvanım olsa da burada kalsam diyor. Yaşlı amca diyor peki öyle olsun. Yayla ortanca kardeşin oluyor sürü sürü koyunu çobanı oluyor. Küçük kardeş ve Yaşlı amca yollarına devam ediyorlar. Epeyce gittikten sonra küçük kardeş bir şey istemeyince yaşlı amca sen neden bir şey istemiyorsun, hiçbir dileğin yok mu? diyor. Küçük kardeş ise diyor: Amca ben birşey istemiyorum.

-Nasıl bir şey istemiyorsun? Diyor:

-Helal süt emmiş bir karım olsun, bir çift öküzüm bir tarlam olsun biz onunla çalışıp geçinir gideriz. Fazla bir şey istemiyorum. Amca diyor:

-hey wax hey. Sen beni çok zor yerden yakaladın, onun da şimdi düğünü var. Diyor:

-Amca ne yaparsan sen yaparsın. Diyor:

-Tamam.

Kapat gözünü diyor kapatıyor aç diyor açıyor. Bir köyde düğüne gelmişler yaşlı amca görünmeden gelini alıyor gözlerini kapattırıp ııssız bir yerde bşr ev bşr tarla bir çift öküz yerleştiriyor. Diyor:

-Size mutluluklar ben gidiyorum artık.

Gidiyor aradan yıllar geçiyor aklına bu kardeşler geliyor. Diyor:

Ben gideyim bakayım bu kardeşler ne yapıyorlar iyiliğimi hak etmişler mi etmemişler mi. Çıkıyor gidiyor önce büyük kardeşin bağına gidiyor uzakta iken çok yaşlı ve hasta bir adam kılığına giriyor gidiyor kapıya çalışanlar geliyor diyor:

Amca hayırdır ne istiyorsun? Diyor:

-Evladım ben çok hastayım dünyada ne kadar doktor varsa gittim hiçbir bana çare bulmadı. En sonunda bir lokman hekimin yanına gittim bana dediki senin derdinin dermanı kara üzumdür. Bana birkaç salkım kara üzüm verir misiniz? Diyorlar:

-Amca biz kendi başımıza karar veremeyiz ağayı çağıralım soralım.

Çocuğu çağırıyorlar geliyor diyor:

Ne var ne oldu? diyorlar:

Bu yaşlı hasta amca gelmiş birkaç salkım kara üzüm istedi derdine dermanmış verelim mi? Diyor:

-Defol git ak üzüm buldunda kara üzüm mü istiyorsun sana vermiyorum, defol. Yaşlı adam diyor:

-demek vermiyorsun, o zaman hadi eski yerine.

Çocuk bir bakıyor ki ovada yapayalnız kalmış. Yaşlı amca gitmiş ortanca kardeşin yanına. Bakıyor ki çobanlar koyunları dizmişler sağıyorlar. Yinr aynı yaşlı hasta adam kılığına giriyor gidiyor yanlarına. Çalışanlar diyor hayırdır amca ne oldu? Diyor:

Evladım ben çok hastayım dünyadaki bütün doktorlara gittim kimse bana çare bulamadı en son bir lokman hekim vardı bana dediki senin derdinin dermanı kara koyun sütüdür. Bana bir tas kara koyun sütü verebilir misiniz? Diyorlar:

Biz tek başımıza veremeyiz ağamızı çağıralım soralım. Ortanca çocuğu çağırıp diyorlar:

Bu amca hasta kara koyun sütü istiyor. Diyor:

Defolsun gitsin ak koyun sütü buldu da kara koyun sütü mü istiyor. Dilenci vermiyorum. Yaşlı amca diyor:

O zaman eski yerine. Çocuk bir bakıyor yaylada yapayalnız kimse yok. Yaşlı amca diyor:

Demek ki hak etmemişler. İnşallah küçük kardeş hak etmiştir. Gidiyor evin uzağına yaşlı hasta bir adamın kılığına giriyor. Üstü başı perişan her tarafı kan içinde. Bu adamın karısı da çeşmeye su almaya gidiyor yaşlı adamı görüyor kovaları atıp yardım etmeye koşuyor. Seni sırtıma alıp götüreyim eve diyor. Yok kızım diyor senin üstün başın kirlenir. Olsun diyor Allahın suyu mu yok yıkarım diyor. Sırtlayıp eve götürüyor. Küçük kardeş te tarlada çift sürüyormuş. Götürüyor yatak seriyor bu adamı yatırıyor yaralarını temizliyor. Akşama doğru kocası eve gelince dışarı çıkıp diyor:

Herif kusura bakma içeride bir hasta misafirimiz var. sakın onun yanında bana bir şey söyleme üzülmessin. Diyor:

Yok hanım iyi yapmışsın.

Gidiyorlar yiyip içiyorlar. Akşam yatmadan önce çocuk soruyor:

Amca senin bu derdinin hiç mi tedavisi yok bu yaraların nasıl iyileşecek kimse bilmiyor mu? Diyor:

Vallahi bir ilacı var onu da kimse yapamaz. 6 aylık bir çocuğu keseceksin kanını bana süreceksin ki ben iyileşeyim.

Yatmaya gidiyorlar onların da 6 aylık bir çocuğu varmış. Kadınla adam uyuyamıyor birbirine taklif edecek ama gözleri kesmiyor. En sonunda ikisi birlikte diyorlar:

Bizim 6 aylık çocuğumuz var biz onu kesip adama sürsek adam iyileşse Allah bize yine çocuk verir.

Çocuğu kesip kanını adama sürüyorlar. Sabah erken gidip kimse görmeden çocuğu götürüp gömmek istiyorlar. Bir bakıyorlar ki çocuk canlı beşiğin içinde oynuyor. Adam demiş:

Xanım ben anladım bu adam Xızır'dır.

Gidiyorlar bakıyorlar ki Xızır güvercin olmuş pencerede. Diyorlar ki:

Xızır lütfen gitme burada kal. Biz bilemedik. Demiş:

Allah size bu kadar daha versin rızkınız bereketiniz bol olsun, sizin bana artık ihtiyacınız yok demiş sır olmuş gitmiş.

Sanıke

Züyo mordem esti biyo vano ki milet vano:

Tı kı nêşkeni ki sere koyi zımıstani vireni. O ki vano ki verê koyi bone mıra vıaze nanê mın qatıxê mın bıkere zere. Ez zımıstane uza dı manena. Milet sonê, bone vıazeni, nane yi qatıxe yi zi kenê zere sono. Dı asme hire çor ponc asme uza da mendo. Usar yeno merik neno dewe milet merex keno sono ke mordem merdo. Bı goniya xo des i dı nuseno vano:

Ez nemerdi serdê ra ez nemerdo vesan ra ne merdo tesan ra ez merdo zivi ziva kou gazan ra. Heni nuseno.

Sanıka Leyla u Mecnun

Roki Leyla yek ji Mecnun hebune. Vana hewax we da hevdu dine aşıqe hevdu bune. Rasti da qe hevdu nedine. Mecnun sibe radıbe dıbe mecnun dıkeve reya. Diğere diğere diğere Leyla nedite. Roki sere qani da raste Leylane te. Hewdı ji hindire xwe da dıben ewe ku mın xewa xo di aşıqe bum va ewe. Seyre hevdu dıkın. Mivan hatine mala bave Leylane kulang dane Leylane gotine zu here were qaniye. Mecnun dıbe ku le Leylane xweş Leylane ew ku mın xewa xo de te ditibum aşıqe te bubum. Were mı hamiz bıke. Leyla dıbe:

Lo Mecnuno xoş mecnuno. Mivan hatın mala bave kulanq dan mı gotın here ave misade bide mı ez penc dekkede herım werım. Mecnun çı dıke dıke nayle bira here. Kulanga dıde ber ave Leyla tere mecnune hamiz dıke. Mecnun dıbe tı je mı hamiz kır dıxwaze bira xwede cane mı bıgre edi. Hevdu hamiz dıkın hewra terım. Ra dıkevın hınki zaman

Tekerleme

Vatene kı

Serdo serdo kesis merdo

Dısmenêna kısto

Xençerena pisto

Kerdo bine herde siyaye.

***

Heso heso çare beso

Vergo vergo dime dergo

Luyo luyo qımı bı ciyo

Hero hero bare xo lı sero

Kutıko kutıko gos vitıko

***

Vergo vergo dime dergo

To verda siqulinga mı

To verda mı

Çayê nina cengê mı

Mı verda siqulinga to

Hem verda gulinga to

Na wo yen cengê to

Here Were Tekerleme

Çum ser dırıke dırıke dıxum çum ser vırıke vırıke dıxum

Çum ser dırıke dırıke dıxum çum ser vırıke vırıke dıxum

Çum ser dırıke dırıke dıxum çum ser vırıke vırıke dıxum

***

Çel derzi kunde kune hevra kume diyamın ra

Çel derzi kunde kune hevra kume diyamın ra

Çel derzi kunde kune hevra kume diyamın ra

***

İne mine volba tine xemıl xace hese hule mıstık qule cırt vırt

Atasözü

Tu meste meste xo bıke ez baye bıze xo zano

Atasözü (Here-were)

Bere gund bu barane lexıst şıl bu

***

Gur hemer ra çüye bırçıyan nıkari ki here

Henar da seyr dıkın dıben mala kutıyan çıxa pır xwariye nın zıqra nıkari
ki here.

***

Gur çelaniye der seyr kırıye gotiye uuu biri birinden beter.

Qa çu ma tene

Fıkra

Birine demişler ki ayıyla karşılaştığında ölü taklidi yaparsan ayı sana bir şey yapmaz. Gidiyor tesadüfen ayı ile karşılaşıyor ölü taklidi yapıyor. Ayı geliyor kulağını kalbinin üzerine koyuyor bakıyor ki yaşıyor 3 kere üzerine tükürüp bende seni adam sanmıştım diyip gidiyor.

Emoş Türküsü

Emoşa hamu çavan dısmala deste axan hıngıva tas tebaxan

Va herde çıxa pane bınida gara gane ne liyaka va xortane

Wıyy Eme malım eme wıyy Eme canım Eme

Şev tari nıkarım weme hiv derket hine teme

Va herde çıxa hıške bını da mara mıške

Emoşamın seri hıške

Wıyy Eme malım Eme wıyy Eme canım Eme

Şev tari nuıkarım weme hiv derket hina teme.

***

Ezo çumo diyar xarpıte

Mın pırsnekır şar bı çı te

Ez zar bıdın mın qedir te

Penç ser bıdim yar bı site

Ez qewan da qewe nerım

Otlaxa bave tedı dıçerım

Dünya âlem dızaniku

Sevda rüye jınıki da mırım

Ezo çumo diyare ine

Qew duxune ser heline

Dünya alem mın u tera

Çıma buye çılqa xwune

Düğün Türküsü

Hur lexe gır lexe

Paniye gizme erde xe

Lawıke xelke şa ke

Pe şa xu bake

Hur lenaxım gır lenaxım

Paniye gizme erde naxım

Peşa xu ba nakım

Toz dumane ranakım

Lawıke xelke şa nakım.

Türkü

Bıko Bıko seyd Musa

Haki, piri nekısına

Çorda bı mara rusna

To ra biyari çene Kuresan

Daye daye nagırım

Bawo bawo nagırım

Ez qizeni Kuresan

Ew dıgerın lı tır u kaşan

Bıko bıko seyd Musa

Haki, piri nekısına

Corda dı mara rusna

To ra biyari çene Akasan

Daye daye nagırım

Bawo bawo nagırım

Ez qizeni Avasan

Ew dalesın bını tasan

Bıko bıko seyd Musa

Heki, piri nekısına

Corda dı mara rusna

To ra biyari çene Demenan

Daye daye nagırım

Bawo bawo nagırım

Ez qizeni Demenan

Ew nızanın bıgırın mivanan

Bıko bıko seyd Musa

Heki piri nekısına

Corda dı mara rusna

To ra biyari çene Koçıkan

Daye daye nagırım
Bawo bawo nagırım
Ez qizeni Koçıkan
Ew digerin lı bın sıncıkan

Bıko bıko seyd Musa
Heki piri nekısına
Corda dı mara rusna
To ra biyari çene Pilvankan

Daye daye nagırım
Bawo bawo nagırım
Ez qizeni Pilvankan
Ew gırenadın çek u tıfingan

Bıko bıko seyd Musa
Heki piri nekısena
Corda dı mara rusna
To ra biyariçene Behtiyaran

Daye daye nagırım
Bawo bawo nagırım
Ez qizeni Behtiyaran
Ew nızanın iş u karan

Bıko bıko seyd Musa
Heki piri nekısına
Corda dı mara rusna
To ra biyari çene Feretan

Daye daye dıgırım
Bawo bawo dıgırım
Ez qizeni Feratan
Ew çiçega cem u cıvatan.

Türkü

Dada Gülli Gülliye
Kılita Anadoluye
Kese ki mınno to teda kerde
Dısmen ra biye derdo quliye

Tı çiçiga mergana
Tı berzan ra ser kena
Zuy hete mıra nena
Tay biyan ra her kena
Ze melekı huriya
Tı gola koy suriya
Ke çare cıra çino
Derde mın zaf kuriya

Rindeke dina tuya

Feke to ze qutiya

Keto deste kotiya

Fıkra

Pir tere mala talibe xwe, talibe xwe ji gencin jin u mer zare xwe ji tunin. Pir mizedıke ki jınık pır rındde çav dıke jınıke. Jınık ji ferik dıkeku dile pır ketiye jınıke. Dıbe:

Merik ez nıka pır ra oyune ki dıkım tu denge xwe neke. Dıbe:

Tamam jınık.

Nane xwe duxun nivanti dıkın evar dıbe cılan datının ki rakevın dıbe:

Merik şeytan dıbe işev rabe cem pır rakeve. Pır dıbe:

Serke serke sere talıv ke. Çıton rüye cenete xwe qırıye. Jınık hinki dıskıne dıbe:

Merik şeytan dıbe zompeki bıgır vi pire bıde ber zompan bave der. Dıbe:

Keçe keçe va çıke nalet lı şeytan here tı şeytan dıbe.

Fıkra

Gidiyorlar talibin evine birini kapıda gözcü bırakıyor. Gözcünün adı Nurettinmiş. Pır Cem bağıyor kapıdaki de gelenleri pire haber veriyor. Kapıda adam bekliyor biri gelince pır diyor:

Güldür güldür güldür pıremın bülbüldür hele bıko Nuro bak bu gelen kimdir? Nuro da bakıyor diyor:

Güldür güldür güldür pire mın bülbüldür pıro şu gelen işte Ahmet oğlu Alidir. Diyor:

Güldür güldür güldür pire mın bülbüldür bıko bak hele elinde ne vardır? Nurettin diyor:

Güldür güldür güldür pire mın bülbüldür piro elinde bir kilo elma vardır.

Diyor:

Gelsin gelsin gelsin bırakın gelsin kapının arkasına otursun.

Başka biri geliyor diyor:

Güldür güldür güldür pire mın bülbüldür biko Nuro hele bak o gelen kimdir? Nurettin diyor:

Piro bu gelen Hasandır. Pir de diyor:

Elinde ne vardır? Nuro da diyor:

Elinde pahalı değerli şeyler var. Pir diyor:

Gelsin gelsin gelsin bırakın gelsin köşe başında otursun.

Fıkra

Zu memo esto biyo. Rozê sono binê dare da keno kuyi embazê xo sono zımbelê yi bıneno. Rabeno xo ser dest erzena ki zımbele xo çino. Veng dano cınıye xo. Name cınıya yi ki fate bi. Vano: Fate Fate hele be. Ez Mema yan Mem niya. Fat sona seyr keno vano: merik merik tı memo, memo. Vano: ez ki Mema Mı ciye werd.

Tekerleme

Acı nari pışkul dari kevre mermer

Salteye gewer buqet lı ser o qet lı ber

***

Here deşte were pışte

Here awe were nave

Here xeni were jini

Here qani were pani

***

Ber pıştamın dendıke

Destqırtıyamın rındıke

Ber pıştamın qutiye

Destqırtıyamın kotiye

Ber pıştamın muriye

Destqırtıya mın huriye

Ber pıştamın mırcane

Destqırtıya mı xeycane

Seyit Vakkas Efsanesi

2 tane mahkemelik adam varmış, sürekli biri diğerine hakaret ediyormuş yani mallarını elinden alıyormuş hayvanlarını alıyormuş. Mahkemede tanıdıkları da olduğu için masum olan adam uzun süre haklarını alamamış. Hozatın köylerinde Seyit Vakkas diye biri varmış. Bu adam da gitmiş Seyit Vakkasın yanına gitmiş demiş böyle böyle bu adam bana haksızlık yapıyor varımı yoğumu alacak mahkemede de tanıdıkları var ne yapacağımı bilmiyorum. Seyit Vakkas ta tamam o zaman sen git ben yarın gelir mahkemede bir ok atar onu öldürürüm demiş. Tam mahkeme başlarken kayıptan bir ok geliyor adamın kalbine saplanıyor ölüyor. O olaydan sonra biri birine kızdığı zaman hep Seyit Vakkasın okuna rast gelesin der.

Ayı Efsanesi

Ayı zamanında çok zengin bir adammiş sürü sürü koyunları varmış. Birgün hızır bir yerden giderken bakıyor ki bu adamın sürülerinin koyunlarını kırıyorlar. Adam da uzaktan hızırı görünce diyor ki:

Ben bu yünlerin arasına saklanacağım o adam gelip bizden yün isteyecek siz diyin ki sahibi burda yok biz veremiyoruz. Hızır gidiyor gerçekten de diyor: bana biraz yün verebilir misiniz? Çobanlar da diyor:

Bizim ağamız burada değil biz veremeyiz.

Hızır da elindeki sopa ile yünlere vuruyor diyor:

Bu yünlerle beraber ayı ol dağa çık diyor.

Adam da gerçekten ayı olup dağa çıkmış.

Mertali

Dıstan dıstan kor dıstan ber lı ki sewi ber destan. (Petak)

Mayine mine şeng afır tenq (Gustil)

Goncıke gaze av teda dıze (Poz)

Dara mine badayi dı herde ra (Mar)

Penc bıraye mı hene her penc zi kevır lı ser pışteye (Nenik-Beçık)

Kuyu kuyu kuyu var

Kyunun içinde suyu var

Suyun içinde yılan

Yılanın ağzında mercan (Lamba)

Yer altında karayazı iki serçenin dört gözü koyunun oğlu sısek bunu bilmeyen eşek (cevabı tedeye)

20.METİN

Kaynak Kişi: Songül Alparslan Sungur

Doğum Tarihi: 1974

Derleme Yeri: Burmageçit Köyü

Derleme Konuları: Folklor

Türkü

Elqa Jiya

Elqajiye elqajiye

Wiy lemne elqajiye

Elqajiye elqajiye

Wiy lemne elqajiye

Ererê maa to zalıma

Piyê to ra ez rajıyo

Wiy lemne derdo derdo

Derdê to zerê mı werdo

Ererê maa to zalıma

Piyê to ra ez rajıyo

Wiy lemne derdo derdo

Derdê to zerê mı werdo

Derd perskena derdê yari

To se kenay persê sari

Derd perskena derdê yari

To se kenay persê sari

Ererê mı va tı kı bê şımı

To çaye dina ma re kerda tari

Way lemne derdo derdo

Derde to zerê mı werdo

Ererê mî va tî kî bê şîmî
To çaye dina ma re kerda tari
Way lemîne derdo derdo
Derde to zerê mî werdo

***

Dersim vera sona welat mamekiya
Daye qesey bîke ew kî ma diye kes nediya emre ma qediya
Daye qesey bîke ew kî ma diya kes nediya
Emre ma qediya cîra herediya
Vano hiresu heştu tepiya ve saniya
Vano hiresu heştu tepiya ve saniya
Laze mî qesey bîke ew kî ma di kes nediya
Laze mî qesey bîke ew kî ma di kes nediya
Cî ra herediya emre ma qediya

***

Xaxo Vera sona raye xîdîre mî cigera mî
Xaxo Vera sona raye xîdîre mî cigera mî
Amke vana mî hewne diyo
Bîko beso na hukmeto to tereso
Wayi wayi xîdîre mî cigera mî wiyy
Meso meso xîdo meso gos limîne lîmîn meso
To dîmara berbena na pepuqa kora maye
Xîdîremîn cigeramîn xîdîremîn
To dîma ra bervena na pepuqa kora maye

Xıdıremın cigeramın xıdıremın wiyy

KAYNAKÇA ve KAYNAK KİŞİ LİSTESİ

- ACIPAYAMLI, O., *Halkbilim Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 1978.
- AKALIN, L.S., *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Varlık Yay., İstanbul 1970.
- AKSOY, Bilal, *Tarihsel Gelişim Sürecinde Tunceli*. (c.1), Yorum Yay., Ankara 1985.
- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2*, İnkılap Yay., İstanbul 1988.
- AKYÜREKLİ, Mahmut, *Dersim Kürt Tedibi 1937-1938*, Kitap Yay., İstanbul, 2011.
- ARSLAN, İlyas, “Zaza Dilinde Lehçe Farklılıkları”, *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi* Yıl:4, Cilt:4, Sayı:7, Bingöl 2018, ss. 51-66.
- ARTUN, E., *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.
- ASNA, Burçin, *Bingöl’de Zazaca Atasözlerinin Tahlili*, Bingöl Üniv. YDE, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl 2014.
- BAKIRCIOĞLU, N. Z., *Halk Şiirimiz*, Ötüken, İstanbul 2007.
- BARCA, Abdullah, *Zazaca Müzik (Tematik Çözümleme)*, Bingöl Üniv. YDE, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl 2021.
- BAŞGÖZ, İlhan-Andreas Tietze, *Türk Halkının Bilmeceleri*, Ankara 1999.
- BELTEKİN, Nurettin-Kırkan, Ahmet(editörler), Alay, Okan, *Zazaca Halk Edebiyatı ve Esasları*, Peywend Yayınları, Stenbol 2019, s. 17-62.
- BEŞİKÇİ, İsmail, *Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi*, Belge Yay., İstanbul 1990.
- BOR, Abdülkerim, *Bingöl Yöresi Zazaca Halk Türküleri*, Bingöl Üniv. YDE, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl 2014.
- BORATAV, P. N., *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. Adam Yay., İstanbul 1988.
- BORATAV, Pertev Naili, *Halk Edebiyatı Dersleri*, Ankara: Bilgesu Yay., Ankara 2016.
- BURAN, A., *Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yay., Ankara 2015.
- ÇAKMAK, Yalçın, *Tunceli-Hozat Bölgesinde Sarı Saltık Ocağı Ve Bektaşilik (Tarih- İnanç Ve Doktrin- Ritüel)*, Hacettepe SBE Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012.

ÇİFTÇİ, Hasan, “Ortak Atasözlerinin Hikâyeleri: Farsî-Kurmancî-Zazakî -I-”, *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, II, 3; Bingöl 2016, s. 8-22.

DALGIÇ, Perihan, *Alevi İnançında Deyişler: Tunceli Örneği*, Munzur SBE Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tunceli 2019.

DANIK, Ertuğrul, *Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezartaşları*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1993.

DANIK, Ertuğrul, *İşuwa'dan Tunceli'ye*. Ankara: Tunceli Dayanışma ve Kültür Vakfı Yay., Ankara 2010.

DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2005.

DUNDES, Alan, “*Halk Kimdir?*”, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I*, Geleneksel Yay., Ankara 2006.

DUYGULU, M., *Alevi Bektaşî Müziğinde Deyişler*, Sistem Ofset Yay., İstanbul 1997.

ELÇİN, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, KTB Yay., Ankara 1986.

ELÇİN, Şükrü, *Türk Bilmeceleri*, Ankara 1989.

ERGUN, M. *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi: İnceleme* (Vol. 1). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Ankara 1997.

EYUBOĞLU, İ. Zeki Gülen, *Anadolu*, Pencere Yay., İstanbul 1977.

GÜNDÜZ, Tufan, *Safeviler T.D.V.İ.A.*, (c.35, s. 451-457), T.D.V. Yay., İstanbul 2008.

GÜNEY, E. Cem, *Folklor ve Halk Edebiyatı*, M.E. Basımevi, İstanbul 1971.

HARMAN, Mürüvvet, *Dünden Bugüne Kalan: Tarihi Eserleriyle Tunceli*, Payda Yayınları, Ankara 2016.

KALAFAT, Yaşar, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1990.

KARACA, Emin, *Bingöl Yöresi Zazaca Türkülerde İnsan Unsuru*, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniv., Bingöl 2019.

KARACA, Hikmet, *Bingöl Yöresi Zazaca Türkülerde İnsan Unsuru*, YDE, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl 2019.

KAVAL, Yılmaz, *Tunceli'den Derlenen Masallar*, Uşak SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Uşak 2019.

KAYA, Ali, *Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi*, Demos Yayınları, İstanbul 2010.

KAYA, Doğan, *Anonim Halk Şiiri*, (3.Baskı), Akçağ Yay., Ankara, 2014.

KAYA, Müslim, “Alevîlerde Nikah Erkanı”, *Alevîlerin Sesi Dergisi*, sayı, 183, Yıl, 6/2014. Sy, 17.

KOÇ, Ali, “İğdır İli Ağızlarının Kargışları (Bedduaları) Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*. 5. Cilt, 2. Sayı, Elazığ 2021, 280-297.

KOŞAY, Hâmit Zübeyr, *Keban Projesi Pulur Kazısı 1968-1970*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yay., Ankara 1976.

KUNOS Ignace, *Halk Edebiyatı Nümuneleri. Türkçe Ninniler*, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1925.

KUTSİ, T., *Türk Halk Şiiri (Antoloji)*, Serbest Matbaası, İstanbul 1978.

MELİKOFF, İ. *Uyur İdik Uyardılar*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2002.

MUNZUROĞLU, Doğan, *Toplumsal Yapı ve İnanç Bağlamında Dersim Alevîliği*, Fam Yayınları, İstanbul 2012.

ÖRNEK, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Bilgesu Yayınları, Ankara 2014.

ÖZHAN, M., “Türk Cumhuriyetlerinde Oynanan Çocuk Oyunları ve Tekerlemelerinin Türkiye’dekilerle Karşılaştırılması”, *İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, 1995 Ankara.

PÜSKÜLLÜOĞLU, A., *Türkçe Sözlük*, İstanbul: Can Yay., İstanbul 2008.

SAKAOĞLU, S., *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1980.

SAKAOĞLU, S., *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yay., Ankara 2012.

SELCAN, Zilfi, *Qese u QesêVirênuLeksikon*, Tunceli Üniversitesi Yay., Dersim 2013.

SEVGİN, Nazmi, *Zazalar ve Kızılbaşlar (Coğrafya-Tarih-Hukuk-Folklor-Teogoni)*. (2. bs.), Kalan Yay., Ankara 2003.

SEYFELİ, M., *Alkış ve Kargışlar*, Türkler Ansiklopedisi, C. 5. Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.

SEYİDOĞLU, Bilge; *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar–Metinler ve Açıklamalar*, Ankara, Atatürk Üniversitesi Yay, 1975.

SÖNMEZ, Hıdır, *Dersim Zaza Alevilerinde İnanç Ve Ritüeller*, Bingöl Üniv. YDE, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl 2020.

ŞENER, Cemal, *Alevîlerde Dua*, Barış Matbaası İstanbul 2008.

TAN, N., *Derlemeler Makaleler I*, İstanbul 2007.

TAŞ, Sibel, *Tunceli'de Geçiş Törenleri: Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Fırat Üniv. SBE, Halk Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2019.

TEZEL, Naki; "Türk Halk Edebiyatında Masal", *Türk Dili*, cilt 19, sayı. 207, Ankara 1968, s. 447-457.

TOSUN, İbrahim- KOÇ, Ali (2017), Tunceli İli Adlarının Köken, Yapı Ve Anlamları, *Türkish Studies* Volume 12/34, 2017, p. 411-421.

TUĞRUL, Talip, *Tunceli Aleviliğinde İnanç ve İbadet (Sarı Saltık Ocağı Örneği)*. Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2006.

ÜNAL, Mehmet Ali, *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, T.T.K. Yay., Ankara 1999.

YAMAN, Ali, *Geçmişten Günümüze Alevilik- Kızılbaşlık Tarihi*, Nokta Kitap Yay., Bolu 2011.

YAVUZ, S.-Telli, B., "1Adıyaman Ağzı Söz Varlığına Katkılar: Beddualar", *Tarih Okul Dergisi*, Y. 13, S. XLIV, 2020, 427-439.

YAZICI M., *Alevilik (Alevi Değişlerinin ve Gülbanklarının Sosyolojik Analizi)*, Çıra Yay., İstanbul 2014.

YILDIRIM, Hüseyin, *Tunceli'de Doğum, Sünnet, Nikah ve Cenaze Merasimlerinin Dinler Tarihi Açısından Tahlili*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBE Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 2016.

YILMAZÇELİK, İbrahim, *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Dersim Sancağı (İdari, İktisadi ve Sosyal Hayat)*, Çağ Ofset Matbaacılık, Elazığ 1999.

KAYNAK KIŞI LİSTESİ

1. Metin: Altın Seyhan,1951, Burmageçit Köyü.
2. Metin: Gülâbi Seyhan, 1936, Burmageçit Köyü.
3. Metin: Halide Güzel, 1980, Aktuluk Köyü
4. Metin: Elif Akmaz, 1955, Aktuluk Köyü
5. Metin: Hüseyin Akmaz,1949, Aktuluk Köyü
6. Metin: Menevşe Geven, 1929, Burmageçit Köyü

7. Metin: Cevahir Yıldırım, 1973, Aktuluk Köyü
8. Metin: Emine Kaşal, 1950, Burmageçit Köyü
9. Metin: Sultan Yılmaz, 1947, Aktuluk Köyü
10. Metin: Mehmet Ulaş, 1944, Burmageçit Köyü
11. Metin: Onur Asal, 1983, Burmageçit Köyü
12. Metin: Hüseyin Sungur, 1965, Burmageçit Köyü
13. Metin: Nihat Seyhan, 1945, Burmageçit Köyü
14. Metin: Ahmet Gürkan, 1959, Burmageçit Köyü
15. Metin: Gazel Atalay, 1955, Burmageçit Köyü
16. Metin: Zeki Turmuş, 1955, Burmageçit Köyü
17. Metin: Hıdır Ataç, 1937, Burmageçit Köyü
18. Metin: Ali Arslan, 1972, Aktuluk Köyü
19. Metin: İbrahim Tosun, 1968, Aktuluk Köyü
20. Metin: Songül Alparslan Sungur, 1974, Burmageçit Köyü

FOTOĞRAFLAR

1. Fotograf: Meneşe Geven, 1929, Burmageçit Köyü.

Burmageçit Camisi 1

2. Fotoğraf: Gazel Atalay, 1955, Burmageçit köyü.

Burmageçit Köyü 1

Burmageçit Çeşmesi 1

Burmageçit Çeşmesi 2

Aktuluk Köyü 1

Aktuluk Köyü 2

Aktuluk Köyü 3

Aktuluk Köyü 4